

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Aivaras LAURINAVIČIUS

**APLINKOS APSAUGOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO
GALIMYBĖS ŠIAULIŲ REGIONE 2007-2013 M.:
AGRARINĖ APLINKOSAUGA**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Aivaras LAURINAVIČIUS

**APLINKOS APSAUGOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO
GALIMYBĖS ŠIAULIŲ REGIONE 2007-2013 M.:
AGRARINĖ APLINKOSAUGA**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)**

Magistro darbo autorius
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Aivaras Laurinavičius

Aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimo galimybės Šiaulių regione 2007-2013 m.:

Agrarinė aplinkosauga

Magistro darbas

Šio tyrimo tikslas – nustatyti agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo galimybes ir problemas Šiaulių regione 2007-2013 metais. Todėl darbe atlikta Lietuvos kaimo plėtros 2004-2006 ir 2007-2013 metų programų įgyvendinimo apžvalga, įvertinti šių programų privalumai ir problemos bei išanalizuotas jų poveikis aplinkai. Buvo atliktas ir ūkininkų nuomonės tyrimas apie priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ ir jos programą „Kraštovaizdžio tvarkymas“ bei jos įtaką aplinkai. Ūkininkai akcentavo mažas paramos išmokas, ilgus finansinius įsipareigojimus, griežtus programų reikalavimus bei sudėtingas paraiškų teikimo procedūras. Darbo pabaigoje pateiktos išvados bei rekomendacijos, kurios padėtų įgyvendinti aplinkosaugos priemones žemės ūkyje. Padaugėjus norinčių dalyvauti Agrarinės aplinkosaugos programose, būtų išsaugotas kraštovaizdis, sustabdytas biologinės įvairovės ir visos ekosistemos nykimas.

SUMMARY

Aivaras Laurinavičius

The possibilities of implementation of environmental protection means in Siauliai region in 2007-2013: Agrarian environment protection. Master's work.

Purpose of this analysis is to estimate implementation of agrarian environmental protection means in Siauliai region in 2007-2013. Hence, in the work one performed the survey of Lithuanian village development of 2004-2006 and 2007-2013 implementation programs, evaluated the advantages and problems of these programs and analyzed their impact on environment. Also was performed a research of farmer's opinion about the means "Agrarian Environment Protection", and influence on environment of its program "Landscape management". The farmers emphasized too small support pay, long financial commitment, strict program requirements and complicated procedures of applications. In the end of this work I proposed conclusions and recommendations which would help to implement means of environmental protection in agriculture. In case of accession of willing to take part in agrarian environmental protection programs there would be conserved landscape, stopped biodiversity and a decline of ecosystem.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. APLINKOSAUGA KAIMO PLĖTROS PROGRAMOSE.....	11
1.1. Bendroji žemės ūkio politika.....	11
1.2. Agrarinės aplinkosaugos politika	13
1.3. Kaimo plėtra 2004-2006 m. agrarinės aplinkosaugos srityje	15
1.4. Kaimo plėtros programos įgyvendinimas 2007–2009 metais	17
1.5. Agrarinės aplinkosaugos programos	19
1.5.1. Ekologinio ūkininkavimo programa.....	21
1.5.2. Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa.....	23
1.5.3. „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa.....	25
1.5.4. Kraštovaizdžio tvarkymo programa ir jos veiklos sritys	27
1.6. Ūkininkų informuotumas apie agrarinę aplinkosaugą.....	36
1.7. Agrarinės aplinkosaugos programų (AAP) poveikis.....	38
2. ŠIAULIŲ REGIONO ŽEMDIRBIŲ NUOMONĖ APIE AGRARINĘ APLINKOSAUGĄ.....	41
2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas	41
2.2. Tiriamųjų charakteristika.....	42
2.3. Aplinkosauginių priemonių įgyvendinimo tyrimo rezultatai	45
IŠVADOS	64
REKOMENDACIJOS	64
LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI.....	67
PRIEDAI	72

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lėšų panaudojimas agrarinės aplinkosaugos išmokoms 2004–2006 metais.....	16
2 pav. Paraiškos ir kasmečiai prašymai priemonei „Agrarinė aplinkosauga“ 2004–2006 m.	16
3 pav. Tiesioginių išmokų paraiškų skaičius ir plotai	18
4 pav. Tiesioginių išmokų paraiškų skaičius pagal apskritis 2007-2008 m.....	18
5 pav. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos II-os krypties priemonės, programos ir veiklos sritys	19
6 pav. Laikomų nacionalinių veislių gyvulių ir paukščių skaičius 2006-2007 m.	24
7 pav. Čepkelių raistas	28
8 pav. Apsaugos juosta palei griovius	30
9 pav. Privaloma (a) ir papildoma (b) vandens telkinio pakrantės apsaugos juosta ariamoje žemėje	31
10 pav. Per žiemą palikti ražienų laukai	32
11 pav. Reikalavimai gyvatvorių įrengimui.....	34
12 pav. Pažeidimų dalis Kraštovaizdžio tvarkymo programos paraiškose 2008 m.....	38
13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių	42
14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo metus	43
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dirbamos žemės kiekį	43
16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.....	44
17 pav. Respondentų dažniausiai auginamos žemės ūkio kultūros.....	44
18 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Agrarinės aplinkosaugos programų žinomumą.....	45
19 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal informacijos pakankamumą apie Agrarinės aplinkosaugos programas	46
20 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal nustatytų reikalavimų paraiškų pildymui sudėtingumą	46
21 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklose	47
22 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal išmokų dydžių Kraštovaizdžio tvarkymo programos veikloms žinojimą.....	48
23 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programoje	49
24 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal neapartų ražienų laukų palikimo per žiemą svarbą.....	50

25 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal neapartų ražienų laukų palikimo per žiemą svarbą įverčiai	50
26 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal atlygio už veiklos sritis dydžio vertinimą ...	51
27 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal atlygio už veiklos sritis dydžio vertinimą įverčiai.....	52
28 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą palengvinančias priemones	53
29 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą palengvinančias priemones įverčiai	Error! Bookmark not defined.
30 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką.....	54
31 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką įverčiai.....	55
32 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dirbamos žemės kiekį, apie dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programoje.....	56
33 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal auginamas žemės ūkio kultūras apie neapartų ražienų palikimo per žiemą svarbą.....	58
34 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal amžių apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką.....	58
35 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal ūkininkavimo metus apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklą atlygio dydžius.....	60
36 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal išsilavinimą apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklą atlygio dydžius.....	62

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Duomenys apie realizuotą produkciją	22
2 lentelė. Išmokų dydžiai už ekologišką produkciją.....	22
3 lentelė. Paramos dydžiai už nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimą.....	25

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Atidėta žemė – tai žemės plotas, kurio žemės ūkio veiklos subjektas, pasiekiantis daugiau kaip 92 t grūdų derlių, privalo nenaudoti, ir apskaičiuojamas pagal Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą sutarties II priedo skyriuje „Žemės ūkis“ nurodytą referencinį derlingumą.

Bendrija – tam tikrą sausumos teritorijos ar vandens baseino plotą užimanti augalų, gyvūnų ar mikroorganizmų visuma, tarp kurios nuolat vyksta medžiagų ir energijos apykaita ir yra susiformavę pastovūs sudėtingi tarpusavio ryšiai ir santykiai [59-21, p. 100].

Biologinė įvairovė – gyvųjų organizmų (augalų, gyvūnų ir mikroorganizmų) įvairovė, apimanti genetinę įvairovę tarp tos pačios rūšies individų, įvairių rūšių ir tarp ekosistemų [59-21, p. 101].

Biotopas – aplinka, kurios reikia tam tikros rūšies organizmui išgyventi. Biotopu gali būti miškas, pieva, dykuma, koralinis rifas ir pan. Dauguma rūšių sutinkamos viename biotope, nors kai kurios gyvena įvairiuose.

Buveinių apsaugai svarbios teritorijos – saugomos teritorijos, skirtos apsaugoti ar atkurti Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių tipus, saugomų gyvūnų ir augalų rūšių buveines dėl jų svarbos gyvūnų ir augalų rūšių išsaugojimui.

Ekosistema – negyvoji aplinka (oras, vanduo, dirva) ir visų joje gyvenančių organizmų visuma. Ekosistemoje gyvenantys organizmai yra susiję tarpusavyje – minta vieni kitais. Jų gyvenimas priklauso ir nuo negyvosios aplinkos: šviesos, temperatūros, oro, vandens, dirvožemio [60-18].

Eutrofikacija – procesas, kurio metu vandens telkinyje ima gausėti maisto medžiagų, dėl to jis dumblių, užželia.

Gamtinis kraštovaizdis – natūralų pobūdį išlaikęs kraštovaizdis.

Kraštovaizdis – žemės paviršiaus gamtinių (paviršinių uolių, pažemio oro, paviršinių ir gruntinių vandenų, dirvožemio, gyvųjų organizmų) ir (ar) antropogeninių komponentų (archeologinių liekanų, statinių, inžinerinių įrenginių, žemės naudmenų bei informacinio lauko), susijusių medžiaginių, energetinių ir informacinių ryšiais, teritorinis junginys.

Medingieji augalai – augalai, kurie išskiria cukringus skysčius, kuriuos gali rinkti bitės ir paversti medumi. Tie cukringi skysčiai paprastai yra nektaras, kurį išskiria žiedinės ir nežiedinės nektarinės.

Melioracijos griovys – dirbtinis, grunte iškastas melioracijos sistemos vandentakys, laikomas sausinimo ar kitoms reikmėms.

Natūrali buveinė – sausumos arba vandens plotai su jiems būdingais geografiniais, abiotiniais ir biotiniais visiškai natūraliais ar pusiau natūraliais požymiais.

Natūrali pieva – savaime auganti, nearta ir nepersėta pieva.

Paramos paraiška – nustatytos formos dokumentas, kurį turi užpildyti ir pateikti pareiškėjas, siekiantis gauti paramą.

Pelkė (šlapžemė) – įmirkęs žemės plotas su pelkėms būdinga augalija, kuriame vyksta pelkėjimo procesas.

Pusiau natūrali pieva – seniau kaip prieš penkerius metus arta arba įsėta pieva.

Šlapynė, pelkynė – šlapias žemės plotas, kuriam būdinga savita augalija, pelkėjimo reiškiniai ir kurio ribos nustatytos teisės aktuose. Šlapynės skirstomos į pelkes, užpelkėjusius miškus, maršas, viržynus.

Vegetacija – augalo augimo periodas (laikas nuo augalo sėjos iki derliaus).

Žemės konsolidacija – žemėtvarkos dalis, kai kompleksiskai pertvarkomos tam tikroje kaimo vietovės teritorijoje esančių žemės sklypų ribos, šiuos žemės sklypus sujungiant taip, kad būtų sudarytos racionaliai tvarkomos žemės ūkio valdos, pagerinta jų struktūra, sukurta reikiama kaimo infrastruktūra ir įgyvendinti kiti žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos apsaugos politikos tikslai ir uždaviniai.

TRUMPINIAI

AAP – Agrarinės aplinkosaugos priemonės.

BŽŪP – Bendroji žemės ūkio politika.

EEB – Europos ekonominė bendrija.

ES – Europos Sąjunga.

EŽŪFKP – Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai.

FAO (*AnGR Global Focal Point & Baltic Genofond*) – Tarptautinė maisto ir žemės ūkio organizacija.

HELCOM (*Baltic Marine Environment Protection Commission*) – Baltijos jūrinės aplinkos apsaugos komisija.

KPP – Kaimo plėtros programa.

NMA – Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos.

SAPARD (*Special accession programme for agriculture and rural development*) – Specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros programa.

SPSS (*Statistical Package for Social Science*) – statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programinės įrangos paketas.

ŽŪM – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija.

ĮVADAS

Žemės ūkis ir aplinkos apsauga yra neatskiriama susiję. Aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimas žemės ūkyje pagerina maisto kokybę, atveria naujas rinkas. Ūkininkaujant palankiu aplinkai būdu saugojamas tradicinis kraštovaizdis, palaikomas ekologinis balansas, reikalingas laukinei gyvūnijai išsaugoti. Įgyvendinant bendruosius aplinkosaugos tikslus, siekiama formuoti sveiką ir harmoningą žmonių gyvenamąją aplinką, saugoti gamtines ir kultūrinės kraštovaizdžio vertybes, užtikrinti bendrąjį ekologinį stabilumą.

Kuriant agrarinės aplinkosaugos politiką siekiama formuoti tinkamą žemėnaudos struktūrą, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą bei ekosistemų degradavimą, saugoti natūralius upių ir ežerų krantus, išsaugoti ir tinkamai tvarkyti natūralias ir pusiau natūralias pievas bei ekstensyviai naudojamas šlapžemes, rekreacinę aplinką, optimizuoti gamtosaugą ir išsaugoti kraštovaizdį bei biologinę įvairovę, stabdyti svetimžemių invazinių augalų plitimą, sumažinti neigiamą žemės ūkio poveikį aplinkai [54]. Neveltui, daugiausiai patirties aplinkosaugoje turinčios, Europos Sąjungos (ES) narės didžiausią akcentą ir paramą skyrė II-ajai kaimo plėtros programos kryptčiai – „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“, o pirmosios šios programos priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ suskirstymas į keturias programas ir net 8 veiklos sritis pabrėžia jos svarbumą kiekvienai veiklai atskirai ir visai agrarinei aplinkosaugai.

Priemonė "Agrarinės aplinkosaugos išmokos" yra skirta remti ekologiškų vaisių, daržovių, javų, vaistažolių auginimą, retų Lietuvoje išvestų gyvulių ir paukščių veislių išsaugojimą, kraštovaizdžio tvarkymą bei priežiūrą.

Problema. Nors „agrarinės aplinkosaugos“ terminas šalyje vartojamas vos keleri metai – nuo tada, kai Lietuva ruošėsi tapti Europos Sąjungos nare – senosios ES šalys jau turi sukaupusios ilgametę praktinės agrarinės aplinkosaugos patirtį. Tačiau net ir dabar Lietuvoje žinios apie agrarinę aplinkosaugą nėra visiškai išvystytos: ne visi ūkininkai gauna pakankamai informacijos, ne visi sugeba tinkamai užpildyti deklaracijas, ne visiems pavyksta laikytis prisiimtų įsipareigojimų, ko pasekoje netgi taikomos sankcijos. Akivaizdu, kad dėmesio agrarinei aplinkosaugai iki šiol buvo skiriama ne tiek, kiek reikėjo, o žemdirbių iniciatyvumas dalyvauti Agrarinės aplinkosaugos programose priklauso nuo daugelio priežasčių, kurias svarbu žinoti, o tam reikia atlikti specialius tyrimus.

Tyrimo aktualumas. Visa ES žemės ūkio politika grindžiama tausojančiu ūkininkavimu, siekiant sumažinti geriamojo vandens užteršimo, nesaugaus maisto, biologinės įvairovės mažėjimo, dirvožemio erozijos ir kitas problemas. Agrarinė aplinkosauga yra privalomas Kaimo plėtros reglamento elementas, kuris vienodai svarbus ir privalomas visoms naujosios ES šalims. Todėl ši tema yra aktuali ir labai svarbi žemdirbiams, teikiantiems paraiškas išmokoms gauti,

aplinkosaugininkams bei visiems Lietuvos gyventojams vartojantiems žemės ūkio produktus ir besirūpinantiems aplinka.

Tyrimo objektas. Aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimas žemės ūkyje.

Tyrimo dalykas. Agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo galimybės Šiaulių regione.

Tyrimo tikslas: nustatyti Agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo galimybes ir problemas Šiaulių regione 2007-2013 metais.

Uždaviniai:

1. Nustatyti Lietuvos kaimo plėtros plano įgyvendinimo pasiekimus;
2. Įvertinti Lietuvos kaimo plėtros problemas ir privalumus;
3. Nustatyti Kaimo plėtros programos priemonių poveikį aplinkai;
4. Atlikti žemdirbių nuomonės tyrimą apie Agrarinę aplinkosaugos programas ir pateikti rekomendacijas joms tobulinti.

Hipotezė: aplinkos apsaugos priemonės žemės ūkyje įgyvendinamos problematiškai: nesubalansuoti žemdirbių poreikiai ir aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas.

Tyrimų bazė: metodologija, metodika, strategija. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimas žemės ūkyje. Apžvelgiamos 2004-2006 m. ir 2007-2013 m. Kaimo plėtros programos (KPP), jų įgyvendinimo eiga, iškilusios kliūtys ir poveikis aplinkai. Taip pat apžvelgiama agrarinės aplinkosaugos Lietuvoje pažanga.

Antroje darbo dalyje pateikta žemdirbių apklausos analizė. Apklausa vykdyta siekiant išsiaiškinti, ar žemdirbiams pakanka informacijos apie „Agrarinės aplinkosaugos“ priemonę, ir ištirti jų nuomonę apie „Kraštovaizdžio tvarkymo“ programos įtaką aplinkai bei kylančias problemas norintiems dalyvauti joje. Pastaroji programa buvo pasirinkta pagrindine tema sudarant anketos klausimus, kadangi jai priklausančios aštuonios veiklos sritys labiausiai atspindi aplinkos apsaugos veiklą dirbamoje žemėje saugant kraštovaizdį, vandens telkinius, biologinę įvairovę ir t.t.

1. Tiriamieji. Apklausai atlikti išplatinta 150 anketų, iš kurių buvo gražintos ir atrinktos, kaip tinkamos tyrimui – 118, taigi apklausoje dalyvavo 118 respondentų. Tiriami buvo tik žemdirbiai, turintys bent 1 ha dirbamos žemės ar pievos, kadangi tik šie respondentai gali pretenduoti į programų paramos išmokas. Anketos buvo išdalintos programos LEADER ir žemdirbių mokymo metodikos centro prie Žemės ūkio ministerijos rengtuose ūkininkų mokymuose, projekto „Agrarinės aplinkosaugos kompetencijos ugdymas“ metu.

2. Instrumentarijus. Tyrimui atlikti naudotas anketavimo metodas (anketos pavyzdys pateiktas **1 priede**).

3. Metodai. Rašant darbą, buvo naudojami keli tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros šaltinių, juridinių dokumentų ir internetinių svetainių duomenų analizė.
2. Ūkininkų nuomonės apie agrarinę aplinkosaugą tyrimui ir informuotumo įvertinimui buvo naudojamas anketinės apklausos metodas.

Strategija. Žemdirbių ir ūkių savininkų nuomonei apie agrarinę aplinkosaugą ištirti buvo sudaryta struktūrizuota anketa su uždaro tipo klausimais. Išsamesnės ir tikslesnės informacijos surinkimui buvo nuspręsta respondentams pateikti anonimiškas anketas. Apklausa atlikta Šiaulių regione 2008 m. lapkričio – 2009 m. sausio mėnesiais ūkininkų mokymo metu, todėl tiriamųjų grupę sudarė žemdirbiai. Šie mokymai buvo vykdyti Akmenės, Joniškio, Pakruojo, Kelmės ir kitose rajonuose. Trumpa instrukcija tiriamiesiems buvo pateikta anketoje: nurodyta, kaip reikia žymėti pasirinkus atsakymus bei, kur galima žymėti ne vieną, o kelis atsakymo variantus.

Ne iki galo užpildytos anketos ir anketos, kurių visi pasirinkti atsakymo variantai pažymėti „nežinau, kas tai yra“ arba „neturiu nuomonės“ buvo atrinktos, kaip netinkamos tolimesniam tyrimui. Tai sumažino melagingų nuomonių tikimybę.

Tyrimo informacijos apdorojimui buvo naudojamas statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programinė įranga SPSS (Statistical Package for Social Science). Iš pirminės duomenų bazės sudarytos atsakymų į kiekvieną anketos klausimą pasiskirstymų lentelės. Kiekvienam anketos klausimui pateiktas atsakymų variantų skaičius ir jų pasiskirstymas procentais. Klausimams, į kuriuos atsakant galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą, pasiskirstymo procentas buvo apskaičiuotas kiekvienam atsakymo variantui. Gauti rezultatai apdoroti Microsoft Office 2007 programinio paketo programa „Excel“ ir pateikti grafiškai.

Klausimuose, kurių atsakymai galėjo būti pasirinkti, pvz., „labai svarbus“, „svarbus“ arba „nesvarbus“ svarbiausiam teiginiui nustatyti buvo apskaičiuoti aprašomosios statistikos vidurkiai (*Descriptives*) su įverčiais (M).

Taip pat darbe analizuojama ir priklausomybė tarp skirtingų klausimų nuomonių pasiskirstymo. SPSS tam tikslui naudojamos vadinamosios požymių dažnių lentelės (*Crosstabs*). Dėl didelio duomenų kiekio grafikai buvo suskaidyti į kelias dalis (pvz., A ir B).

Kartu su mano sudarytos anketos duomenimis tyrime palyginimui panaudoti ir visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ 2008 metais atliktos 500 Lietuvos ūkininkų telefoninės apklausos duomenys apie Kaimo plėtros 2007-2013 m. programą.

Tyrimo rezultatai. Kadangi naujoji Kaimo plėtros programa vykdoma tik nuo 2007-ųjų, o kai kurios veiklos sritys pradėtos įgyvendinti tik 2008 metais, agrarinės aplinkosaugos įgyvendinimas joje dar nebuvo analizuotas. Todėl sėkmingesniam aplinkosaugos priemonių žemės ūkyje įgyvendinimui galėtų pasitarnauti tyrimo išvados bei rekomendacijos.

Tyrimo metu išsiaiškinta, kad paraiškų teikimo procedūros vis dar per daug sudėtingos kai kuriems ūkininkams. Taip pat daugumą ūkininkų gąsdina ganėtinai griežti Europos Sąjungos reikalavimai, ne visiškai pagrįstai pritaikyti Lietuvos agrarinės aplinkosaugos programose ir jų veiklose, bei pernelyg ilgas finansinių įsipareigojimų laikotarpis (5 metai). Ne visi ūkininkai yra tikri dėl savo ateities. Daugelio nuomone, Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklos sričių atlygiai nėra pakankami kompensuoti patirtiems nuostoliams vykdant agrarinę aplinkosaugą

Analizuojamų programų įgyvendinimo rezultatų pagerinimui pateiktos galimos rekomendacijos. Pateikti pasiūlymai padidintų norinčių dalyvauti Agrarinės aplinkosaugos programose skaičių, kas palengvintų kraštovaizdžio išsaugojimą bei sustabdytų biologinės įvairovės ir visos ekosistemos nykimą.

1. APLINKOSAUGA KAIMO PLĖTROS PROGRAMOSE

1.1. Bendroji žemės ūkio politika

Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) yra būtina siekiant užtikrinti, kad ES ūkininkavimo ir žemės ūkio maisto produktų sektorius, kuriame dirba 19 mln. žmonių, būtų stiprus ir konkurencingas. Šia politika užtikrinama, kad ūkininkavimas žengtų koja kojon su aplinkos išsaugojimu. Ji padeda kurti kaimo bendruomenių ekonominę ir socialinę sistemą. BŽŪP atlieka itin svarbų vaidmenį sprendžiant naujus klausimus, pavyzdžiui: klimato kaitos, vandentvarkos, bioenergijos ir biologinės įvairovės [65].

Būtinybė sukurti bendrą žemės ūkio politiką numatyta 1958 m. pasirašytoje Romos sutartyje. Šia sutartimi šešios šalys – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Vokietijos Federacinė Respublika – sukūrė Europos ekonominę bendriją (EEB) [15]. Žemės ūkis buvo specialiai įtrauktas į „bendrąją rinką“. Tai reiškė, kad tarp šalių narių buvo panaikinti muitai ir prekybos apribojimai. Buvo oficialiai pripažinta, kad žemės ūkio gamybą būtina subsidijuoti ir subalansuoti valstybinius interesus. Tačiau integruoti žemės ūkį į bendrąją rinką buvo sudėtinga, mat kiekvienos šalies-narės žemės ūkio politika buvo skirtinga [8].

Remiantis Romos sutartimi 1960 m. Europos komisija pasiūlė kurti bendrą žemės ūkio politiką. O po ilgų derybų 1962 m. buvo numatytos BŽŪP plėtojimo perspektyvos, pagrindiniai jos veikimo būdai bei principai, išlikę ir iki šių dienų: bendra rinką, bendros žemės ūkio produktų supirkimo kainos ir kitos paramos rūšys, vieninga išorinė rinkos apsauga (importo muitai) ir finansinis solidarumas [8]. Nuo to laiko BŽŪP tapo vienu iš pagrindinių elementų Europos institucinėje sistemoje, cementuojantis politinius ir ekonominius Bendrijos narių santykius.

Atsižvelgiant į visų šalių situaciją BŽŪP nuolatos reformuojama ir keičiama. 2003 m. ir 2004 m. BŽŪP reformos yra svarbus žingsnis pirmyn siekiant padidinti ES ūkininkavimo veiklos konkurencingumą ir jos tvarų vystymąsi ES bei suteikia pagrindą vėlesnėms reformoms. Atsietų tiesioginių išmokų įvedimas skatino ūkininkus reaguoti į vartotojų paklausą, o ne į su kiekiais susijusias skatinamąsias priemones. Kompleksiškas aplinkos, maisto saugos ir gyvūnų sveikatos bei gerovės standartų susiejimas sustiprino vartotojų pasitikėjimą ir didino ūkininkavimo tvarumą aplinkosaugos požiūriu [2].

Reformos sudarė sąlygas teikti lėšų maisto produktų kokybei bei konkurencingumui tarptautiniu mastu didinti ir naujovių diegimui ūkininkavimo bei maisto perdirbimo srityse skatinti. Žemės ūkio politikos reformomis taip pat buvo siekiama užtikrinti sąžiningesnę pasaulinę konkurenciją. Dėl šių reformų sumažėjo pavojus, kad ES produkcijos pertekliaus eksporto subsidijomis bus iškraipomos pasaulio rinkos [65].

2003 metais patyrusioje reformą ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje taip pat jau buvo numatytos konkrečios priemonės skirtos aplinkos apsaugos problemoms spręsti ir natūralių gamtos

išteklių subalansuoto naudojimo skatinimui. Jei senosiose šalyse narėse toks didelis dėmesys aplinkos apsaugai yra palyginti nenaujas reiškinys, tai naujosiose šalyse narėse dėmesys aplinkos apsaugai išaugo tik prasidėjus naujam ES finansiniam periodui [51].

2004-ieji – istoriniai metai Lietuvai, kai mes ir dar devynios Europos valstybės įstojome į Europos Sąjungą. Bene plačiausiai aptarta mūsų šalies narystės ES nauda ir mūsų gyvenimo naujovė buvo ES Kaimo plėtros programos (KPP) parama Lietuvos ūkiui [52, p. 4]. 2004–2006 metais parama iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo žemės ūkiui ir kaimo plėtrai Lietuvai pradėta skirti pagal Europos Tarybos reglamentą 1257/1999/EB [19]. Taigi, nuo 2004 m. pavasario šalies žemdirbiai ir beveik visi kaimo žmonės dirba ir, galima sakyti, gyvena pagal ES bendrąją žemės ūkio politiką.

2006 m. vasario 20 d. Žemės ūkio taryba patvirtino ES kaimo plėtros strategines gaires. Jose pateikiamas strateginis metodas ir įvairių sprendimų, kuriais galėtų naudotis valstybės narės, sudarydamos nacionalinius strateginius planus ir kaimo plėtros programas [7].

Siekdama įgyvendinti Tarybos reglamento dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai nuostatas ir tinkamai naudoti būsimą Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramą, Žemės ūkio ministerija, vadovaudamasi Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. strategijos pagrindinėmis nuostatomis parengė Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. kaimo plėtros strategiją ir įgyvendinimo programą (Programą) [34].

Rengiant šią strategiją ir Programą, konsultaciniame procese dalyvavo 5 darbo grupės, kurias sudarė Žemės ūkio ministerijos, jai pavaldžių institucijų, Aplinkos ministerijos, kitų ministerijų, institucijų, ekonominių socialinių partnerių, nevyriausybinų organizacijų atstovai. Darbo grupės analizavo Programos kiekvienos krypties objektą, prioritetus ir priemones ir parengė pasiūlymus, kaip būtų galima persvarstyti ir patobulinti Programą. Pirmasis viešas Strategijos ir Programos aptarimas su socialiniais-ekonomineis partneriais buvo surengtas dar 2005 m. lapkričio 18 d., o jau 2005 m. gruodį dėl Strategijos pradėtos neoficialios derybos su Europos Komisija.

Vyriausybės Strateginio planavimo komitetas Strategijos gairių pagrindinėms nuostatomis pritarė 2006 m. birželio 1 d. Pagal paskutines Europos Komisijos pastabas pakoreguotą galutinę Programos variantą Žemės ūkio ministerija pateikė 2007 m. liepos 10 d. [61]. 2007 m. rugsėjo mėnesį Europos Komisija pagaliau suderino Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą ir spalio 19 d. suteikė jai numerį, o tai reiškė, kad programa oficialiai įsigaliojo [35].

Su Europos Komisija buvo derinami principiniai, strateginiai dalykai, tačiau, rengiant kiekvienos priemonės įgyvendinimo taisykles, buvo palikta erdvės savarankiškumui bei konkrečios šalies gamtinių sąlygų bei sektoriaus tradicijų savitumui [61].

Pagal šią Programą numatoma palaipsniui įgyvendinti Europos Sąjungos bendrąją žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką. Ministerija, rengdama šį dokumentą, siekė, kad jis atitiktų

papildomumo, nuoseklumo ir atitikties principus bei partnerystės metodą (paaiškinimai **2 priede**) [34].

Programoje įteisintas rėmimas tų ūkininkų, ir miškų savininkų, naudotojų, kurie norės plėtoti žemės ir (ar) miškų ūkį, kartu laikydamiesi šiuo metu svarbiausių aplinkosaugos reikalavimų. Visos paramos priemonės daugiausia (80 proc.) finansuojamos iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai, likusi paramos dalis (20 proc.) skiriama iš Lietuvos valstybės biudžeto [35].

Paskutinė naujovė – tai 2007 m. pabaigoje pradėtas žemės ūkio politikos patikrinimas. Tai nereiškia, kad politika yra bloga. Veikia tai proga įsitikinti, ar atsižvelgiant į patirtį įvykdžius pagrindines 2003 m. reformas reikia ką nors keisti, ir užtikrinti, kad pagal BŽŪP galima spręsti naujus klausimus, tokius kaip klimato kaita. Tai nėra esminė reforma, o pastangos politiką toliau racionalizuoti ir modernizuoti [65].

Taigi, Lietuvos žemės ūkis pamažu prisitaiko prie konkurencinės ekonominės aplinkos, kurią atnešė narystė Europos Sąjungoje, o vis daugiau šalies ūkininkų atsižvelgia ne tik į ekonomiką, bet ir agrarinę aplinkosaugą.

1.2. Agrarinės aplinkosaugos politika

Agrarinė aplinkosauga suprantama kaip kompleksas priemonių, skirtų darniam žemės ūkiui vystyti, kartu saugant biologinę įvairovę. Agrarinės aplinkosaugos priemonės (AAP) yra daugiau nei 20 metų patirties Europoje rezultatas. Priemonės inicijavus 1985 m. Tarybos reglamentu (EEB) Nr. 797/85 ir užbaigus 1991 m. Tarybos reglamentu (EEB) Nr. 2328/91, jos buvo įgyvendinamos gana ribotai. Reali pradžia AAP buvo suteikta Reglamentu Nr. 2078/92 [6]. Taigi, pastebint ir suprantant agrarinio kraštovaizdžio nuskurdimo, pokyčio priežastis, 1992 m. ES bendrąją žemės ūkio politiką pradėta tobulinti.

Valstybėms narėms tapo privalu įgyvendinti AAP, o ūkininkai jas galėjo taikyti pasirinktinai. Buvo įteisintos agrarinės aplinkosaugos priemonės, kurioms taikyti imta skirti lėšų. Nuo to laiko ES požiūris į žemės ūkio ir gamtos saugos poreikių derinimą keitėsi į gerąją pusę, bet dar labai daug kas buvo nepadaryta [35].

1994-1999 m. kaimui buvo skirta parama pagal tikslą „5b“, kuriuo buvo siekiama palaikyti ir plėtoti gyvybingas kaimų bendruomenes išlaikant jų tradicijas, kultūrą ir, be abejo, gamtinę aplinką. Vienas iš šio tikslo struktūrinės paramos prioritetu ir buvo „gamtinės aplinkos apsauga ir plėtra“, kuriam skirta 15 proc. visų lėšų [46, p. 15].

1999 m. Tarybos reglamente (EEB) Nr. 1257/1999 buvo patvirtintas esminis ūkininkų, kaip aplinkosaugos paslaugų, kurios yra daugiau nei gera ūkininkavimo praktika ir atitiktis teisės aktams aplinkosaugos srityje, tiekėjų, kuriems skiriamos išmokos, vaidmuo. Atsižvelgiant į nacionalinius ypatumus AAP įgyvendinimas buvo valstybių narių atsakomybės dalis ir turėjo būti įtrauktas į

atitinkamas kaimo plėtros programas. Todėl remiantis nacionaliniais prioritetais, buvo įgyvendinta nemažai įvairių priemonių. Naujausiame kaimo plėtrai skirtame Tarybos reglamente (1698/2005) valstybėms narėms AAP liko privalomos, o tai pabrėžia išliekančią jų svarbą [6].

Lietuvoje parama agrarinei aplinkosaugai pradėta skirti nuo 2000 metų pagal Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą SAPARD (*Special accession programme for agriculture and rural development*). SAPARD pradėta įgyvendinti remiantis Nacionalinės žemės ūkio ir kaimo plėtros programa, kuri oficialiai patvirtinta 2000 m. lapkričio 27 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. 3329. Atsižvelgiant į žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos ypatumus bei nacionalinio finansavimo galimybes ir praktiką, Nacionalinėje žemės ūkio ir kaimo plėtros programoje buvo pristatytos aštuonios žemės ūkio ir kaimo plėtros prioritetinės paramos kryptys. Šeštoji jų – „Agrarinė aplinkosauga“ [42, p. 5].

Ši kryptis buvo taikoma dviejose bandomose teritorijose: intensyvios žemdirbystės regione ir Rusnės saloje. 2000-2006 metais šeštajai žemės ūkio ir kaimo plėtros prioritetinės programos kryptčiai „Agrarinė aplinkosauga“ buvo skirta 2,8 mln. eurų iš SAPARD paramos fondo, 2,1 mln. eurų skyrė ES biudžetas ir 0,7 mln. eurų – Lietuvos nacionalinis biudžetas [44].

Intensyviau agrarinės aplinkosaugos priemonės Lietuvoje pradėtos taikyti 2004 m. prasidėjus ES išmokoms už paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų įrengimą pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugą nuo erozijos, kraštovaizdžio tvarkymą, ekologinį ūkininkavimą ir retų veislių gyvulių ir paukščių laikymą pagal Kaimo plėtros programą 2004-2006 m.

Pasibaigus kaimo plėtros 2004-2006 m. programai agrarinė aplinkosauga pradėta taikyti naujojoje, patobulintoje Kaimo plėtros 2007-2013 m. programoje. Pagal šios programos priemonę "Agrarinės aplinkosaugos išmokos" teikiamos kompensacinės išmokos tiems paramos gavėjams, kurie pagal sutartį penkerius metus savanoriškai laikysis nustatytų agrarinės aplinkosaugos įsipareigojimų. Šiuo atveju bus kompensuojamos prarastos pajamos ir patirti nuostoliai dėl to, kad laikomasi prisiimtų aplinkosaugos įsipareigojimų [27].

Šiuo metu agrarinė aplinkosauga yra ES Bendrosios žemės ūkio politikos dalis, o kai kurie ekspertai netgi mano, kad ateityje agrarinė aplinkosauga žemės ūkio politikoje dominuos. Akivaizdu, kad agrarinės aplinkosaugos sureikšminimas nėra „proginė“ ES politikų akcija, o gamtosaugos požiūriu objektyvi būtinybė [1].

Taigi, vertinant ES Bendrosios žemės ūkio politikos pastarųjų metų pokyčius ir atsižvelgiant į ES politikų viešai išsakomas mintis bei deklaruojamus planus, galima daryti išvadą, kad agrarinė aplinkosauga ES žemės ūkio politikoje ateityje užims vis svarbesnę vietą.

1.3. Kaimo plėtra 2004-2006 m. agrarinės aplinkosaugos srityje

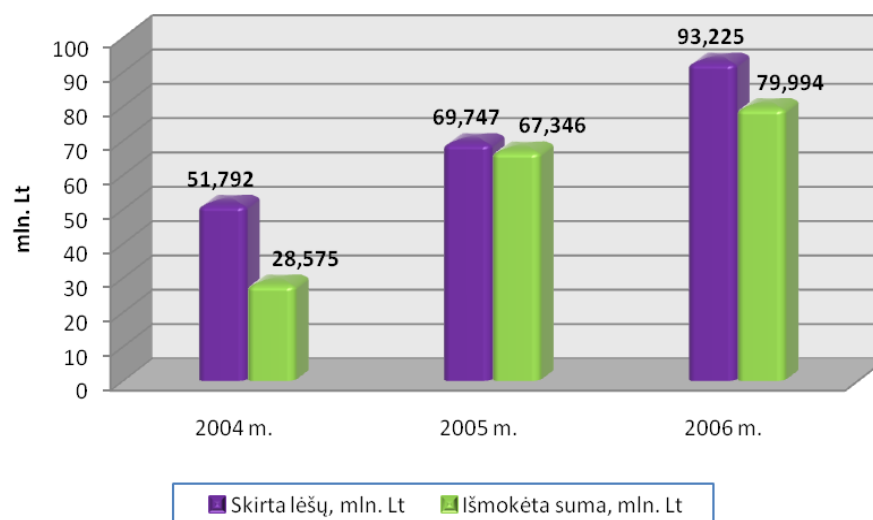
Kaimo plėtros 2004–2006 m. plane, palyginti su KPP 2007–2013 m., priemonių, programų ir veiklų agrarinės aplinkosaugos ir kraštovaizdžio tvarkymo srityje pasirinkimas buvo gerokai skurdesnis. Iš 2004–2006 m. priemonių populiariausia buvo tik ekologinio ūkininkavimo programa, todėl praktinė patirtis agrarinės aplinkosaugos ir kraštovaizdžio tvarkymo srityje šalyje kol kas dar menka [31].

2007 m. Lietuvos žemės ūkio sektoriui ir kaimo plėtrai buvo itin svarbūs. Po 1990 m. nepriklausomybės atkūrimo nuolat smukę šio sektoriaus ekonominiai rodikliai 2007 m. pirmą kartą viršijo bendrą šalies ekonominį augimą, kuris prilygo 10 proc. Tačiau jos dalis BPV dėl gana intensyvių jame vykstančių struktūrinių pokyčių bei dėl spartesnio pridėtinės vertės augimo kituose ūkio sektoriuose nuo 5,8 proc. 2004 m. sumažėjo iki 5,1 proc. 2006 m. Tuo tarpu 2007 m. ši dalis vėl ėmė augti ir sudarė 5,2 proc.

Ryškęjo tam tikri pokyčiai kaimo ūkinėje struktūroje, o pagrindinis jų variklis – intensyvesnis lėšų panaudojimas, kuris skatina konkurencingumą, alternatyvių veiklų ir ekologinio gamybos būdo plėtrą [56]. Sėkmingai įsisavintos Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano lėšos suteikė puikų pagrindą naujam 2007–2013 m. finansiniam laikotarpiui. Pagal ministerijos teiktus siūlymus, pakeistos bendrosios nuostatos ir reikalavimai paramai gauti pagal investicines priemones – atsisakyta suvaržymo savivaldybėms pakartotinai paramos kreiptis tik įgyvendinus ankstesnįjį projektą [50].

Lietuvoje 2004–2006 m. KPP įgyvendinimas prasidėjo 2004 m. ir jau tais pačiais metais paramos siekė beveik 122 tūkst. ūkininkų, 2005 m. buvo pateikta daugiau kaip 123 tūkst., o 2006 m. – 122 tūkst. paraiškų. 2007 m. pabaigoje iš visų 2004–2006 m. KPP skirtų 612 mln. eurų (2,111 mlrd. Lt) buvo išmokėta 86 proc. visos paramos arba 527 mln. eurų (1,818 mlrd. Lt) daugiau kaip 370 tūkst. pareiškėjų, o iki 2008 metų gegužės pabaigos buvo išmokėta jau 93 proc. paramos [56].

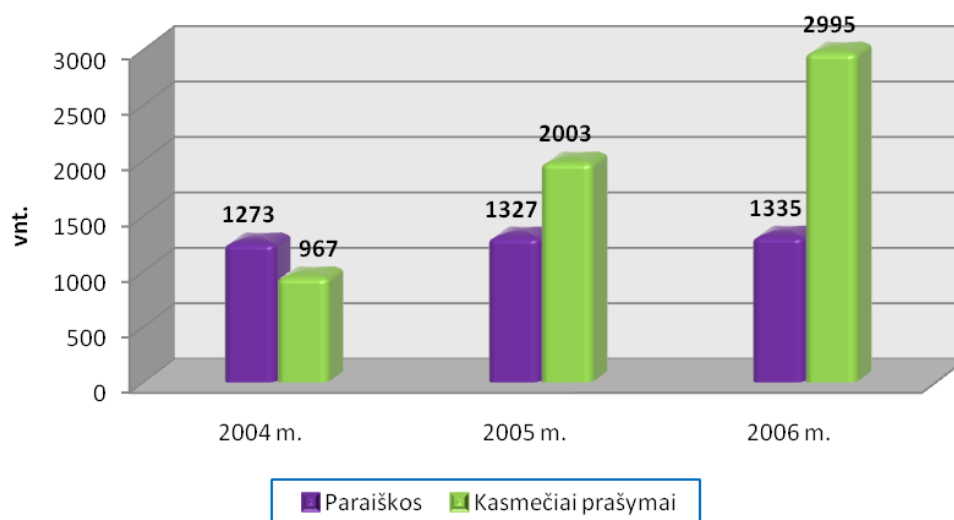
Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos (NMA) duomenimis, 2004–2006 m. agrarinės aplinkosaugos išmokoms skirta 214 mln. 764 tūkst. litų, išmokėta – 175 mln. 915 tūkst. litų (**žr. 1 pav.**). Nors įsisavinti ne visi paramai skirti pinigai, didžioji dalis paraiškų ir kasmečių prašymų buvo patenkinti, ūkininkai gavo išmokas.

1 pav. Lėšų panaudojimas agrarinės aplinkosaugos išmokoms 2004–2006 metais

Duomenų šaltinis: NMA. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt>>

Kaip seksis įgyvendinti Kaimo plėtros 2007–2013 m. planą – neaišku, tačiau jau matomi 2004–2006 m. plano priemonių „Agrarinė aplinkosauga“ rezultatai. Paraiškų ir kasmečių prašymų skaičius per šį laikotarpį išaugo beveik dvigubai (**2 pav.**) [14].

2 pav. Paraiškos ir kasmečiai prašymai priemonei „Agrarinė aplinkosauga“ 2004–2006 m.

Duomenų šaltinis: NMA. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt>>

Belieka tikėtis, kad nauji reikalavimai ūkininkų neišgąsdins ir, panaudojus 2004–2006 m. sukauptą patirtį, šie rodikliai bus dar geresni.

1.4. Kaimo plėtros programos įgyvendinimas 2007–2009 metais

Sėkmingam paramos panaudojimui per visą 2004-2006 m. KPP įgyvendinimo laikotarpį buvo tobulinama paramos administravimo tvarka, o įgyta patirtis leido sukurti kur kas tobulesnę 2007–2013 m. programą bei efektyvesnius paramos administravimo mechanizmus [56].

Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programai įgyvendinti 2007–2013 m. skirta 7,804 mlrd. Lt: iš jų 2007 m. skirta 623,48 mln. Lt, 2008 m. – 1 263,7 mln. Lt [28].

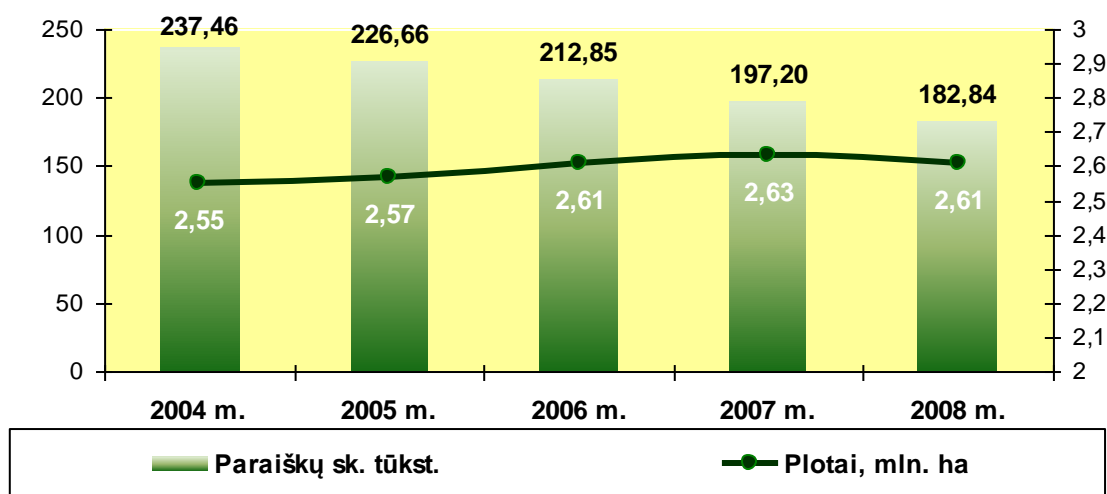
Pirmieji Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos įgyvendinimo rezultatai atskleidė ir nemažai teiktinų siūlymų dėl šios naujosios kaimo plėtros programos tobulinimo. Antrajame Komiteto posėdyje pateikti pirmieji Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos pakeitimai, atsižvelgiant į socialinių partnerių išsakytas pastabas, ekonominius šalies pokyčius. Daugumai šių pakeitimų, iš esmės susijusių su reikalavimų paramos gavėjams sąlygų keitimu, Europos Komisija pritarė [50].

Ir toliau Žemės ūkio ministerijos specialistai rengia Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos patobulinimus, atsižvelgiant į kintančią ekonominę situaciją ir iškilusias problemas. Pastebėta, kad paramos administravimą lėtino pareiškėjų pateikiamos netinkamai užpildytos paraiškos, pateikiami ne visi reikalaujami dokumentai, netinkamai parengti verslo planai.

Supaprastinta paramos gavimo ir administravimo tvarka įsigaliojo jau šių metų vasario mėnesį. Ketinama taip suderinti visų paramos skyrime dalyvaujančių institucijų veiksmus, kad ūkininkams nereikėtų ruošti kelių verslo planų, ataskaitų, pakartotinai teikti dokumentų atskiroms institucijoms ar dar kartą kreiptis į konsultantus [28]. O visai KPP administravimo sistemai tinkamai funkcionuoti labai pasitarnavo informacinės technologijos, įdiegtos Nacionalinėje mokėjimo agentūroje. Prie interneto prisijungęs ES paramos gavėjas gali matyti visą savo paraiškos ES paramai gauti judėjimą, sužinoti, kokioje vertinimo stadijoje ji yra einamuju momentu [56].

Nuo naujosios programos įgyvendinimo pradžios 2007 m. iki 2008 pabaigos (gruodžio 31d.) buvo organizuoti 62 kvietimai teikti paraiškas pagal atskiras programos priemones, veiklos sritis. Gauta daugiau kaip 219 tūkst. paraiškų, kuriose prašoma paramos suma yra daugiau kaip 1,6 mlrd. Lt – tai sudaro 21 proc. 2007–2013 metams skirtų lėšų arba 84,62 proc. lėšų, skirtų 2007–2008 metams. Jau išmokėta artė 500 mln. Lt [29].

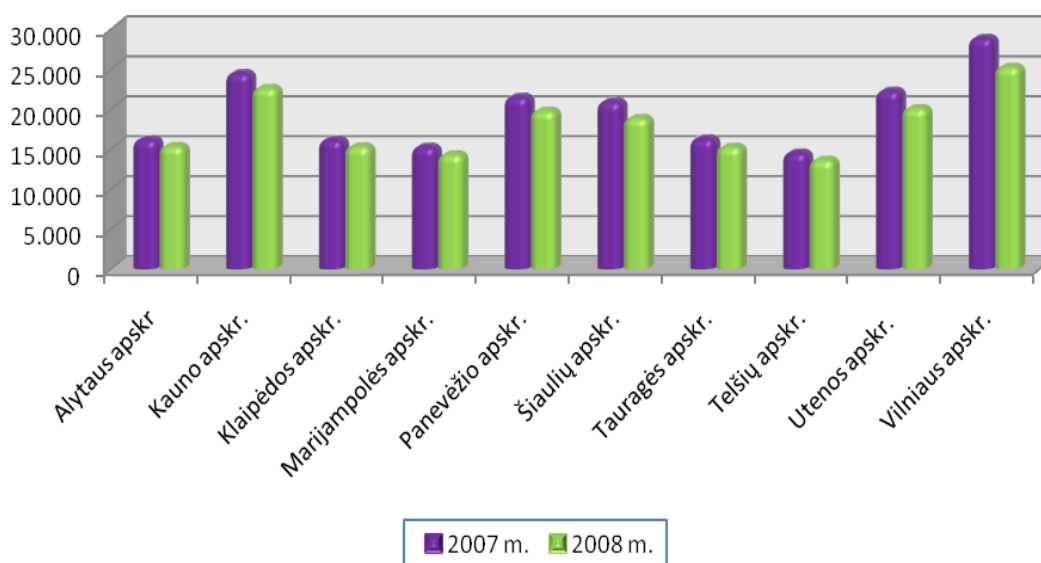
Kaip matome **3 paveikslėlyje** per 2008 metus buvo gauta beveik 183 tūkst. tiesioginių išmokų paraiškų, t.y. 14 tūkst. mažiau nei 2007-iais ir net 55 tūkst. mažiau nei 2004-iais., tačiau deklaruotas žemės plotas beveik nesumažėjo ir sudarė 2,61 mln. ha, todėl galima daryti išvadą, jog yra vykdoma žemės konsolidacija.

3 pav. Tiesioginių išmokų paraiškų skaičius ir plotai

Duomenų šaltinis: NMA. *Informacija apie kaimo plėtros 2007-2013 m. plano priemonių lėšų panaudojimą.*

Nagrinėjant bendrą paraiškų pagal KPP priemones, išskyrus mažiau palankių ūkininkauti vietovių (MPŪV), skaičių, matome (4 pav.), kad KPP paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis 2007-2008 m. buvo pakankamai tolygus, todėl galime teigti, kad KPP sėkmingai įgyvendinamas visoje Lietuvos teritorijoje.

4 pav. Tiesioginių išmokų paraiškų skaičius pagal apskritis 2007-2008 m.

Duomenų šaltinis: NMA. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt>>

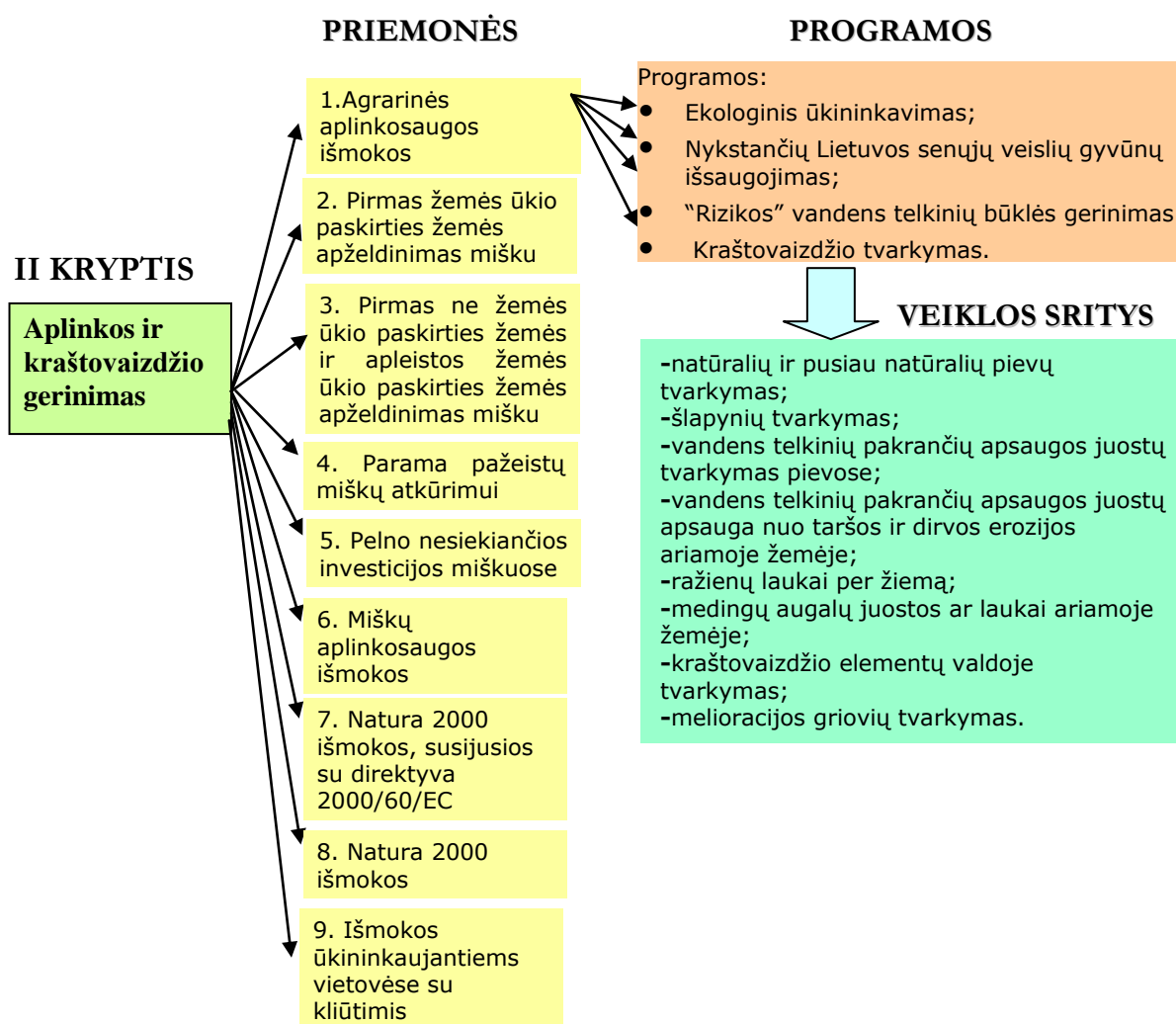
Norintys panaudoti agrarinės aplinkosaugos priemones, 2007–2008 metais pateikė daugiau nei 11 tūkst. paraiškų, kuriose prašoma apie 64 mln. Lt paramos. Nuo programos įgyvendinimo pradžios iki 2008 m. pabaigos agrarinės aplinkosaugos programų dalyviams išmokėta beveik 39 mln. Lt [28].

1.5. Agrarinės aplinkosaugos programos

Kaimo plėtros 2007-2013 m. programa tęsia kaimo plėtros plano 2004-2006 m. pradėtą veiklą, kuria buvo siekiama sukurti konkurencingą žemės ūkį, pajvairinti veiklą kaimo vietovėse ir užtikrinti aplinkosaugą.

Kaimo plėtros 2007–2013 m. plano laikotarpiu agrarinei aplinkosaugai skiriamas labai didelis dėmesys. Priemonę „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ sudaro net 4 programos (**5 pav.**):

- 1) ekologinio ūkininkavimo;
- 2) nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo;
- 3) „rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo;
- 4) kraštovaizdžio tvarkymo.

5 pav. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos II-os krypties priemonės, programos ir veiklos sritys

Šaltinis: ŽŪM. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės

Kaip matome **5 paveiksle** Kraštovaizdžio tvarkymo programa dar skirstoma į 8 veiklas:

- *Pirmoji veiklos sritis* – natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas;
- *Antroji veiklos sritis* – šlapynių tvarkymas;
- *Trečioji veiklos sritis* – vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose;
- *Ketvirtoji veiklos sritis* – vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje;
- *Penktoji veiklos sritis* – ražienų laukai per žiemą;
- *Šeštoji veiklos sritis* – medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje;
- *Septintoji veiklos sritis* – kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymas;
- *Aštuntoji veiklos sritis* – melioracijos griovių tvarkymas.

Šių programų ir veiklos sričių tikslas – skatinti subalansuotą žemės naudojimą, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą bei ekosistemų degradavimą, saugoti natūralius upių ir ežerų krantus, išsaugoti ir tinkamai tvarkyti natūralias ir pusiau natūralias pievas bei ekstensyviai naudojamas šlapynes, rekreacinę aplinką, optimaliai naudoti gamtos išteklius, apsaugoti kraštovaizdį bei biologinę įvairovę, mažinti neigiamą žemės ūkio veiklos poveikį aplinkai [32].

Siekiant užkirsti kelią dirvos erozijai, reikia užtikrinti tinkamą ūkio tvarkymą, taikant tinkamas sėjomainas, apimančias žalienu įrengimą, ir sėjant daugiamečius augalus. Dirvų erozijai stabdyti numatyta veiklos sritis „Ražienų laukai per žiemą“, programos „Ekologinis ūkininkavimas“ ir „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimas“.

Paramos šioms programoms įgyvendinti gali kreiptis žemdirbiai, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai), bei kiti žemės ūkio veiklos subjektai, kurie turi nuosavybės teisę į žemę arba yra sudarę ilgalaikės nuomos sutartis [27].

Iš viso Lietuvos žemės ūkis 2007–2013 m. laikotarpiu gaus apie 7 mlrd. 800 mln. litų paramos, iš jos 6 mlrd. 13 mln. litų – ES parama, 1 mlrd. 784 mln. litų – iš nacionalinio biudžeto. KPP II programos kryptis „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ – 2 mlrd. 843 mln. litų (arba 36,48 proc. paramos) [49].

Taigi, agrarinės aplinkosaugos programomis ir Kraštovaizdžio tvarkymo veiklos sritimis, įgyvendinant bendruosius aplinkosaugos tikslus, siekiama užtikrinti subalansuotą šalies teritorijos plėtrą, kurti ir išsaugoti sveiką žmonių gyvenamąją aplinką, natūralų kraštovaizdį ir užtikrinti bendrą ekologinį stabilumą.

1.5.1. Ekologinio ūkininkavimo programa

Šios programos tikslas – paremti ekologinį ūkininkavimą kaip gamybos sistemą, kuri teikia socialinę ir ekonominę naudą gyvenantiems kaimo vietovėse, užtikrina aplinkosaugą ir kokybiškų maisto produktų, turinčių didelę paklausą rinkoje, gamybą [10]. Didėjant ekologinio ūkininkavimo mastui, atsivers daugiau galimybių tiekti ekologiškus produktus rinkai, taigi didės ūkininkų pajamos.

Ekologinis ūkininkavimas visų pirma yra svarbi agrarinės aplinkosaugos priemonė, nes padeda išlaikyti ir gerinti dirvožemio kokybę, mažinti vandens ir oro taršą, išsaugoti ekosistemų stabilumą ir biologinę įvairovę. Šis ūkininkavimo būdas taip pat padeda puoselėti senąsias, aplinkos nežalojančias ūkininkavimo tradicijas ir išsaugoti autentišką agrarinį kraštovaizdį.

Europos Sąjungos žemės ūkio politikoje, kur didelis dėmesys skiriamas aplinkosaugai žemės ūkyje, taip pat viena populiariausių aplinkosaugos priemonių yra ekologinis ūkininkavimas. Ekologiniame ūkyje gerą dirvožemio būklę ir augalų derlingumą lemia gerai apgalvoti, suplanuoti ir natūralūs, aplinką tausojantys ūkininkavimo būdai [43].

Parama Lietuvos ūkiams teikiama ekologinės gamybos ir pereinamuoju į ekologinę gamybą laikotarpiu už sertifikuotą ir deklaruotą žemės plotą, naudojamą ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybai. Ekologinio ūkininkavimo programa gali būti vykdoma visame ūkyje ar jo dalyje.

Pareiškėjas norintis gauti šią paramą privalo laikytis ekologinės žemės ūkio gamybos taisyklių, patvirtintų Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės aktais, ne trumpiau kaip pareiškėjo įsipareigojimuose numatytą agrarinės aplinkosaugos laikotarpį. Taip pat, turėti ekologinio ūkio sertifikatą, kasmet deklaruoti žemės ūkio naudmenas bei nors dalį produkcijos parduoti ir teikti į rinką [32].

Taigi, pagal naujas KKP taisykles pareiškėjai turės ne tik griežtai laikytis Ekologinio žemės ūkio taisyklių, kasmet deklaruoti pasėlius, tačiau ir privalės dalį produkcijos parduoti (**žr. 1 lentelę**), t.y. gaunama parama susiejama su produkcijos realizavimu. Su šiuo reikalavimu siejama ir paramos gavimo tvarka – kompensacinė išmoka mokama dviem etapais: 50 proc. nuo pareiškėjui paskaičiuotos paramos sumos sumokama įvertinus paraišką, o likę 50 proc. sumokami po to, kai pareiškėjas pateiks produkcijos realizavimo dokumentus. Naujai įveistiems sodams ir uogynams pirmaisiais dalyvavimo programoje metais mokama 100 proc. paramos suma [39]. Išmokų dydžiai už ekologišką produkciją pateikti **2 lentelėje**.

1 lentelė

Duomenys apie realizuotą produkciją

Ūkio specializacija	Realizuotos produkcijos vertė, Lt/ha	
	palankiose ūkininkauti vietovėse	mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse
Javų ūkis	500	300
Daržovių, bulvių, vaistažolių ūkis	1500	1200
Sodų ūkis	4000	3000
Uogynų ūkis	2000	1500
Reikalavimas pateikti produkcijos realizavimo dokumentus netaikomas ūkiams, laikantiems gyvulius ir deklaruojantiems vien tik žalias. Produkcijos realizavimo dokumentų nereikalaujama tai ūkio daliai, kurioje auginami javai, taikant santykį 1SG/3ha.		

Šaltinis: LR žemės ūkio ministro 2008 m. balandžio 8 d. Įsakymas Nr. 3D-194 „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ programos „Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas“ įgyvendinimo taisyklės. Valstybės žinios, 2008-04-12, Nr. 42-1565

2 lentelė

Išmokų dydžiai už ekologišką produkciją

	Lt/ha
javai	742
daržovės ir bulvės	1 520
daugiametės žolės	439
vaistažolės	1 688
sodai ir uogynai	1782

Šaltinis: *Ekologinio žemės ūkio reglamentavimo pokyčiai*. Prieiga per internetą: <<http://www.ukioklubas.lt/ekologinio-zemes-ukio-reglamentavimo-pokyciai>>

Maksimali metinė išmokos suma valdai, dalyvaujant „Ekologinio ūkininkavimo programoje“ – 150 000 Lt. Ūkis negali būti dirbtinai skaidomas siekiant išvengti paramos apribojimų, išskyrus esant objektyviai pateisinamoms priežastims ar turint įtakos normaliems rinkos pokyčiams. Siekdama užtikrinti šį reikalavimą, NMA atsižvelgia į 2006 metų paraiškoje nurodytus duomenis bei gali paprašyti pareiškėjo pateikti papildomus dokumentus.

Pagal „Ekologinio ūkininkavimo“ programą 2008 m. sulaukta nemažo susidomėjimo. NMA pernai buvo pateikta daugiau kaip tūkstantis paraiškų, kuriose prašoma daugiau kaip 19 mln. litų paramos [45].

1.5.2. Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa

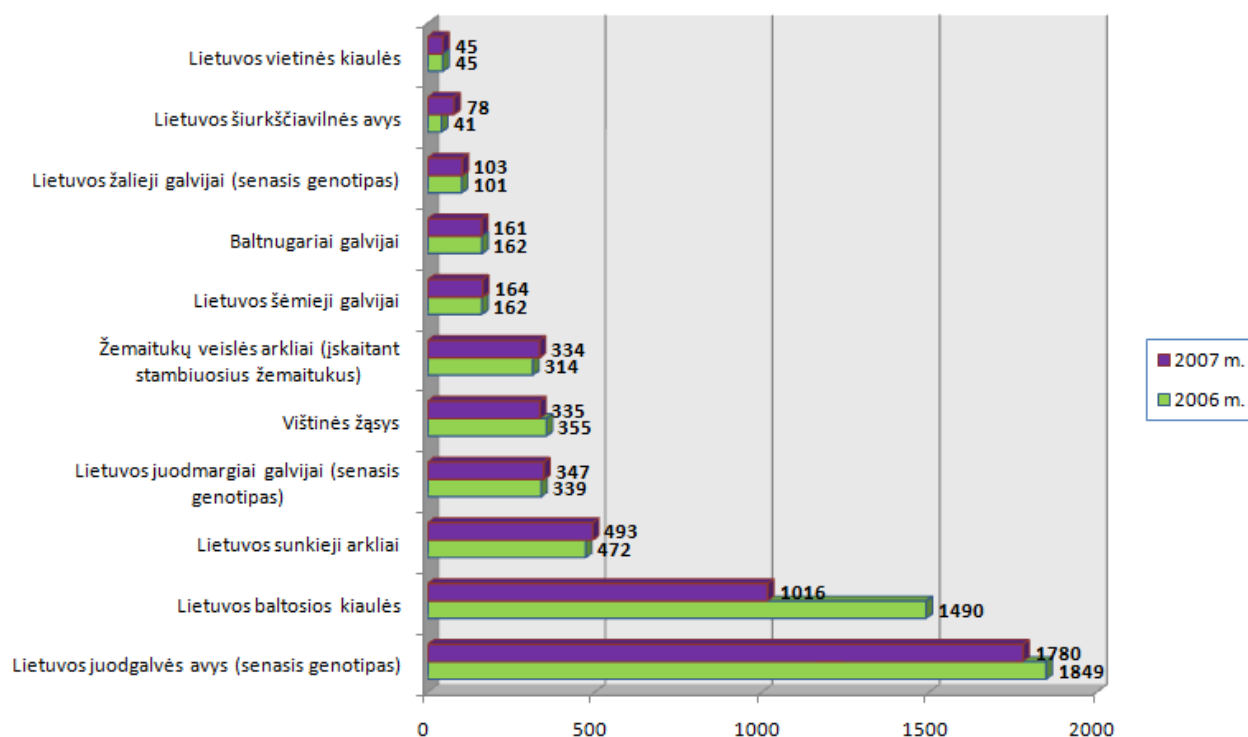
Lietuva 1992 m. birželio 11 d. Rio de Žaneire pasirašė, o 1995 m. liepos 3 d. LR Seime ratifikavo Jungtinių Tautų Biologinės įvairovės konvenciją, tuo įsipareigodama saugoti savo gyvūnų genetinius išteklius. Nykstančios senosios Lietuvos gyvūnų veislės buvo patvirtintos FAO (*AnGR Global Focal Point & Baltic Genofond – Tarptautinė maisto ir žemės ūkio organizacija*) programoje [3]. Lietuvos Respublikos gyvulių veislininkystės įstatymu nustatyta, kad vienas iš pagrindinių gyvulių veislininkystės uždavinių – saugoti ir gerinti Lietuvos gyvulių veisles ir jų genofondą, taip išsaugant senąsias Lietuvos gyvulių ir paukščių veisles [40].

Pagal Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programą bus finansuojamas laikymas tų gyvulių ir paukščių veislių, kurioms grėstų išnykimas, jeigu nebūtų suteikta parama [26]. Pagrindinis šios programos tikslas – skatinti laikyti ir veisti nykstančių vietinių senųjų veislių gyvulius ir naminius paukščius.

Iki įstojimo į Europos Sąjungą genofondo išsaugojimas buvo remiamas iš nacionalinio Kaimo rėmimo fondo pagal Gyvulių veislininkystės rėmimo taisykles. Įstojus į Europos Sąjungą, genetinių išteklių išsaugojimą imta finansuoti iš ES lėšų pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ Retų veislių gyvulių ir paukščių programą bei pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ programą „Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas“. Pagal šias programas senųjų veislių gyvulių ir paukščių laikytojams mokamos kompensacinės išmokos. Taip ūkininkams kompensuojami nuostoliai, kuriuos jie gali patirti dėl, sakykim, senųjų veislių gyvulių mažesnio produktyvumo [40].

Retų veislių gyvulių ir paukščių programoje turi progą dalyvauti pareiškėjai, auginantys žemaitukų, Lietuvos sunkiųjų veislių arklius, šėmuosius, baltnugarius, juodmargius ar žaluosius galvijus, Lietuvos baltąsias ar vietines kiaules, Lietuvos šiuurkščiavilnes arba juodgalves avis, vištines žąsis. Viena pagrindinių sąlygų, kad pareiškėjas, auginantis išvardytus gyvūnus, dalyvautų Lietuvos žemės ūkio gyvūnų nacionalinių genetinių išteklių subalansuoto panaudojimo ir išsaugojimo programoje. Pareiškėjui 5-erius metus mokama atitinkamo dydžio parama už kiekvieną laikomą gyvūną, jei žmogus paiso gyvūnų sveikatos, zoohigienos, gyvūnų gerovės normų reikalavimų, išlaiko paraiškoje nurodytą gyvulių ir paukščių skaičių. Teikiant paraišką reikalinga rajono veislininkystės inspektorius pažyma, patvirtinanti pareiškėjo laikomų retų veislių gyvulių ir paukščių skaičių [30].

Valstybinės gyvulių veislininkystės priežiūros tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos duomenimis Lietuvoje gyvulių ir naminių paukščių veislių, kurioms gresia išnykimas, ir retų veislių gyvulių bei naminių paukščių yra išlikę **(6 pav.):**

6 pav. Laikomų nacionalinių veislių gyvulių ir paukščių skaičius 2006-2007 m.

Duomenų šaltinis: ŽŪM. Prieiga per internetą:

<<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6554/>>

Kaip matome, realiausias išnykimas gresia Lietuvos vietinėms kiaulėms ir šurkščiagalvėms avims. Taip pat pastebimas beveik visų retų veislių gyvulių ir naminių paukščių kasmetis mažėjimas.

Paramos teikimo sąlygos pagal šią programą dabartiniu metu yra šiek tiek supaprastintos, tačiau kaip ir anksčiau pareiškėjai privalo laikytis gyvūnų gerovės ir gyvulių registravimo bei identifikavimo reikalavimų [48]. Visi tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti pateikti **3 priede**. Ar laikomasi šių reikalavimų, tikrina veterinarijos inspektorius ir Nacionalinės mokėjimo agentūros inspektorius. Radus pažeidimų NMA imasi sankcijų: nebemoka išmokų arba netgi pareikalauja grąžinti gautą paramą [40].

Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą paramos dydis priklauso nuo auginamų nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir (ar) paukščių skaičiaus. Kaip jau minėjau, išmokos skaičiuojamos gyvuliui už prarastas pajamas laikant retos veislės gyvulį, lyginant su įprastine veikla. Paramos dydžiai pateikti **3 lentelėje**:

3 lentelė

Paramos dydžiai už nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimą

	Išmokų dydžiai
už žemaitukų veislės arklius	684 Lt už arklį
už stambiųjų žemaitukų veislės arklius	684 Lt už arklį
už Lietuvos sunkiuosius arklius	660 Lt už arklį
už Lietuvos šėmuosius galvijus	622 Lt už galviją
už Lietuvos baltnugarius galvijus	622 Lt už galviją
už Lietuvos juodmargius ir žaluosius galvijus (senasis genotipas)	622 Lt už galviją
už Lietuvos baltąsias kiaules (senasis genotipas)	224 Lt už kiaulę
už Lietuvos vietines kiaules	224 Lt už kiaulę
už Lietuvos šiurkščiavilnes avis	97 Lt už avį
už Lietuvos juodgalves avis (senasis genotipas)	97 Lt už avį
už vištines žąsis	10 Lt už žąsį

Šaltinis: LR žemės ūkio ministro 2008 m. balandžio 8 d. Įsakymas Nr. 3D-194 „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ programos „Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas“ įgyvendinimo taisyklės. Valstybės žinios, 2008-04-12, Nr. 42-1565

Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa svarbi ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos mastu, tačiau pagal Europos Sąjungos reglamentine nuostata, išmoka už genofondinį gyvulį neturėtų viršyti 200 eurų, t.y. 690 Lt, todėl išmokų dydžiai nėra pakankami ir jie nekompensuoja visų ūkininko patiriamų nuostolių. Stebint dabartinę situaciją matyti, kad daug senųjų gyvulių ir naminių paukščių augintojų atsisako šios ūkininkavimo formos ir ateityje nenumato jos tęsti, todėl turi būti numatyta papildomų priemonių situacijai gerinti ir nykstantiems senųjų veislių gyvuliams ir naminiams paukščiams išsaugoti.

1.5.3. „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa

Ūkininkai, 2008 m. deklaravę žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus, pirmą kartą galėjo pretenduoti ir į KPP priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ programą „Rizikos vandens telkinių būklės gerinimas“. Pagal šią programą paraiškas pateikė 88 ūkininkai, prašydami daugiau nei 193 tūkst. litų paramos [41].

Šios programos tikslas – padėti pasiekti gerą būklę vandens telkiniuose, kurie dėl ypač didelio neigiamo žemės ūkio veiklos poveikio (vandens taršos maistinėmis ir organinėmis medžiagomis) yra priskirti telkiniams, kurių gera būklė gali būti nepasiekta iki 2015 m. kaip reikalaujama pagal Bendrosios vandens politikos direktyvą 2000/60/EB ir LR Vandens įstatymą [32].

ES bendroji vandens politikos direktyva 2000/60 EB, nustato vandens valdymo pagrindus Europos Sąjungoje. Ji reikalauja iki 2015 m. visose šalyse narėse pasiekti gerą vandens telkinių

būklę. Gera būklė suprantama kaip artima natūraliai, žmogaus veiklos nedaug paveiktai būklei (suprasti reikia daugiausia vandens švaros požiūriu).

Vandens telkinių būklei įtakos turi daugybė žmogaus veiklos sričių. Viena jų – žemės ūkis. Tai viena iš didžiausių poveikį vandens telkiniams darančių veiklos sričių Lietuvoje. Mūsų šalyje išskirta 790 vandens telkinių, kuriuose yra rizika, kad jų gera būklė vandens švarumo požiūriu artima natūraliai nebus pasiekta iki 2015 m. (toliau – „rizikos“ vandens telkiniai). Iš jų 22 proc. sudaro rizikos telkiniai dėl žemės ūkio įtakos [35].

Patikslintas „rizikos“ vandens telkinių dėl žemės ūkio veiklos ir jų baseinų teritorijų sąrašas parengtas 2007 m. lapkričio mėn. Ypač didelį neigiamą poveikį vandens telkiniams daro dideli maistinių medžiagų (fosforo ir azoto) kiekiai, patenkantys iš dirbamų laukų. „Rizikos“ vandens telkinių baseinai, kuriuos įtakoja žemės ūkio veikla, užima beveik ketvirtadalį šalies teritorijos. Norint pasiekti gerą šių vandens telkinių būklę, reikia skirti daugiau dėmesio šiai teritorijai.

„Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programą sudaro priemonė „Ariamos žemės vertimas daugiamete ganykla (pieva)“. Ji skirta mažinti į rizikos vandens telkinius patenkančius azoto ir fosforo kiekius dėl dirvožemio erozijos ir tręšimo. Tyrimais nustatyta, jog azoto išsiplovimo į vandens telkinius iš ariamos žemės kiekis yra kelis kartus didesnis negu iš daugiamečių ganyklų. Kiekvieno vandens telkinio būklė daugiausia priklauso nuo jo baseine vykdomos veiklos, todėl įgyvendinant programą bus gerinama „rizikos“ vandens telkinių būklė ir sėkmingiau įgyvendinami Bendrosios vandens politikos direktyvos vandens apsaugos tikslai. Kadangi, įgyvendinant programą, sumažės maistinių medžiagų patekimas į Baltijos jūrą, tas padės mažinti Baltijos jūros eutrofikaciją, kurią HELCOM (Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos valdantysis organas) įvardijo kaip pagrindinę Baltijos jūros ekologinę problemą [32].

„Rizikos“ vandens telkinių nustatymo kriterijai patvirtinti 2005 m. gegužės 23 d. Aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-256 „Dėl paviršinių vandens telkinių tipų aprašo, paviršinių vandens telkinių kokybės elementų etaloninių sąlygų rodiklių aprašo ir kriterijų dirbtiniams, labai pakeistiems ir rizikos vandens telkiniams išskirti aprašo patvirtinimo“. Tačiau šie nustatyti kriterijai, kaip ir patys „rizikos“ vandens telkiniai, nebuvo galutiniai, juos reikėjo patikslinti [17].

2008 m. nustačius „rizikos“ vandens telkinius ir jų baseinų teritorijas, programa pradėta įgyvendinti. Patvirtinus upių baseinų tvarkymo planus ir nustačius išsamias paramos pagal Bendrosios vandens politikos direktyvą taisykles, ši priemonė dar bus tikslinama [32].

Kadangi jau dauguma teritorijų nustatyta, paramos gavėjams prieš teikiant paraišką, reikėtų sužinoti, ar jo ūkio valda įtraukta į minėtą sąrašą. Kiti tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti pateikti **3 priede**.

Už prarastas pajamas, pavertus ariamą žemę daugiamete ganykla (pieva), skiriama 407 Lt/ha parama. Viršijus programai vieneriems metams numatytą lėšų sumą, išmoka gali būti proporcingai

mažinama [35]. Norintys dalyvauti šioje programoje, 2008 metais pateikė tik 88 paraiškas, kuriose prašoma beveik 194 tūkst. Lt paramos [28].

Žemės ūkis yra vienas iš pasklidusios taršos šaltinių, kurį daug sunkiau kontroliuoti negu koncentruotos taršos šaltinius. Efektyviai žemės ūkio taršos kontrolei reikia daug lėšų ir žmogiškųjų išteklių, todėl daug perspektyvesnis yra finansinis ūkininkų skatinimas mažinti šią taršą pasinaudojus „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa.

1.5.4. Kraštovaizdžio tvarkymo programa ir jos veiklos sritys

Viena iš Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ programų yra Kraštovaizdžio tvarkymas, kuriai skirsiu didžiausią dėmesį, nes ši programa yra pati svarbiausia bioįvairovės, biotopų bei natūralių ir pusiau natūralių pievų išsaugojimui. O taip pat dėl to, kad pagal šią programą 2007-2008 m. buvo pateikta daugiausia paraiškų, kas parodo didžiausią ūkininkų susidomėjimą.

Kraštovaizdžio tvarkymo programa skatina išsaugoti pievas ir pelkes (šlapžemes), išlaikyti ekstensyvas ūkininkavimo sistemas pievose, mažinti žemdirbystės intensyvumą ir saugoti bioįvairovę [63]. Kadangi Lietuvoje žemės ūkio kraštovaizdis su gamtinių komponentų tarpais sudaro didžiąją teritorijos dalį, paramos gavėjai padės išsaugoti biologinę įvairovę ir atkurti tradicinį kraštovaizdį. Programa skatins ir tinkamai prižiūrėti vandens telkinių pakrančių apsaugos juostas.

Pagal NMA duomenis per 2007-2008 metus pagal šią programą buvo surinkta virš 9 tūkst. paraiškų, o prašoma suma sudarė net beveik 27 mln. litų. Vien 2008-aisiais daugiau kaip 6,9 tūkst. ūkininkų panoro gauti išmokas pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programą, tam prašydami daugiau nei 21,6 mln. litų [32].

Kaip jau minėjau, Kraštovaizdžio tvarkymo programą sudaro net aštuonios veiklos sritys, pasiūlytos atsižvelgiant į neigiamą poveikį aplinkai darančią žemės ūkio veiklą.

Pirmajai veiklos sričiai – natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymui 2008 m. buvo sulaukta daugiausia – beveik 5 tūkst. – paraiškų. Pareiškėjai prašė beveik 10 mln. litų [33]. Metinės išmokos už šių pievų tvarkymą sudaro 338 Lt/ha.

Šios veiklos tikslas yra išsaugoti ir gerinti biologinę įvairovę. Jos įgyvendinimas padės mažinti neigiamą poveikį, atsirandantį tradiciškai tvarkant pievas (ankstyvas pievų šienavimas, trąšų naudojimas ir kalkinimas, hidrologinio režimo ir žolyno rūšinės sudėties pokyčiai ir t.t.), svarbiems natūralių ir pusiau natūralių pievų biologinės įvairovės komponentams, ypač laukinių paukščių populiacijoms laukuose, nykstančioms augalų bendrijoms, vabzdžiams ir kitoms senųjų rūšių grupėms, kurios yra jautrios išvardytiesiems veiksniams [32].

Dalyvaujantys Kraštovaizdžio tvarkymo programos veikloje „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas“ negalima arti pievų ar užsėti jų kultūrinėmis žolėmis, naudoti pesticidų, trąšų,

kalkinimo priemonių, įrengti naujų drenavimo ar laistymo sistemų, privaloma pievose išsaugoti pavienius medžius [23]. Šiai veiklai keliami reikalavimai yra labai svarbūs pievų ir biologinei įvairovei. Jų laikymasis padės agrariniame kraštovaizdyje išsaugoti ją nuo nykimo. Netvarkomų, apleistų natūralių ir pusiau natūralių pievų svarba biologinei įvairovei sumažėja.

Būtinasis įsipareigojimas – pievas kasmet šienauti ne anksčiau kaip nuo liepos 15 d. ir baigti ne vėliau kaip rugsėjo 30 d., o gyvulius ganyti ne anksčiau kaip nuo birželio 15 d. Be to, nušienauta žolė negali būti paskleista daugiamečių ganyklų arba pievų plotuose [23]. Biologinės įvairovės palaikymo ir apsaugos požiūriu pievų šienavimo laikas yra labai svarbus. Šis veiksnys kai kurių vertybių apsaugai turi lemiamą reikšmę. Jis svarbus daugeliui vabzdžių, ypač dieniniams drugeliams. Taip pat pievų šienavimas yra laikomas didžiausia grėsme globaliai nykstančių griežlių vietinėms perinčioms populiacijoms Europoje. Pjaunant žolę tiesiogiai ar netiesiogiai sunaikinami visi tuo metu esantys lizdai su kiaušiniiais ir besiritančiais jaunikliais, po dalgiais žūsta dauguma perinčių patelių bei nemaža dalis patinų [35].

Antroji veiklos sritis – šlapynių tvarkymas. Šlapynių nykimui stabdyti dar 1971 metais buvo pasirašyta *Tarptautinės svarbos šlapžemių konvencija* (Ramsaras, Iranas). Kiekviena šalis vadovaudamasi protingo šlapynių naudojimo principu, savo teritorijoje privalėjo įsteigti bent vieną saugomą šlapynių teritoriją, kuri galėtų būti įrašyta į tarptautinės svarbos pelkių sąrašus. Lietuva į saugomų gamtinių teritorijų sąrašą įtraukė Žuvintų, Čepkelių, Kamanų, Viešvilės rezervatus ir Nemuno deltos regioninį parką [21, p. 103].

Pagrindinis šios veiklos tikslas taip pat yra išsaugoti ir prižiūrėti biologinę įvairovę. KKP išmokos už šlapynių tvarkymą skatins ekstensyviai naudoti šlapynes ir sušvelnins du svarbiausius neigiamus procesus jose: *visų pirma*, sumažins apleidžiamų šlapynių plotus, ir, *antra*, sumažins šlapynių būklės kaitą dėl intensyvios žemės ūkio veiklos [32].

Šlapynė – tai sausumos teritorija, kuri didžiąją metų dalį būna persunkta drėgme (**7 pav.**) [55]. Tačiau patariama patiems pareiškėjams nesiimti jų vertinti. Kas yra šlapynė, o kas ne, geriausiai išmano žemėtvarkininkai, todėl reikėtų konsultuotis su specialistais ir prieš teikiant paraišką įsitikinti, kad valda priskirtina šlapynių kategorijai [48].

7 pav. Čepkelių raistas

Šaltinis: Vikipedija. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Čepkelių_rezervatas>

Remiant šlapynių tvarkymą pagal aprašytus reikalavimus (**3 priedas**), siekiama išsaugoti jų gamtinę vertę. Apleistos neganomos ir nešienaujamos šlapynės keičiasi, užželia krūmais, sparčiai praranda gamtinę vertę. Dar blogiau, kai jos yra sausinamos ir paverčiamos ariamais plotais. Tinkamas šlapynių tvarkymas turės teigiamą įtaką daugeliui gyvūnų ir augalų rūšių bei natūralioms buveinėms, kurių būklė labai priklauso nuo reguliaraus, bet neintensyvaus šlapių pievų naudojimo [35]. Veikla pagal šią priemonę turės teigiamą poveikį daugeliui jautrių paukščių rūšių (pvz., perkūno oželiams, stulgiams, raudonkojams tulikams). Tikimasi, kad ši veikla padės atkurti buveines (šalinant krūmus ir nendres) kai kuriose svarbiose šlapynių teritorijose, kurios anksčiau buvo naudojamos žemės ūkyje, bet kelerius pastaruosius metus yra apleistos [62].

Vykdyti nustatytus reikalavimus kai kuriems (ypač nedaug žemės turintiems ir laikantiems gyvulius) ūkininkams ganėtinai sudėtinga. Iki liepos 1 d. negalima ganyti gyvulių šlapynėse, o pradėti šienauti galima taip pat vėliau, kai žolė jau peraugusi. Dėl to kyla sunkumų gyvulius šeriant. Todėl, šioje programoje dalyvauti labiau apsimoka tiems, kurie turi didesnius žemės plotus ir ne visus deklaruoja kaip šlapynes arba nelaiko gyvulių.

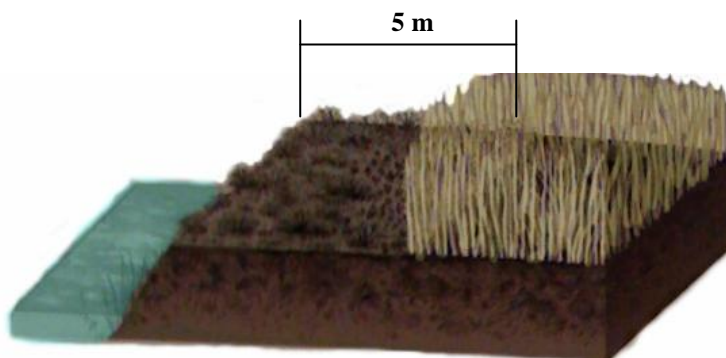
Metinės išmokos šlapynių tvarkymui – 580 Lt/ha žemės ūkio naudmenose (ŽŪN) ir 790 Lt/ha ne ŽŪN. Pagal šią veiklos sritį NMA 2007 m. sulaukė 62, o 2008-iais – 83 paraiškų, kurių prašoma paramos suma sudaro 1,12 mln. litų [33].

Trečioji veiklos sritis – vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose. Agrariniame kraštovaizdyje svarbu tinkamai tvarkyti vandens telkinių pakrantes. Mat vandens telkinių pakrančių apsaugos juostose, nesilaikant specialių ūkininkavimo reikalavimų, labai didėja vandens telkinių eutrofikacija. Labiausiai ši problema paastrėja, kai ariami laukai ribojasi su vandens telkinio krantu. Be to, tokiais atvejais suaktyvėja aplinkinių dirvų erozija. Šie procesai neigiamai (dažniausiai netiesiogiai) veikia vietos biologinę įvairovę. Svarbu, kad apsaugos juostos būtų įrengiamos dabar esančiose ariamose žemėse. Taip pat svarbu, kad jos būtų tinkamai tvarkomos [31].

Žemdirbiai gali teikti paraiškas paramai gauti tvarkydami vandens telkinių pakrančių apsaugos juostas (345 Lt/ha už papildomai įrengtų vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymą ir 376 Lt/ha už privalomų pagal nacionalinius teisės aktus apsaugos juostų tvarkymą) [4].

Ši veikla gali būti vykdoma pievoje ar ganykloje prie bet kurio natūralaus ar dirbtinio vandens telkinio. Jos svarbiausias tikslas – formuoti palankią vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų augalijos struktūrą, o taip pat išsaugoti biologinę įvairovę pakrančių apsaugos juostose bei apsaugoti vandens telkinius nuo taršos. Vandens telkinių pakrančių juostose gyvena ir maitinasi daugiausia rūšių. Pakrančių juostos yra rūšių migracijos koridoriai [32].

Pakrančių juostos nuo 1 iki 10 m pločio yra privalomos prie visų didesnių vandens telkinių pagal Saugomų teritorijų įstatymą. Juostos plotis priklauso nuo vandens telkinio dydžio ir jo kranto nuolydžio [36]. Jei pagal teisės aktus privaloma pakrantės apsaugos juosta neišskiriama, tai veikla įgyvendinama tik 5 m pločio juostoje (**8 pav.**).

8 pav. Apsaugos juosta palei griovius

Šaltinis: LR aplinkos ministerija (2007). *Informacinis vadovas apie biologinės įvairovės apsaugai skirtas kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemones*. Vilnius

Dabartiniai nacionalinės teisės aktai draudžia privalomose apsaugos juostose naudoti trąšas ir pesticidus, bet nekelia reikalavimų dėl privalomo augalijos tvarkymo. Pagal šią veiklos sritį parama skiriama už vėlyvą šienavimą arba ekstensyvų pakrantės augalijos nuganymą. Toks pat tvarkymas papildomai nustatytose 5 metrų pločio apsaugos juostose sustiprins šios svarbios buveinės kokybę ir funkcijas. Įsipareigojimas nenaudoti trąšų, pesticidų ir kalkinimo medžiagų papildomai įrengtoje 5 m. pločio juostoje pagerins atvirų vandens telkinių vandens kokybę [24].

Pareiškėjui, norinčiam dalyvauti 3 veiklos srityje – vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos tvarkymas pievose, reikalavimai pateikti **3 priede**.

Iš pateiktų paraiškų skaičiaus galima spręsti, kad ši veiklos sritis nesusilauks didesnio ūkininkų dėmesio, greičiausiai dėl menkos atlygio sumos. Pagal šią veiklos sritį 2008 m. buvo pateiktos tik 4 paraiškos, o prašoma paramos suma tesudarė 5572 litus. Apie išmokėtą sumą šiai sričiai NMA duomenų nepateikia arba parama nebuvo suteikta.

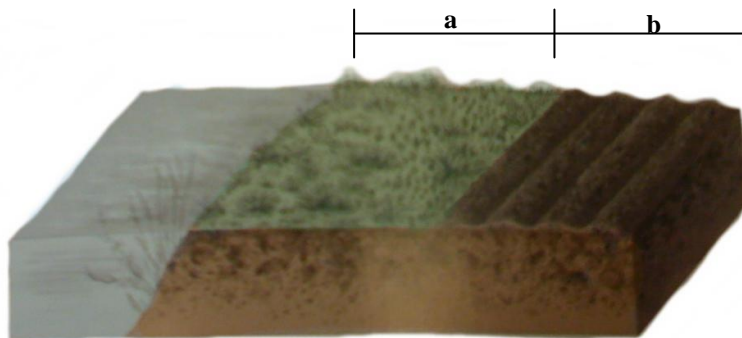
Ketvirtoji veiklos sritis – vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje. Šia veikla remiamas papildomos apsaugos juostos prie bet kurio vandens telkinio, besiribojančio su ariama žeme, įrengimas [35].

Šios veiklos tikslai yra:

1) vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvožemio erozijos, skatinant aplinkai palankius ūkinės veiklos metodus ir ekonominę veiklą derinant su gamtosaugos reikalavimais vietovėse, kuriose yra didelė dirvos erozijos ir vandens taršos rizika;

2) laukinių augalų ir gyvūnų buveinių apsaugos plotų įrengimas vietovėse, kuriose intensyviai dirbama žemė.

Pagal šią veiklos sritį yra remiamas papildomos pakrantės apsaugos juostos įrengimas prie bet kurio natūralaus ar dirbtinio vandens telkinio, besiribojančio su ariama žeme. Tvarkymo veikla turi būti vykdoma privalomoje pagal įstatymus apsaugos juostoje ir papildomai įrengtoje 5 metrų pločio juostoje, kuriose ariama žemė verčiama ekstensyvaus naudojimo daugiamete pieva (**9 pav.**) [32].

9 pav. Privaloma (a) ir papildoma (b) vandens telkinio pakrantės apsaugos juosta ariamoje žemėje

Šaltinis: LR aplinkos ministerija (2007). *Informacinis vadovas apie biologinės įvairovės apsaugai skirtas kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemones*. Vilnius

Ši vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų pločiui padidinti ir kokybei pagerinti skirta veikla taip pat labai palankiai veikia vandens ekosistemas. Bene svarbiausia, kad papildoma apsaugos juosta prie vandens telkinio mažina iš aplinkinių laukų į vandenį patenkančio azoto bei fosforo kiekį. Daugiausiai azoto ir fosforo į vandens telkinius patenka tada, kai vandens telkinio pakrantėje yra ariama žemė. Kuo palei vandens telkinį bus platesnė apsaugos juosta, tuo blogiau iš dirvos bus išplaunamas azotas ir fosforas. Į vandens telkinį patenkant mažiau azoto ir fosforo, jis lėčiau sensta, dumblėja [35].

Kadangi ariamos žemės pakraštys prie žemės telkinių paprastai būna nuokalnėje, pakrantės juostos įrengimas ir tinkamas tvarkymas padės išvengti ir dirvos erozijos. Vėlyvas šienavimas ar ekstensyvus ganymas vasaros pabaigoje pagerins struktūrinę pakrantės augalijos sudėtį, sukurs naujų vietų paukščių lizdavietėms ir prieglobstį kitiems gyvūnams [32].

Reikalavimai pareiškėjui, norinčiam dalyvauti 4 veiklos srityje (vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje), pateikti **3 priede**. Siekiant laikytis nurodytų taisyklių ir saugoti gamtą, svarbu žemės ūkyje kuo mažiau naudoti arba nenaudoti pesticidų, mineralinių trąšų. Ūkininkaujant be sintetinių trąšų ir pesticidų, neišvengiama piktžolių (laukinių augalų) antplūdžio, tačiau taikant tinkamą agrotechniką, jų gausa paprastai neviršija ekonominės žalos slenksčio [31].

Metinės išmokos už vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymą ariamoje žemėje – 552 Lt/ha [35]. Pagal šią veiklos sritį 2008 m. buvo pateiktos tik 3 paraiškos, o prašoma paramos suma – 3000 litų. Apie išmokėtą sumą šiai sričiai NMA duomenų taip pat nepateikia.

Iš kraštovaizdžio tvarkymo programos darbe norėčiau išskirti pernai pradėtą vykdyti *penktąją veiklos sritį* – **ražienų laukai per žiemą**, kurioje dalyvauti iškart panoro beveik 2 tūkst. žemdirbių, o jų pateiktų paraiškų bendra prašomos paramos suma siekė per 11 mln. litų [59], ir kuri, mano nuomone, ateityje dar labiau domins ūkininkus dėl išmokų dydžio.

Šia KPP programos „Kraštovaizdžio tvarkymas“ veikla siekiama išsaugoti bioįvairovę intensyviai dirbamuose žemės plotuose bei stabdyti dirvos eroziją.

Vandens bei vėjo erozija ariamose žemėse labai blogina dirvos kokybę. Erozijos intensyvumas didele dalimi priklauso nuo augalų dangos. Bendra taisyklė: kuo daugiau augalų, tuo mažiau pasireiškia vėjo ir vandens erozija [35]. Todėl rudenį ir žiemą paliktos ražienos (**10 pav.**) sumažina vėjo ir vandens keliamos erozijos pavojų, t.y. apsaugomos dirvos ir mažinama paviršinio vandens telkinių eutrofikaciją [31]. Peržiemojusiose ražienose dirvos paviršius yra apraizgytas šaknų, taigi atsparesnis erozijai. Tai ypač svarbu vietovėse, kuriose intensyviai auginamos javų monokultūros dideliuose atviruose laukuose. Ražienų laukams tinkamų augalų sąrašas pateiktas **4 priede**.

10 pav. Per žiemą palikti ražienų laukai

Šaltinis: asmeninis archyvas

Ražienų rudenį neįdirbant, pagerėtų sąlygos biologinei įvairovei. Ražienose likusios plačialapių piktžolių, dažniausiai laukinių vietinių dviskilčių augalų sėklos, o dalinai ir kitos jų dalys bei javų grūdai, likę po jų derliaus nuėmimo, pagerintų mitybos sąlygas (kartu ir išlikimą) rudenį traukiantiems ir žiemojantiems paukščiams, peliniams graužikams (kurie yra svarbus maisto šaltinis vanaginiams bei pelėdiniams paukščiams), pilkiesiems kiškiams [35].

Dalyvaujant Ražienų laukai per žiemą veikloje, būtina laikytis reikalavimų: nupjovus javus ar aliejinį rapsą, laukai paliekami neaparti iki kitų metų kovo 1 d. Po javų pjūties reikalaujama sutvarkyti šiaudus, surišant į ritinius arba susmulkinant ir paskleidžiant dirvos paviršiuje. Iki rugsėjo

30 d. galima negiliai sukultivuoti žemės paviršių [17]. Dirvos negalima purkšti pesticidais ar herbicidais, negalima kalkinti bei ganyti gyvulių. Žiemai paliekamos ražienos kasmet gali būti paliekamos vis kitoje vietoje, tačiau jų bendras deklaruotas plotas 5 metų išpareigojimų laikotarpiu turi išlikti pastovus [16].

Už tai numatytos išmokos – 500 Lt/ha, tačiau plotas, už kurį bus mokamos išmokos, bus ribojamas [25]. Didelių ūkių savininkai gali pretenduoti gauti paramą tik už 50 ha plotą. Be to, numatyta, kad finansavimas bus teikiamas už ne didesnę kaip 30 proc. deklaruoto grūdinių augalų pasėlio plotą. Pavyzdžiui, jei deklaruota pasėlių 100 ha, paraišką bus galima teikti paramai už 30 ha (30 proc. viso pasėlio dydžio) gauti. Smulkiems (iki 10 ha ploto) ūkių savininkams jokie paramos apribojimai taikomi nebus [48].

Šeštoji veiklos sritis – medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje. Biologinę įvairovę palankiai veikia žemdirbystės sistemos, kuriose žalienoms skiriama nemaža dalis nuo bendro naudmenų ploto (geriausia, kai jos sudaro ne mažiau kaip 25 proc. ūkio ploto). Intensyvios žemdirbystės specializuotuose javų ir techninių kultūrų ūkiuose dėl sėjomainų supaprastinimo (ypač žalienu nebuvimo) dažniausiai susidaro biologinei įvairovei nepalankios sąlygos. Siūloma veikla „Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje“ ir yra viena iš praktinių priemonių, kaip mokant specialias išmokas ūkininkai būtų skatinami didinti kraštovaizdyje buveinių mozaikiškumą.

Šios veiklos tikslas yra išsaugoti biologinę įvairovę intensyviai dirbamoje žemėje. Žydinčių augalų plotų įterpimas padidins žiedadulkėmis ir nektaru mintančių vabzdžių, įskaitant drugelius ir kamanes, skaičių. Ypač ši veikla palanki bitiniams vabzdžiams ir įprastiems laukų paukščiams (labiausiai dirviniams vieversiams, kurapkoms) [35].

Medingų augalų mišinio, susidedančio iš ne mažiau kaip 3 medingų augalų rūšių (medinių augalų sąrašas pateiktas **5 priede**) juostos ar laukai įveisiami nedideliais (iki 0,5 ha) plotais ariamoje žemėje, tolygiai paskirstant juos visame ūkyje (vienas medingų augalų plotas 10 ha ariamos žemės) [32]. Nustatyta sąlyga, kad nė vienas iš šių augalų negali sudaryti daugiau kaip 70 proc. mišinio. Kaip ir kitų programų finansavimo teikimo reikalavimuose, medingųjų augalų plotų nebus galima purkšti pesticidais, tręšti, kalkinti, ar ganyti juose gyvulių. Taip pat patariama nesėti bet kokių augalų. Medingųjų augalų, už kuriuos bus teikiama parama, rūšys pateiktos ŽŪM pavirtintuose nacionalinės teisės aktuose [48]. Visi reikalavimai pareiškėjui, norinčiam dalyvauti 6 veiklos srityje (medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje), pateikti **3 priede**.

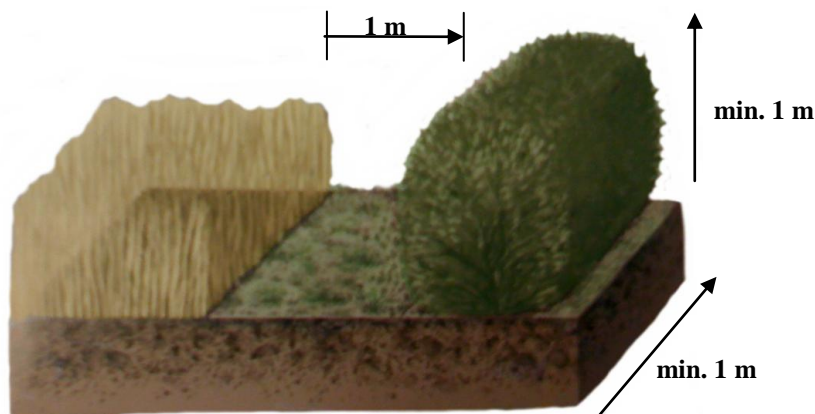
Mano nuomone, ši veiklos sritis nepasiteisins ir ateityje nesusilauks pakankamai dėmesio ne tik dėl mažo atlygio dydžio, bet ir dėl darbo įveisiant ir prižiūrint medinguosius augalus. Metinės išmokos už šių augalų juostas ar laukus ariamoje žemėje – 214 Lt/ha, kai tuo tarpu pasėjus toje vietoje, pavyzdžiui, javus išmoka sudarytą 392 Lt/ha, o tiesiog palikus pievą – 248 Lt/ha. Pagal šią veiklos sritį 2008 metais gautos tik 6 paraiškos, kuriomis prašyta 831 lito.

Septintoji veiklos sritis – kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymas (gyvatvorių tvarkymas). Biologinę įvairovę palankiai veikia laukuose bei jų pakraščiuose esantys įvairūs natūralūs bei pusiau natūralūs kraštovaizdžio elementai, ypač laukų giraitės, miškai, pelkutės, pievos, vandens telkiniai, pavieniai medžiai, krūmai bei jų grupės. Labai svarbu, kad siekiant stambinti laukus ar kitų tikslų, jie nebūtų šalinami, o prižiūrimi atsižvelgiant į biologinės įvairovės reikmes. Aptarsiu tik vieną kraštovaizdžio elementą – gyvatvores, kurioms tvarkyti ir yra skirta veikla „Kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymas“.

Jei gyvatvorės netvarkomos, nekarpos, jos biologinei įvairovei, ypač paukščiams, tampa mažiau vertingos. Taip pat gyvatvorės padeda saugoti dirvą nuo vėjo erozijos, o tam tikromis reljefo bei ekologinėmis sąlygomis – ir nuo vandens erozijos, be to, stabdo atvirų vandens šaltinių išsklaidytą taršą biogeniniais elementais (azotas, fosforas ir k.t.) [35].

Taigi, šios veiklos pagrindinis tikslas yra išsaugoti ir tvarkyti kraštovaizdžio elementus, saugančius dirvožemį nuo vėjo sukeltos erozijos bei teikiančius prieglobstį biologinei įvairovei [32]. Gyvatvorės yra vertingos pusiau atviro kraštovaizdžio paukščių veisimosi vietos, daugelio vertingų vabzdžių, žinduolių, varliagyvių slėpimosi, maitinimosi ir žiemojimo buveinės [35].

Norėdami gauti paramą už gyvatvorių įrengimą ir tvarkymą, pareiškėjai turės vykdyti paramos teikimo sąlygose numatytus reikalavimus: 1 m pločio juostoje išilgai gyvatvorės draudžiama arti dirvą (**11 pav.**), gyvatvorė turi būti formuojama iki 5 m atstumu nuo deklaruojamų laukų, per vegetacijos laikotarpį pareiškėjas įsipareigoja ją karpyti bent 2 kartus per metus. Pati gyvatvorė turi būti ne mažesnė kaip 1 m aukščio, 1 m ilgio ir 0,5 m pločio [48].

11 pav. Reikalavimai gyvatvorių įrengimui

Šaltinis: LR aplinkos ministerija (2007). *Informacinis vadovas apie biologinės įvairovės apsaugai skirtas kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemones*. Vilnius

Taip suformuotos gyvatvorės judančias oro sroves priverčia pakilti aukščiau, todėl dirvožemio paviršiuje prieš juosta (apie 10-15 m atstumu) ir už jos (30-40 m) labai sumažėja pučiančio vėjo greitis. Želdinių juostos poveikio zona priklauso nuo pačios juostos pločio, aukščio

ir lajų prapučiamumo [13, p. 242]. Gyvatvorės įrengti rekomenduojamų augalų sąrašas pateiktas **5 priede**. Už šaltalankių gyvatvorės parama nebus teikiama.

Už kraštovaizdžio elementų (gyvatvorių) tvarkymą mokama 1509 Lt/ha. Suma gali pasirodyti pakankamai didelė, tačiau nereikia pamiršti, kad gyvatvorės plotas tesiekia apie 0,5 metro, o taip pat gali praeiti ne vieneri metai kol pasodinta gyvatvorė pasieks minimalų reikalavimus atitinkantį 1 metro aukštį. 2008 metai šioje veiklos srityje panoro dalyvauti vos 2 žemdirbiai. Bendra jų prašoma paramos suma – 1509 Lt.

Aštuntoji veiklos sritis – melioracijos griovių tvarkymas. Melioracijos grioviai yra vertinga biologinės įvairovės telkimosi vieta. Čia daug kur yra išlikę augalai bei bendrijos, rūšine sudėtimi panašūs į buvusius aplinkinėse natūraliose pievose. Iškasus kanalus jų šlaitams tvirtinti buvo naudojamos aplinkinėse pievose išpjautos velėnos. Dėl šios priežasties nuolat šienautų griovių šlaituose ir dabar galima rasti ne tik įprastų, bet ir nykstančių pievų augalų (pvz., gegužraibių). Dėl melioracijos griovių išskirtinės svarbos nusausinto agrarinio kraštovaizdžio gyvūnams ir augalams, dėl jų reikšmės mažinant dirvų eroziją ir atvirų vandenų teršimą biogeniniais elementais bei dėl nedidelės jų šlaituose užaugančios žolės ekonominės vertės, jie turėtų būti tvarkomi ekologiškai, t.y. atsižvelgiant į visų agrarinio kraštovaizdžio ir ekosistemos komponentų poreikius.

Melioracijos grioviai yra labai svarbūs biologinei įvairovei palaikyti agrariniame kraštovaizdyje. Juose telkiasi vabzdžiai – augalų apdulointojai, parazitiniai ir plėšrūs vabzdžiai, reguliuojantys kitų vabzdžių vietinę gausą (taip pat ir žemės ūkio kenkėjų), smulkūs žinduoliai, lizdus suka ant žemės perintys paukščiai [35].

Taigi, šios veiklos tikslas yra apsaugoti vandens telkinius nuo taršos ir saugoti biologinę įvairovę. Siekiant apsaugoti melioracijos griovius nuo erozijos ir taršos iš žemės ūkio veiklos, juos reikėtų tinkamai tvarkyti [32].

Dalyvaujant veikloje „Melioracijos griovių tvarkymas“, reikės bent kartą per metus nušienauti melioracijos griovių šlaitus, iškirsti krūmus, šienavimą pradėti ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigti ne vėliau kaip rugsėjo 30 d. [16]. Reikalaujama, kad nušienauta žolė ir iškirsti krūmai būtų išvežti iki rugsėjo 30 d. Paramą galima gauti ir už vieną tvarkomo melioracijos griovio šlaito pusę. Už melioracijos griovių tvarkymą mokama 345 Lt/ha [5]. Beje, melioracijos grioviai gali būti tvarkomi ir miškuose. Tvarkomų melioracijos griovių plotui apskaičiuoti dar nėra patvirtinto metodo, tačiau siūloma matuoti šlaitus kas 10 m ir apskaičiuoti matematiniais būdais [48].

Kalbant apie melioracijos situaciją šalyje, reikia atkreipti dėmesį, kad Lietuva turi 3 mln. ha nusausintų žemių, o bendra melioracijos statinių vertė sudaro 7,6 mlrd. Lt. Tokiam plotui prižiūrėti reikalingos nemažos lėšos, todėl pastaraisiais metais didėja melioracijos finansavimas ir iš valstybės biudžeto – 2007 m. skirta 70 mln. Lt, o 2008 m. – 82,3 mln. Lt [12]. Melioracijos griovius sutvarkyti pasinaudojus parama 2008m. buvo pasiryžę 25 ūkio valdos, o šiam tikslui prašė beveik 4 tūkst. Litų.

1.6. Ūkininkų informuotumas apie agrarinę aplinkosaugą

Teigiamų rezultatų, saugant žemės ūkio veiklai jautrią biologinę įvairovę, galima tikėtis tik tuo atveju, jei KPP Agrarinės aplinkosaugos ir Kraštovaizdžio tvarkymo programos priemonės bei veiklas taikys dauguma žemės savininkų, kai jos bus populiarios. Kaip žinia, kieno nors populiarumas yra tiesiogiai susijęs su suinteresuotų asmenų (fizinųjų ir juridinių) informuotumu. Labai svarbu, kad parama Agrarinės aplinkosaugos ir Kraštovaizdžio tvarkymo srityje domėtusi patys žemės savininkai bei naudotojai, bet dažniausiai tam nerandama laiko ar noro [1].

Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemones intensyviai teikiant paraiškas bei pasirašinėjant sutartis, ūkininkams iškyla įvairių aktualių klausimų. Į juos dažniausiai atsako NMA specialistai [58]. Tačiau kartais paraiškų administravimą ir jo tempus lėtina tai, kad pareiškėjai, negavę pakankamai informacijos, pateikia netinkamai užpildytas paraiškas, nekvalifikuotai parengtus verslo planus, o neretai neprideda ir kai kurių privalomųjų dokumentų. Dėl šių priežasčių pareiškėjams siunčiami paklausimai dėl pateiktų duomenų patikslinimo ir trūkstamos informacijos [47].

Šioms problemoms spręsti buvo nutarta supaprastinti paramos administravimą. Paramos administravimo priartinimas prie žmonių, t. y. vienos paraiškos pateikimas pagal kelias su žemės plotais susijusias paramos priemones bei kompiuterinių darbo vietų įrengimas seniūnijose, pradėtas 2005 m., 2007 m. jau funkcionavo visu pajėgumu [56]. Siekiant geresnio paramos pagal Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemones įsisavinimo, 2007 metais įgyvendintas paramos decentralizavimas iki seniūnijų lygmens, kurio dėka pasiektas efektyvesnis paraiškų administravimas, „vieno langelio“ principo taikymas. Nuo 2007 m. net septynios KPP paramos už plotus priemonės ir programos sujungtos į vieną paraišką, kurią žemdirbiai pildo vietoje, t.y. savo seniūnijoje. Tai pagreitina paramos administravimą, ugdo vietos žmogiškuosius išteklius bei sumažina klaidų paraiškose skaičių [12].

Ūkininkų informavimui ir mokymui 2008 m. liepos mėn. Žemės ūkio ministerijoje buvo pristatyta Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonė „Profesinio mokymo ir informavimo veikla“. Pagal šią priemonę remiamos kelios veiklos sritys. Viena jų – asmenų susijusių su žemės ūkio veikla mokymas ir informavimas. Šią veiklos sritį sudaro kelios mokymo kryptys: pirmoji – ūkio valdymo reikalavimai, agrarinė aplinkosauga ir kraštovaizdžio gerinimas. Didžiausia paramos suma projektui pagal šią mokymo kryptį – iki 800 tūkst. eurų (2 762 240 Lt) [57].

Šių metų Vasarį Žemės ūkio ministeriją pradėjo seminarų ciklą „Žemės ūkio ir kaimo plėtros aktualijos 2007–2013 metų Kaimo plėtros programos įgyvendinimo kontekste“. Seminarai skirti apskričių žemės ūkio skyrių bei seniūnijų darbuotojams, žemdirbių ir kaimo savivaldos, mokymo ir konsultavimo atstovams. Žemės ūkio ministerijos specialistai seminarų dalyviams

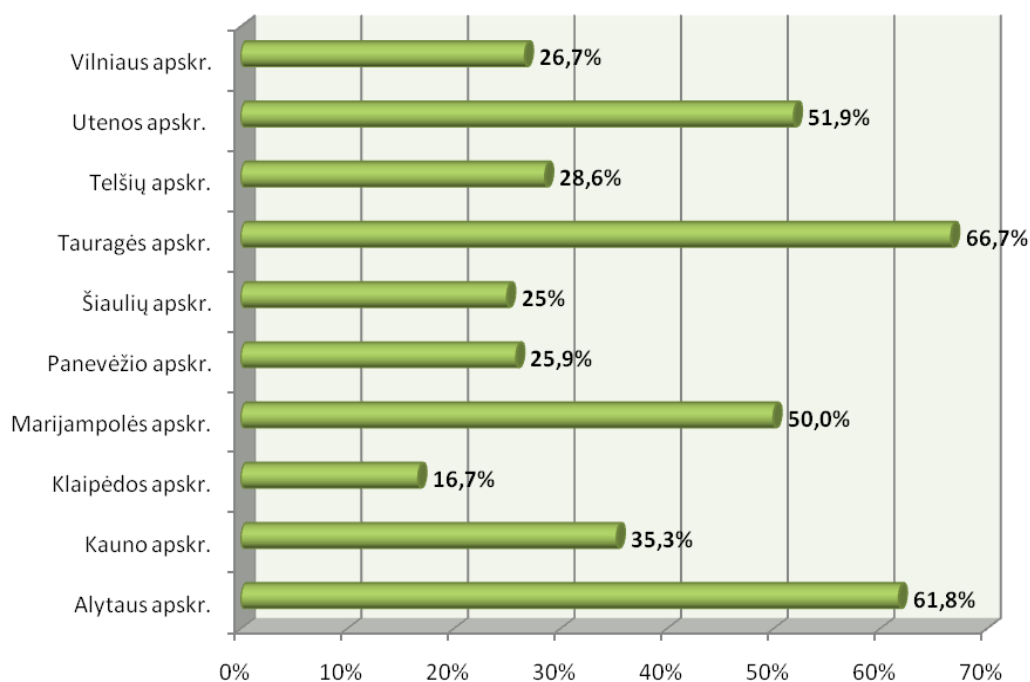
informuos apie rinkos organizavimo priemones (tiesiogines išmokas ir kitas priemones) 2009 metais, Kaimo plėtros 2007-2013 metų programos įgyvendinimo, Agrarinės aplinkosaugos išmokų bei kitas aktualijas [11].

Be mokymų, konsultavimo ŽŪM vykdoma kita švietėjiška veikla: organizuojamos konferencijos, seminarai, konkursai, leidžiami informaciniai, technologiniai leidiniai, rengiamos parodos, mugės, kurių metu žemdirbiai turi galimybę susipažinti su naujovėmis, pasidalinti pažangia patirtimi, pastoviai vykdomas žemdirbių informavimas šalies periodiniuose leidiniuose, žurnaluose, radijo, televizijos laidose [64].

Taigi, supaprastinta administravimo sistema ir paraiškos formos bei seminarai ir mokymai kur kas palengvins ūkininkų, norinčių gauti išmokas darbą ir pagerins jų įsipareigojimų vykdymo kokybę. Tačiau nėra aišku kaip agrarinė aplinkosauga bus įgyvendinama ten, kur patys žemdirbiai yra pasyvūs ir nesidomi Kaimo plėtros programa, kur nėra įsitikinę programos nauda ir kur bijomasi prisiimti reikalavimų.

Apibendrinant galima teigti, kad, norintiems dalyvauti Kaimo plėtros programoje ir gauti už tai paramą, informacijos kiekis yra pakankamas ir tikslingai organizuotas visoje Lietuvoje, tačiau ne visi ūkininkai yra pajėgūs be papildomos pagalbos teisingai užpildyti paraiškas, o žiniasklaidos pranešama informacija kai kuriems ūkininkams per sudėtingai pateikta. Nemenkesnė problema ir tai, kad ne visi žemės naudotojai suinteresuoti dalyvauti Agrarinės aplinkosaugos ir Kraštovaizdžio tvarkymo programose, taip sumenkindami gretimų žemės savininkų pastangas apsaugoti kraštovaizdį, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą bei ekosistemų degradavimą ir mažinti visokeriopą neigiamą žemės ūkio veiklos poveikį aplinkai.

O kad paraiškų pildymas vis dar išlieka vienu painiausių etapų byloja ir statistiniai duomenys apie pažeidimus Kraštovaizdžio tvarkymo programos paraiškose. Kaip matome **12 paveikslėlyje** vidutiniškai 40 proc. visų pateiktų paraiškų šiai programai 2008 m. buvo su pažeidimais. O Alytaus ir Tauragės apskrityse jie viršijo net 60 proc.

12 pav. Pažeidimų dalis Kraštovaizdžio tvarkymo programos paraiškose 2008 m.

Duomenų šaltinis: NMA. Prieiga per internetą: <www.nma.lt>

1.7. Agrarinės aplinkosaugos programų (AAP) poveikis

Kadangi kaimo plėtros programų AAP monitoringo sistemoje šiuo metu Europos lygiu nepateikiama pakankamai tikslų elementų, kad būtų galima įvertinti priemones pagal rūšį ir poveikį aplinkai, todėl AAP buvo nuspręsta tirti sukuriant tam tikrus vertinimui skirtus rodiklius atsižvelgiant į mokslines publikacijas [6].

AAP poveikis dirvožemio apsaugai ir kraštovaizdžiui:

-Ekologinių infrastruktūrų sukūrimas ir išsaugojimas ir atidėta žemė: ypač kraštovaizdį formuojančių gyvatvorių ir giraičių išlaikymas ar pasodinimas.

-Sėjomainos įvairinimas, ganyklų išlaikymas, ariamosios žemės pavertimas į ganyklas ir ištesiamumas: ypač ariamosios žemės pavertimas į ganyklas. Ištesiamumas turi poveikį tam tikrose zonose išlaikant nekintamus kraštovaizdžio elementus. Sėjomainos įvairinimas taip pat savo pobūdžiu daro poveikį kraštovaizdžiui.

-Tęstinis ūkininkavimas nepalankiose ūkininkavimui zonose (mažai rentabilios, kalnuotos zonos ir kt.): visų pirma netvarkomų ganyklų ir laukinių plotų tvarkymas ir priežiūra labai teigiamai veikia kraštovaizdį.

-Specialios kraštovaizdžio priemonės: pvz. tvorų, terasų, gyvatvorių, senų vynuogynų, vaismedžių sodų apsauga, maži pastatai arba aplinkos sutvarkymas apie ūkio pastatus yra puikios priemonės pagerinti ar išlaikyti kraštovaizdžio kokybę.

AAP poveikis dirvožemio apsaugai. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad kovojant su erozija labai veiksmingos šios priemonės: ariamosios žemės pavertimas į ganyklas, atidėta žemė (išskyrus pliką pūdymą), žole apsėti rėžiai, dirvožemio padengimas augmenija arba ražienomis kritiniais laikotarpiais, apželdintos terasos šlaitais pasižyminčiuose plotuose. Dirbamosios žemės ploto sumažinimas taip pat veiksmingas prieš eroziją lyginant su įprastiniais darbais. Kalbant apie dirvožemio kokybės apsaugą laikoma, kad apsėti pūdymai, dirvožemio uždengimas ir ekologinės infrastruktūros (gyvatvorės ir maži sklypai) pagerina tam tikras dirvožemio savybes [6].

AAP poveikis biologinei įvairovei ir buveinėms. Beveik pusę Europos teritorijos šiuo metu užima žemės ūkiui skirti plotai. Be abejonės žemės ūkio plėtra vyksta laukinės gamtos sąskaita. Taigi, tiek visam pasaulyje, tiek mūsų kontinente – Europoje, tiek ir kiekvienoje valstybėje atskirai tapo aktuali ta pati problema: kaip suderinti ūkininkavimą ir biologinės įvairovės palaikymą [60].

Aplinkosaugininkai ir ekologai Europoje beveik vieningai sutaria, kad dėl ūkinės veiklos biologinė įvairovė kontinente masiškai nyksta. Formuojant atliktų tyrimų išvadas pripažinta, kad paukščių vietinių populiacijų būklė gerai atspindi visos biologinės įvairovės būklę, kadangi ekologiniais ryšiais paukščiai yra susiję su augalų įvairove ir kitais gyvūnais. Jų vietinės populiacijos gali būti puikūs aplinkos kokybės ir biologinės įvairovės apsaugos būklės indikatoriai.

Tarptautinė paukščių apsaugos organizacijų asociacija BirdLife International nustatė, kad apie 40 proc. visų Europoje retėjančių paukščių rūšių neigiamai veikia žemės ūkio intensyvinimas, o apie 20 proc. rūšių – žemės ūkio veiklos nutraukimas [5].

Biologinė įvairovė yra viena iš sričių, kuriai visos valstybės narės nustatė numatomus arba realius tikslus, kurių dalis įvertinta skaičiais. Moksliniuose tyrimuose atkreipiamas dėmesys į bendrą teigiamą AAP poveikį buveinių kokybės išsaugojimui ir naujų buveinių sukūrimui. Kai kurios priemonės turi labai teigiamą poveikį, visų pirma:

-Naudojamų medžiagų sumažinimas: buvo nustatytas atvirkščiai proporcingas poveikis tarp sąnaudų lygio ir daugiamečių augalų veislių įvairovės ir kiek mažesnis poveikis – populiacijų ir retų veislių gausai.

-Ekologinių infrastruktūrų ar pūdymo sukūrimas ar išsaugojimas: visų pirma žole apsėti rėžiai, ypač jeigu jie išdėstyti išilgai kraštovaizdžio elementų (miško, vandentakių ir kt.), daro labai teigiamą poveikį, taip pat gyvatvorės ir ekstensyviai dirbamų laukų apsėti pakraščiai siekiant skatinti biologinę įvairovę. Pūdymas yra kita biologinei įvairovei palanki praktika.

-Sėjomainos įvairinimas, ganyklų išlaikymas, ariamosios žemės pavertimas į ganyklas ir ištesiamumas: ganyklos yra viena iš biologinei įvairovei palankiausių praktikų. Ganymas, atitinkamos šienavimo datos (vėlyvasis šienavimas), centrifuginis šienavimas yra pagrindiniai elementai, taikomi ganyklų buveinių įvairovės padidinimui ir funkcionalumo pagerinimui. Kai

kurioms paukščių populiacijoms teigiamą poveikį daro paliekamos ražienos ir plikuose laukuose auginami žieminiai javai.

-Ekologinis žemės ūkis yra palankus biologinei įvairovei, padidinantis veislių gausą [6].

Pripažinta, kad agrarinio kraštovaizdžio biologinė įvairovė gali būti išsaugota ateities kartoms ne draudžiant žemės ūkio veiklą, o plečiant šimtmečiais buvusį tradicinį ūkį, kurio svarbiausia ypatybė – ekstensyvumas. Taigi ateities darnaus žemės ūkio modelis yra kiek įmanoma ekstensyvesnis mišrus ūkis mozaikiškame kraštovaizdyje su žalienomis palei vandens telkinius [5].

AAP poveikis nykstančioms naminių gyvūnų veislėms ir auginamų augalų veislėms. Mokslinėse publikacijose apibūdinama nerimą kelianti padėtis daugelyje šalių, kuriose priemonės nebuvo pakankamos, kad būtų apsaugotos kai kurios nykstančios veislės. Tačiau daugiau vilčių teikiantys tyrimai kai kuriose valstybėse narėse (pvz. Austrijoje, Vokietijoje, Graikijoje ir kt.) rodo nemažą Agrarinės aplinkosaugos programų poveikį, kuomet stabilizuojamas ir padidinamas gyvūnų veislių skaičius. Vis dėlto Lietuvoje paramos išmokos dar nepakankamos, kad nykstančius naminius gyvūnus imtųsi veisti nauji ūkininkai, o bandantys juos išsaugoti dalį lėšų priversti mokėti patys.

AAP poveikis vandens kokybei. Moksliniuose tyrimuose nurodoma, kad taikant AAP veiksmingai sumažėja naudojamų medžiagų sąnaudos. Jeigu vandens kokybės matavimai atliekami sklypuose, kuriuose taikomos AAP, jie dažnai atskleidžia greitesnius ir įtikinamesnius rezultatus, nei matavimai, atlikti vandens baseine, apimančiame kitus sklypus, kur AAP netaikomos. Tyrimai patvirtina šių priemonių teigiamą poveikį:

-Žemės ūkio sąnaudų sumažinimo priemonės: priemonės turi teigiamą poveikį, tačiau ne visada, ir jis retai yra greitas.

-Žemės ūkio teršalų patekimo sumažinimas: ypač žole apsėti rėžiai yra iš tiesų veiksmingi, sulaikantys trąšas ir pesticidus ir mažinantys jų kiekį. Pūdymai taip pat gali veikti nitratų (ar kitų elementų) sumažinimą, kai jie yra apsėti.

-Sėjomainos įvairinimas, ganyklų išlaikymas, ariamosios žemės pavertimas į ganyklas ir ištiesiamumas: ypač ariamosios žemės pavertimas į ganyklas turi nemažą poveikį nitratų sumažinimui. Dirvožemio padengimas atitinkamomis kultūromis žiemą taip pat gali būti labai veiksmingas sulaikant nitratus.

-Ekologinis ūkininkavimas: turi poveikį vandens kokybei, nes sumažinamos naudojamų medžiagų sąnaudas [6].

2. ŠIAULIŲ REGIONO ŽEMDIRBIŲ NUOMONĖ APIE AGRARINĘ APLINKOSAUGĄ

2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Kaip jau minėjau, tyrimas buvo vykdomas siekiant išsiaiškinti, ar žemdirbiams pakanka informacijos apie Agrarinės aplinkosaugos priemonę ir ištirti jų nuomonę apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką aplinkai bei kylančias problemas norintiems dalyvauti joje. Kraštovaizdžio tvarkymo programa buvo pasirinkta pagrindine tema sudarant anketos klausimus, kadangi jai priklausančios aštuonios veiklos sritys labiausiai atspindi aplinkos apsaugos veiklą dirbamoje žemėje ir pievose saugant kraštovaizdį, vandens telkinius, biologinę įvairovę ir t.t.

Išanalizavus teorinius šio darbo aspektus, grįžtama prie pagrindinio tikslo – nustatyti agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo galimybes ir problemas Šiaulių regione 2007-2013 metais.

Tyrimo instrumentas. Žemdirbių ir ūkių savininkų apklausai buvo naudojama struktūrizuota anketinė apklausa raštu (**1 priedas**). Šis duomenų rinkimo metodas patogus tuo, kad respondentai gali atsakyti į pateiktus klausimus jiems tinkamu laiku. Taip pat svarbu tai, kad anketa yra anonimiška, todėl padeda surinkti išsamesnę bei tikslesnę informaciją. Anketos supaprastinimui (respondentų atžvilgiu) ir pildymo laiko sumažinimui visi klausimai sudaryti uždaro tipo. Kas taip pat palengvina duomenų analizę. Naudojamas kiekybinis tyrimo metodas.

Apklausa atlikta Šiaulių regione 2008 m. lapkričio – 2009 m. sausio mėnesiais. Anketos buvo išdalintos programos LEADER ir žemdirbių mokymo metodikos centro prie Žemės ūkio ministerijos rengtuose ūkininkų mokymuose, projekto „Agrarinės aplinkosaugos kompetencijos ugdymas“ metu. Šie mokymai buvo vykdyti Akmenės, Joniškio, Pakruojo, Kelmės ir kitose rajonuose.

Ne iki galo užpildytos anketos ir anketos, kurių visi pasirinkti atsakymo variantai pažymėti „*nežinau, kas tai yra*“ arba „*neturiu nuomonės*“ buvo atrinktos, kaip netinkamos tolimesniam tyrimui. Tai sumažino melagingų nuomonių tikimybę.

Duomenų analizė. Tyrimo informacijos apdorojimui buvo naudojamas statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programinė įranga SPSS (Statistical Package for Social Science). Iš pirminės duomenų bazės sudarytos atsakymų į kiekvieną anketos klausimą pasiskirstymų lentelės. Kiekvienam anketos klausimui pateiktas atsakymų variantų skaičius ir jų pasiskirstymas procentais. Klausimams, į kuriuos atsakant galima pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą, pasiskirstymo procentas buvo apskaičiuotas kiekvienam atsakymo variantui. Gauti rezultatai apdoroti Microsoft Office 2007 programinio paketo programa „Excel“ ir pateikti grafiškai.

Klausimuose, kurių atsakymai galėjo būti pasirinkti „*labai svarbus*“, „*svarbus*“ arba „*nesvarbus*“ svarbiausiam teiginiui nustatyti buvo apskaičiuoti aprašomosios statistikos vidurkiai

(*Descriptives*) su įverčiais (M). Įverčių esmė yra ta, kad vidurkis skaičiuojamas suteikiant atskiriems stebėjimams skirtingą svorį, kuris mažėja tolstant nuo pasiskirstymo centro. Taigi įverčiai sumažina ekstremalių reikšmių įtaką vidurkiui. Galima teigti, kad paprastas vidurkis skaičiuojamas su vienetiniu visų stebėjimų svoriu. Aprašomieji statistikos vidurkiai su įverčiais taip pat apskaičiuoti klausimams, kurių atsakymo variantai buvo „*labai gerai*“, „*pakankamai*“, „*nepakankamai*“ ir „*labai blogai*“ bei „*labai pagerintų*“, „*šiek tiek pagerintų*“, „*nelabai pagerintų*“ ir „*visiškai nepagerintų*“. O taip pat – „*stipriai įtakos*“, „*šiek tiek įtakos*“ ir „*visiškai neįtakos*“.

Darbe analizuojama ir priklausomybė tarp skirtingų klausimų nuomonių pasiskirstymo. Pvz., kaip priklauso respondentų nuomonė, apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką, nuo apklaustųjų amžiaus. SPSS tam tikslui naudojamos vadinamosios požymių dažnių lentelės (*Crosstabs*). Dėl didelio duomenų kiekio grafikai buvo suskaidyti į kelias dalis (pvz., A ir B).

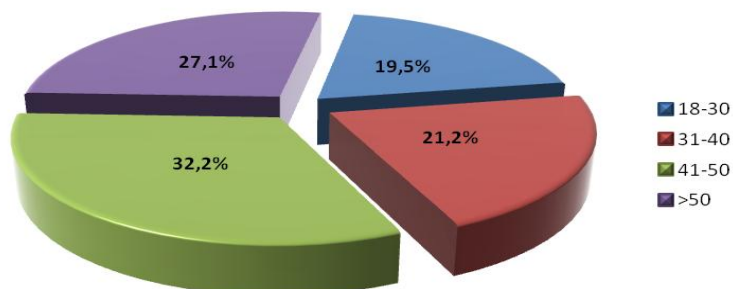
Kartu su mano sudarytos anketos duomenimis tyrime palyginimui panaudoti ir visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ 2008 metais atliktos 500 Lietuvos ūkininkų telefoninės apklausos duomenys apie Kaimo plėtros 2007-2013 m. programą. Buvo apklausta po 50 ūkininkų visose apskrityse. Daugumos ūkių (89 proc.) gamybos tikslas – tik pardavimui. Pusė ūkių priskirti prie mažiau palankių ūkininkauti vietovių.

Tyrimo imtis. Apklausiai atlikti išplatinta 150 anketų, iš kurių buvo grąžintos ir atrinktos, kaip tinkamos tyrimui – 118, taigi apklausoje dalyvavo 118 respondentų.

2.2. Tiriamųjų charakteristika

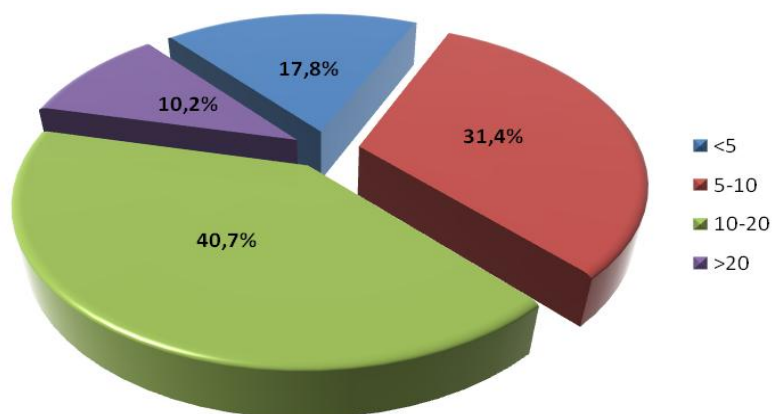
Pirmieji penki anketos klausimai skirti respondentų demografiniams duomenims ir su ūkininkavimu susijusiems asmeniniams klausimams identifikuoti: amžių, išsilavinimą, ūkininkavimo patirtį, turimos žemės plotą ir dažniausiai auginamų žemės kultūrų rūšį.

Pagal amžių apklaustieji buvo suskirstyti į keturias kategorijas: nuo 18 iki 30 metų, nuo 31 iki 40 metų, nuo 41 iki 50 metų ir 50 metų ir vyresni. Respondentų pasiskirstymas procentais šiose amžiaus grupėse pateiktas **13 paveiksle**. Kaip matome, daugiausiai apklausoje dalyvavusiųjų (32,2 proc.) priklauso amžiaus grupei nuo 41 iki 50 metų. Vyriausieji (virš 50 metų amžiaus) sudarė 27,1 proc., o sąlyginai jauni respondentai (18-30 metų) sudarė mažiausiai – 19,5 proc. Nuo 31 iki 40 metų amžiaus apklausta 21,2 proc.

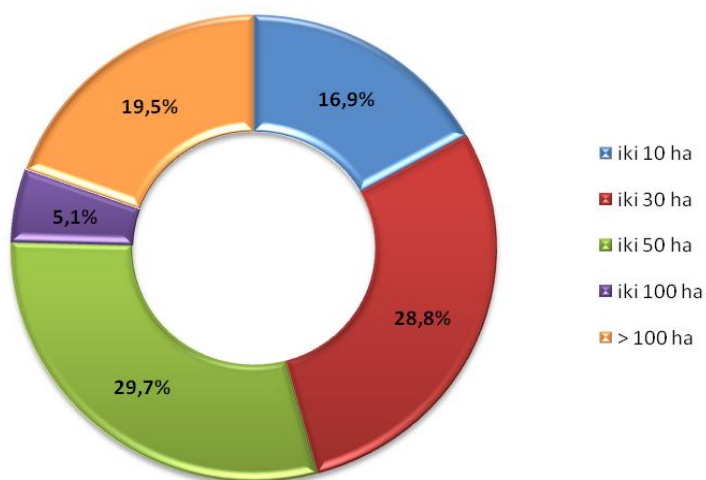
13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Norint išsiaiškinti respondentų patirtį žemės ūkyje anketoje buvo pasiteirauta, kiek metų jie ūkininkauja. Kaip matome iš **14 paveiksl**o, daugiausiai (net 40,7 proc.) respondentų ūkininkauja nuo 10 iki 20 metų. Nuo 5 iki 10 – 31,4 proc., o didžiausią patirtį turi (ūkininkauja daugiau nei 20 metų) 10,2 proc. Tariamai „jaunų“ ūkininkų apklausta tik 17,8 proc., o didesnę nei 10 metų patirtį turi net pusė visu apklaustųjų, todėl galime teigti, kad daugelis respondentų, atsakydami į tolimesnius klausimus, rėmėsi asmenine patirtimi ir žiniomis, o ne spėliojimais.

14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo metus

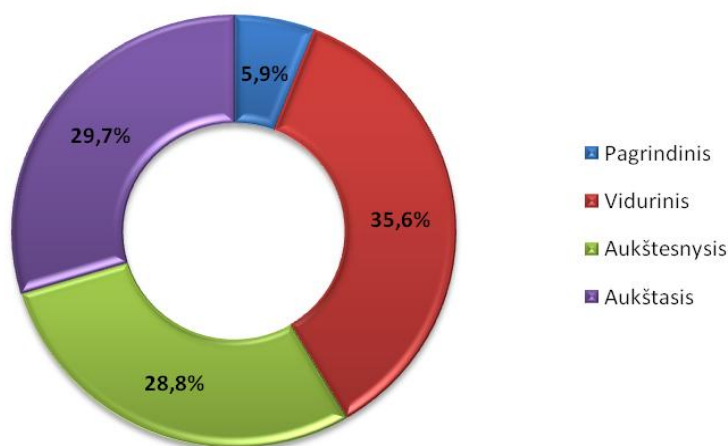
Tolimesniam tyrimui nemažiau reikšmės turės ir dirbamos (žemės ūkio naudmenoms sėti) ar tiesiog turimos (pieva, šlapynė) žemės plotas. Kaip matome iš **15 paveiksl**o dauguma apklaustųjų (29,7 proc.) – žemdirbiai, turintys iki 50 ha žemės. Taip pat nemažą dalį respondentų (28,8 proc.) sudaro žemdirbiai, turintys iki 30 ha žemės. Smulkių žemdirbių, turinčių iki 10 ha žemės, apklausta palyginti mažai (16,9 proc.), o turinčių iki 100 ha – tik 5,1 proc. Beveik 20 proc. respondentų sudarė stambūs ūkininkai, turintys virš 100 ha žemės. Stambių ūkių savininkai paprastai labiau domisi visomis programomis, dažniau jose dalyvauja.

15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dirbamos žemės kiekį

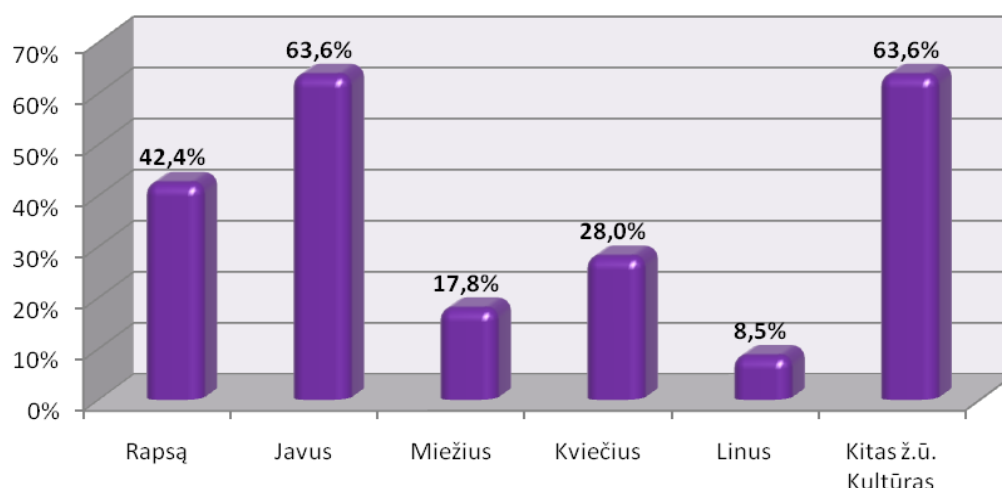
Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ vykdytoje apklausoje pastebima, kad nuo ūkio dydžio priklauso ir paraiškų pateikimas: tarp turinčių virš 100 ha pateikusių paraiškas buvo 37 proc., tarp turinčių 41-99 ha – 29 proc., iki 40 ha – 18 proc. Stambūs ūkininkai taip pat dažniau planuoja pateikti paraiškas ir ateityje – 20 proc. (tarp turinčių 41-99 ha ūkius – 15 proc., iki 40 ha – 7 proc.) [20].

Vienas iš demografinio bloko klausimų buvo ir apie respondentų išsilavinimą, nes yra manoma, kad žmogaus sąmoningumas, požiūris ir supratimas apie aplinkos apsaugos problemas žemės ūkyje priklauso nuo jo išsilavinimo. Kaip matome iš **16 paveiksl**o daugiausiai apklaustųjų baigę vidurinę mokyklą (35,6 proc.). Greičiausiai šie respondentai senesnio amžiaus žemdirbiai. Taip pat nemažai (28,8 proc.) apklaustųjų turi aukštesnįjį ir net 29,7 proc. universitetinį išsilavinimą. Mažiausiai tarp respondentų pasitaikė tik pagrindinį išsilavinimą gavusių žemdirbių (5,9 proc.).

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Daugiausiai dalyvavusiųjų anketinėje apklausoje nurodė dažniausiai auginantys javus ir kitas žemės ūkio kultūras (po 63,6 proc.) (**17 pav.**). 42,4 proc. ūkininkų augina rapsą, 28 – kviečius, 17,8 – miežius ir 8,5 proc. – linus.

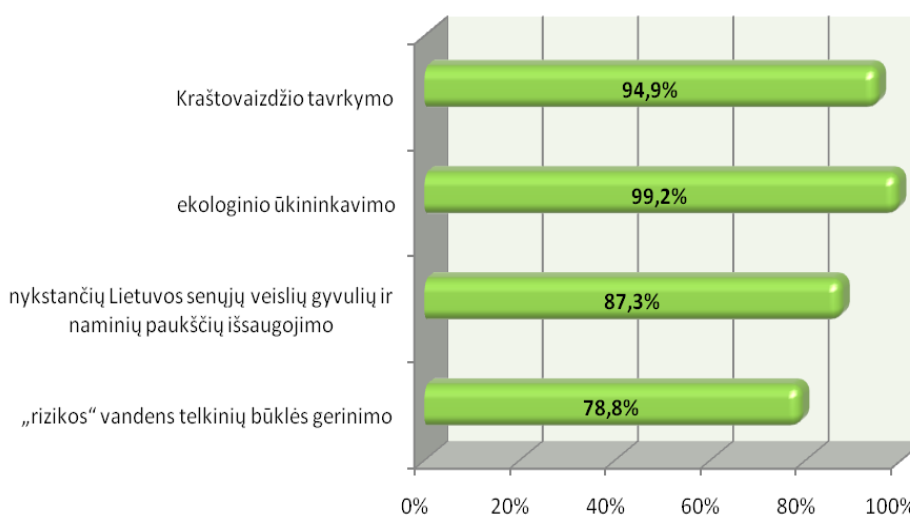
17 pav. Respondentų dažniausiai auginamos žemės ūkio kultūros

2.3. Aplinkosauginių priemonių įgyvendinimo tyrimo rezultatai

Svarbiausias klausimas norint pasiekti aplinkosauginių priemonių įgyvendinimo rezultatų žemės ūkyje – ūkininkų informuotumas. Pagal gautos informacijos savitumą, sugebėjimą ją interpretuoti ir jos įtaigos mastą žmogus susidaro nuomonę apie tam tikrus dalykus, šiuo atveju agrarinės aplinkosaugos svarbą.

UAB "Vilmorus" atlikta telefoninė apklausa parodė, kad į klausimą, ar ūkininkai žino Kaimo plėtros 2007–2013 m. programą, 90 proc. jų atsakė teigiamai. Pastebėta, kad tai mažai priklauso nuo apskrities, ūkio tipo ar socialinių demografinių charakteristikų. Taip pat ūkininkai nurodė, kad dažniausiai informaciją apie Kaimo plėtros programą gauna iš žiniasklaidos – tą pabrėžė 90 proc. apklaustųjų (čia svarbiausia yra specializuoti leidiniai ūkininkams, TV žinios, specialios laidos per TV, radijo laidos). Respondentai vertina ir konsultavimo tarnybų veiklą – jas nurodė 61 proc. 30 proc. respondentų informaciją gauna iš seniūnijų, vietinių bendruomenių. Didelė dalis respondentų – 14 proc. – pasirinko atsakymą „kita“, daugumoje atvejų čia buvo minimas Internetas [20].

Į klausimą, ar yra bent girdėję apie visas Agrarinės aplinkosaugos programas, dauguma respondentų taip pat atsakė teigiamai. Analizuojant **18 paveiksle** pateiktus duomenis matyti, kad apie „nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo“ programą yra girdėję 87,3 proc., o „rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo“ – 78,8 proc. Mano nuomone, 10 proc. ūkininkų, net negirdėjusių apie šias programas, jau yra nemažas kiekis, o gauti atitinkamai 13 ir 21 proc. – ganėtinais daug. Taigi, tai dar kartą įrodo, kad trūksta net paviršutiniškos informacijos.

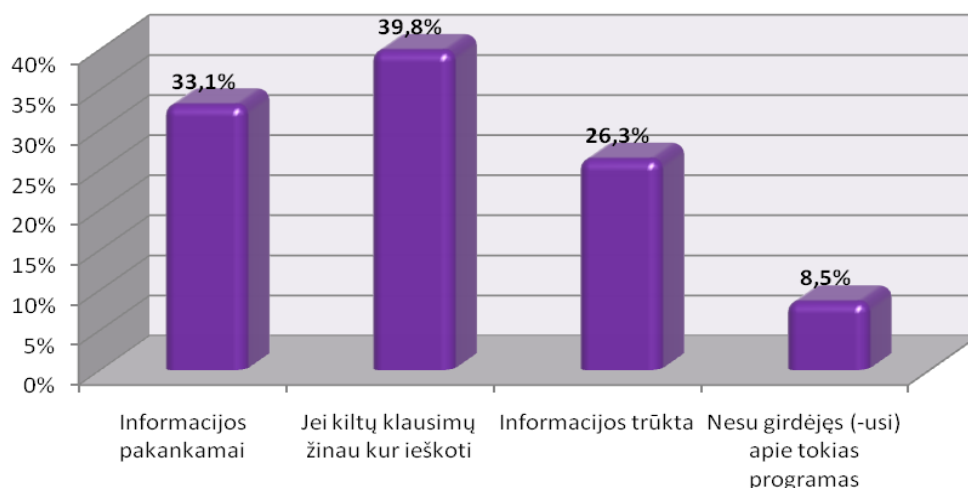

18 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Agrarinės aplinkosaugos programų žinomumą

Į klausimą, ar užtenka informacijos apie visas Agrarinės aplinkosaugos programas, daugiausiai (40 proc.) respondentų teigė, kad iškilus klausimams žino, kur ieškoti atsakymų, o

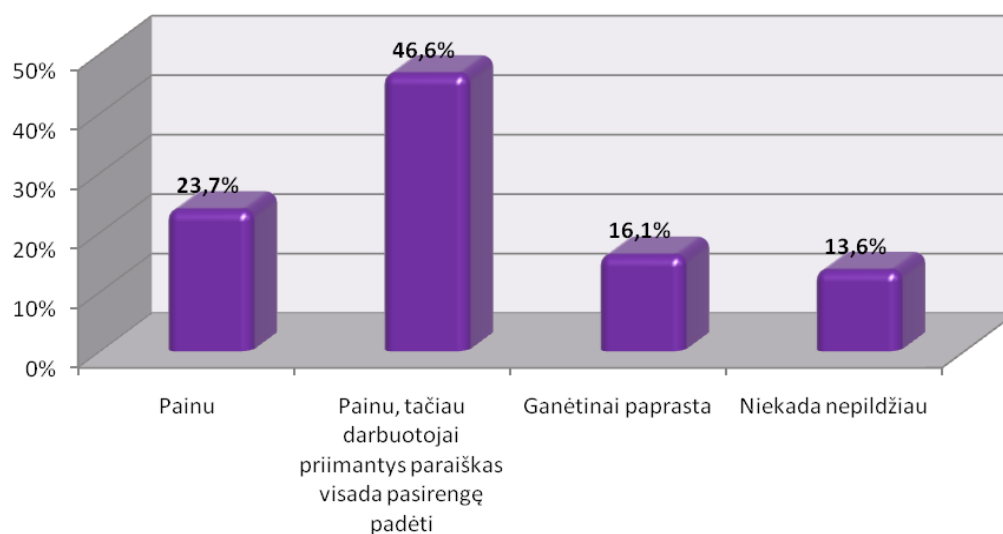
33-ims proc. respondentų informacijos pakankamai (**19 pav.**). Tačiau likęs ketvirtadalis (26,3 proc.) apklaustųjų žemdirbių nėra patenkinti informavimo sistema ir teigia, jog informacijos trūksta.

Taigi, galime teigti, kad dėl tam tikrų priežasčių (senyvo amžiaus, sudėtingai pateiktos informacijos, laiko stokos, pasyvumo ir kitų priežasčių) vis dar yra ūkininkų, kuriems reikalingos informacijos trūksta. O su informacijos stygiumi teigiami rezultatai agrarinėje aplinkosaugoje bus daug sunkiau pasiekiami.

19 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal informacijos pakankamumą apie Agrarinės aplinkosaugos programas

Gavęs pakankamai informacijos ir nusprendęs dalyvauti kurioje nors Agrarinės aplinkosaugos priemonės programoje žemdirbys pirmiausiai privalo taisyklingai užpildyti paraiškos formą. Kaip jau minėjau, paramos administravimas (tuo pačiu ir paraiškos) 2007 metais buvo supaprastintas, tačiau net 70 proc. respondentų teigia, kad jas užpildyti vis dar painu (**20 pav.**). Beveik 47 proc. iš jų pasikliauja darbuotojų, priimančių paraiškas, pagalba. Mažiausia dalis (13,6 proc.) apklaustųjų iš vis nėra pildę paraiškų, o 16,1 proc. nemato jokių sunkumų jas užpildyti.

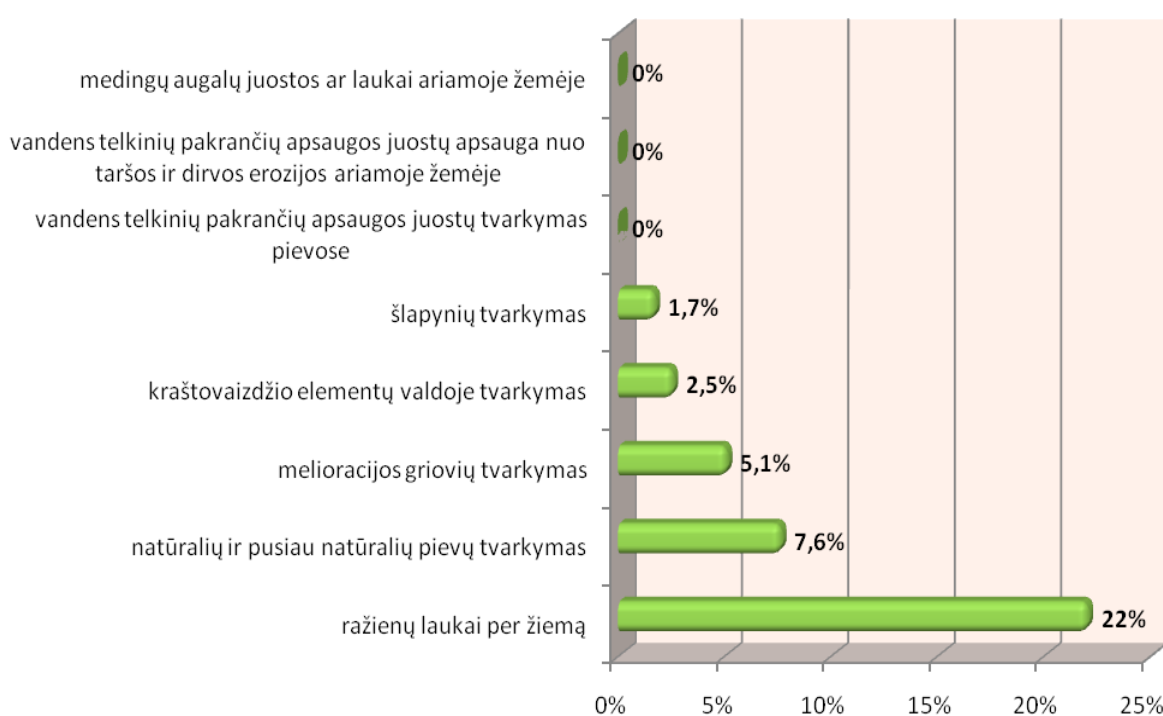
20 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal nustatytų reikalavimų paraiškų pildymui sudėtingumą

Palyginimui galima pateikti ir UAB „Vilmorus“ apklausos duomenis. Iš prižasčių, kliudančių gauti paramą pagal Kaimo plėtros programą 10 proc. nurodė, kad trūksta konsultacijų, 8 proc. – kad per sudėtinga informacija apie paraiškos teikimo procedūras, o net 31 proc. respondentų nurodė, kad yra sudėtingos paraiškų teikimo procedūros [20].

Ir vienu ir kitu tyrimu – panašūs rezultatai. Kaip bebūtų supaprastintas paraiškų administravimas, jų teikimo procedūros ūkininkams vis dar per sudėtingos.

Iš visų apklaustųjų 2,5 proc. net nežinojo, kas yra Kraštovaizdžio tvarkymo programa, o 27,2 proc. patvirtino joje dalyvaujantys, kas sudaro nemažą žemdirbių dalį. Iš jų net 22 proc. dalyvauja veikloje „Ražienų laukai per žiemą“ (21 pav.), o tai patvirtina teorijoje iškeltą prielaidą, jog ši veiklos sritis susilauks didžiausio ūkininkų dėmesio.

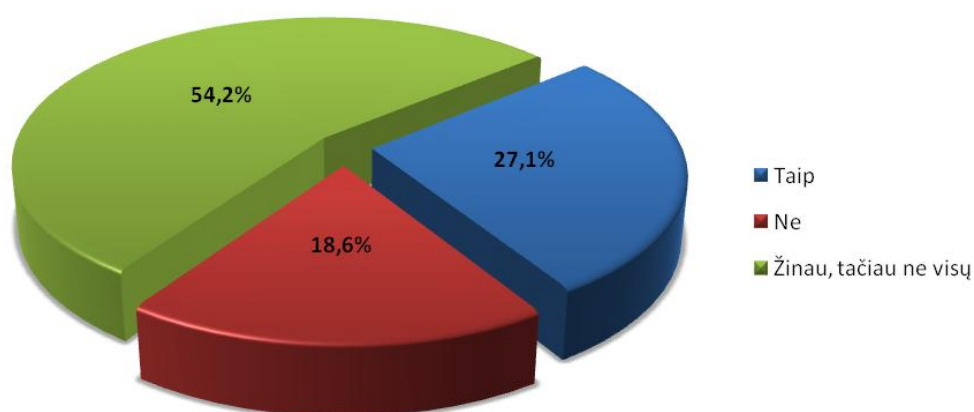
Populiariausioje Lietuvoje veiklos srityje „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas“ dalyvavo ir visus reikalavimus vykdyti įsipareigojo 7,6 proc. Šiaulių regiono respondentų, kurie greičiausiai nelaiko galvijų, kadangi norint gauti išmokas už šią veiklos sritį ganyti galima tik nuo birželio 15 d., o šienauti tik nuo liepos 15 d. Taigi, norint išsaugoti pievas tenka atsisakyti galvijų arba rasti alternatyvių būdų pašarui gauti, kas šiek tiek sumažina norinčių dalyvauti šioje veikloje ūkininkų skaičių.

21 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklose

5,1 proc. apklaustųjų dalyvavo „Melioracijos griovių tvarkymo“ veiklos srityje, o veikloje „Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje“, „Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje“ ir „Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose“ nedalyvavo nei vienas respondentas. Galima teigti, kad šios sritys mažiausiai populiarios dėl griežtų reikalavimų arba, greičiausiai, dėl nepaprastai mažų išmokų. „Šlapynių tvarkymo“ ir „Kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymo“ veiklas taip pat galima būtų priskirti prie mažiausiai dėmesio sulaukusių veiklos sričių Šiaulių regione.

Kaip matome iš **22 paveiksl**o, žinantys visų išmokų dydžius už Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklas teigė 27,1 proc. apklaustųjų. Šiek tiek daugiau nei pusė (54 proc.) teigė žinantys tik kai kurių, greičiausiai jų veiklą asmeniškai įtakojančių, programos išmokų dydžius, o 18,6 proc. prisipažino visai nežinantys. Palyginus **21** ir **22 paveikslus** matome, kad 27,2 proc. respondentų dalyvauja Kraštovaizdžio tvarkymo programoje, tačiau net 81 proc. žino kokio dydžio išmokos už kai kurias šios programos veiklas yra mokamos. Tai parodo apklaustųjų domėjimąsi programa.

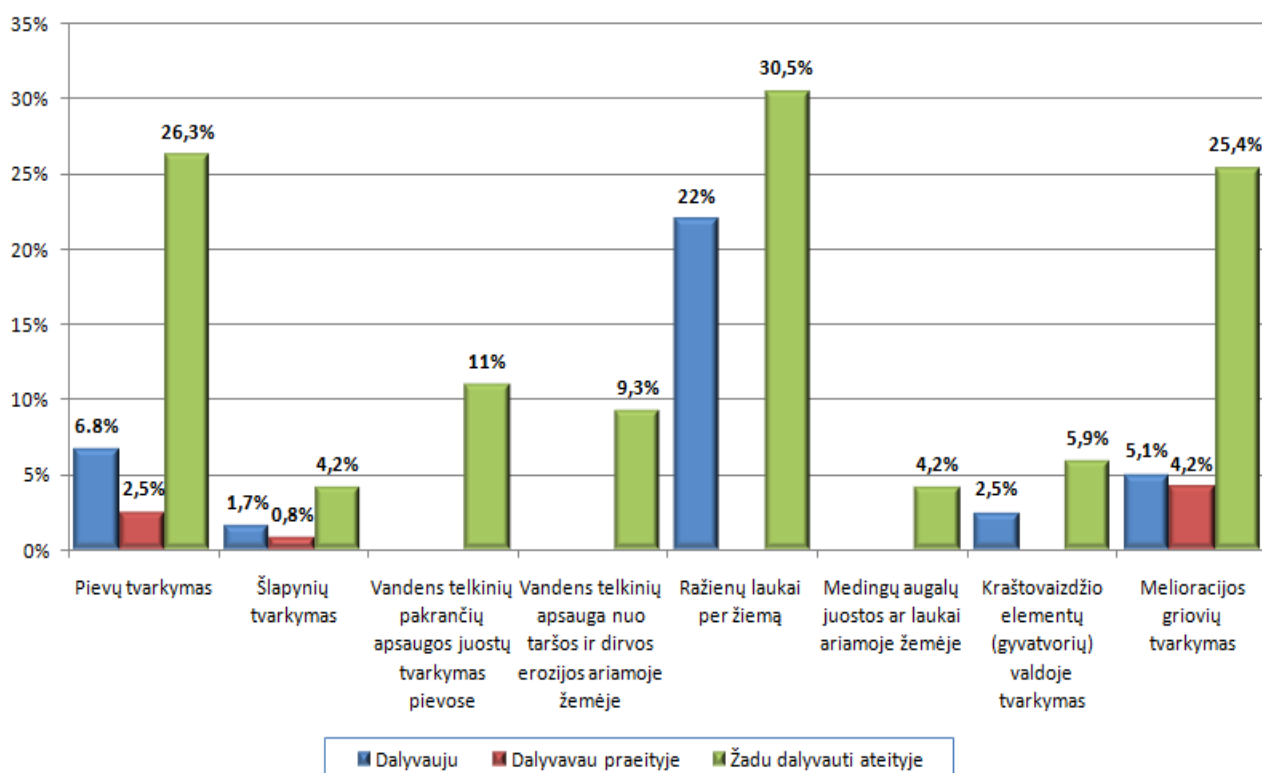

22 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal išmokų dydžių Kraštovaizdžio tvarkymo programos veikloms žinojimą

Smulkiau nagrinėjant Kraštovaizdžio tvarkymo programoje dalyvaujančių ūkininkų skaičių ir jų dalyvavimą šios programos veiklose buvo nustatyta, kad šiuo metu, tarp Šiaulių regiono apklaustųjų, populiariausia veikla „Ražienų laukai per žiemą“ ateityje pritrauks dar apie 30 proc. ūkininkų (**23 pav.**). Taigi, galime teigti, kad netolimoje ateityje, šioje veiklos srityje dalyvaus net pusė (52,5 proc.) visų Kraštovaizdžio tvarkymo programoje norą dalyvauti pareiškusių žemdirbių.

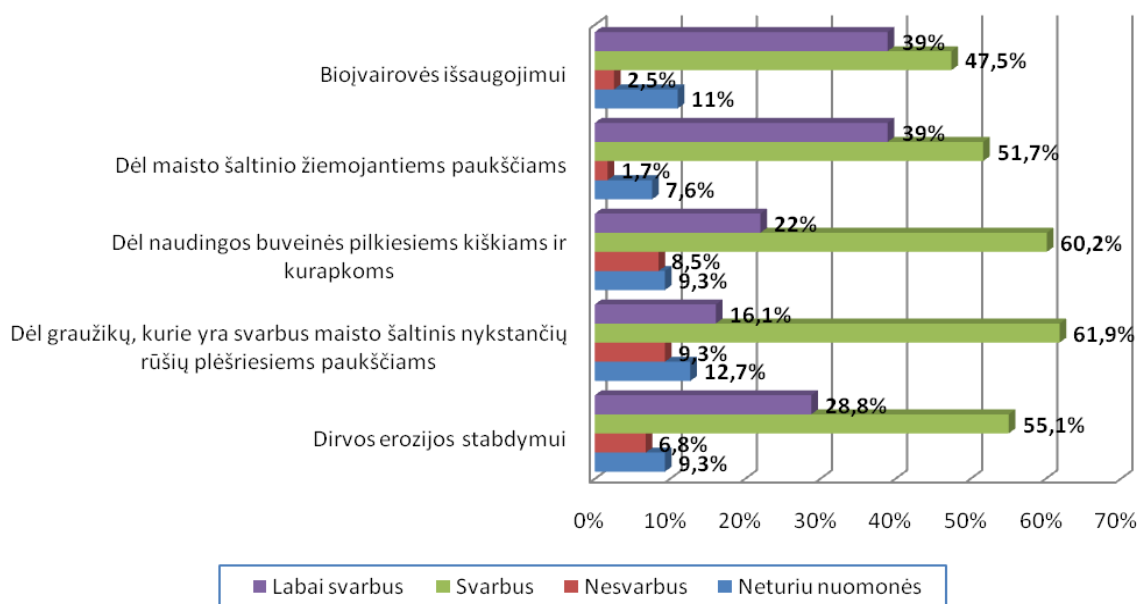
Nedaug atsilieka ir veiklos „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas“ ir „Melioracijos griovių tvarkymas“, kuriose norą ateityje dalyvauti pareiškė atitinkamai 26,3 ir 25,4 proc. respondentų.

Praeityje dalyvavusių matome nežymų skaičių, tačiau nereikia pamišti, kad kai kurios Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklos sritys yra visiškai naujos (pradėtos vykdyti nuo 2008 m.).

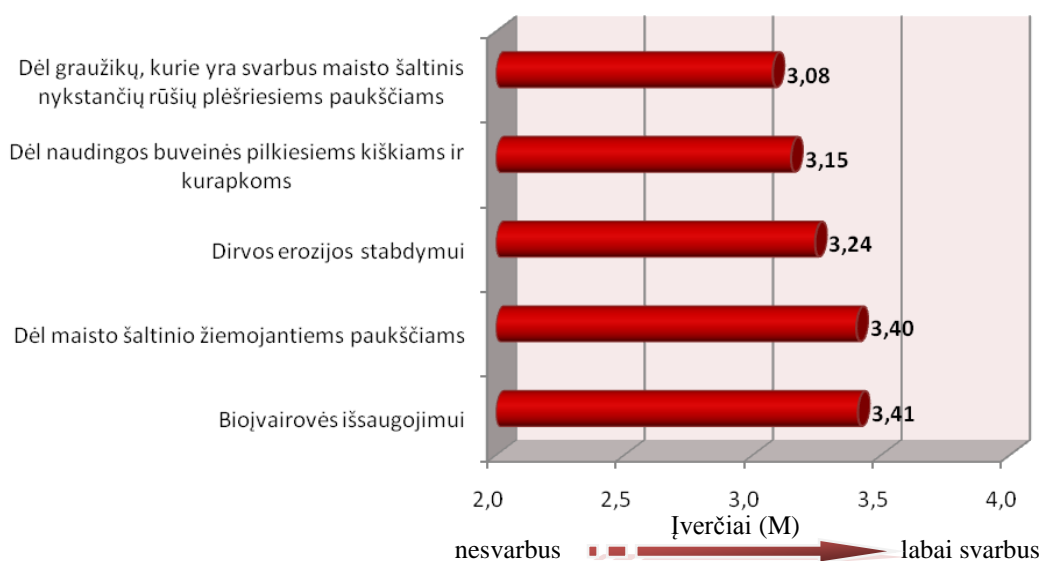
23 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programoje

Pasitvirtinus prielaidai, kad veikla „Ražienų laukai per žiemą“ sulauks daugiausiai žemdirbių dėmesio, ganėtinai svarbi tapo respondentų nuomonė apie neapartų ražienų laukų palikimo svarbą aplinkos apsaugai. Kaip matome iš **24 paveikslo**, daugiausiai apklaustųjų prie kiekvieno teiginio žymėjo atsakymą „svarbus“. Daugiausiai apklaustųjų atsakė, kad neapartų ražienų palikimas per žiemą „svarbus“ dėl graužikų, kurie yra svarbus maisto šaltinis nykstančių rūšių plėšriesiems paukščiams (61,9 proc.) ir dėl naudingos buveinės pilkiesiems kiškiams ir kurapkoms (60,2 proc.). Tačiau tie patys du teiginiai sulaukė mažiausiai (atitinkamai 16,1 ir 22 proc.) atsakymų „labai svarbus“ ir daugiausiai (atitinkamai 9,3 ir 8,5 proc.) atsakymų „nesvarbus“, todėl šiame paveiksle galima matyti respondentų pasirinktų atsakymų dažnumą, o ne pateiktų teiginių svarbą.

24 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal neapartų ražienų laukų palikimo per žiemą svarbą

Respondentų nuomonei, kam svarbiausias ražienų palikimas per žiemą, nustatyti buvo apskaičiuoti aprašomosios statistikos vidurkių įverčiai (M). Tikslesniems duomenims gauti į skaičiavimus nebuvo įtraukti respondentai neturintys nuomonės. Suskirsčius gautus duomenis didėjimo tvarka ir pateikus grafiškai (**25 pav.**) nustatyta, kad, apklaustųjų nuomone, ražienos svarbiausios biologinės įvairovės išsaugojimui (M=3,41) ir dėl maisto šaltinio žiemojantiems paukščiams (M=3,40). Iš gautų duomenų taip pat matome, kad dirvožemio erozija žemdirbiams rūpi daugiau už vienus gyvuosius organizmus, nei už kitus, tačiau jos nesureikšmina ir neskiria didesnio dėmesio. Nesuartos ražienos, respondentų nuomone, mažiau svarbios graužikams, kurie yra maisto šaltinis nykstančių rūšių plėšriesiems paukščiams (M=3,08) ir dėl naudingos buveinės pilkiesiems kiškiams ir kurapkoms (M=3,15).

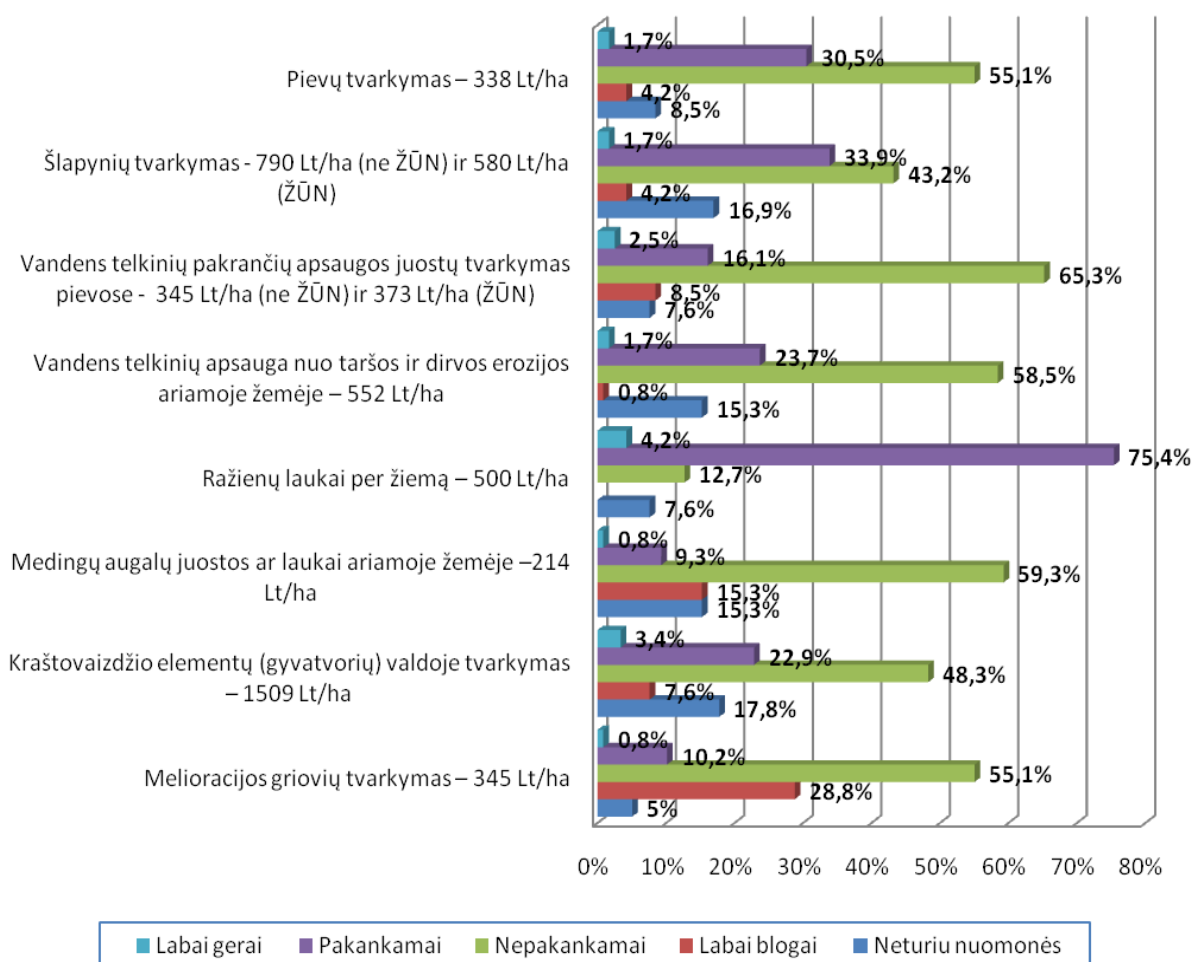

25 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal neapartų ražienų laukų palikimo per žiemą svarbą įverčiai

Bene svarbiausia šiame tyrime buvo išsiaiškinti respondentų nuomonę apie išmokų dydžius atskiroms Kraštovaizdžio tvarkymo veiklos sritims. Kaip ir galima buvo tikėtis net 75,4 proc. apklaustųjų patvirtino, kad 500 Lt/ha ražienų laukams per žiemą yra pakankamai (**26 pav.**). Apie 30 proc. mano, kad išmokos pakankamos ir pievų bei šlapynių tvarkymui. Pateiktų veiklų atlygio dydžius „*labai gerai*“ vertino tik keletas respondentų. Įvertinus faktą, kad ne visi apklaustieji žemdirbiai dalyvauja progamone ir gali objektyviai vertinti išmokų dydžius, galima teigti, kad pasisakiusieji „*labai gerai*“ nesudaro pakankamai svaraus skaičiaus verinimui.

Vis dėlto daugiausiai respondentų pasisakė už nepakankamus išmokų dydžius, kad apsimokėtų užsiimti vienokia ar kitokia veikla (išskyrus „Ražienų laukai per žiemą“ ir „Natūralių bei pusiau natūralių pievų tvarkymas“). Vertinimas „*nepakankamai*“ sudarė net nuo 43,2 iki 65,3 proc.

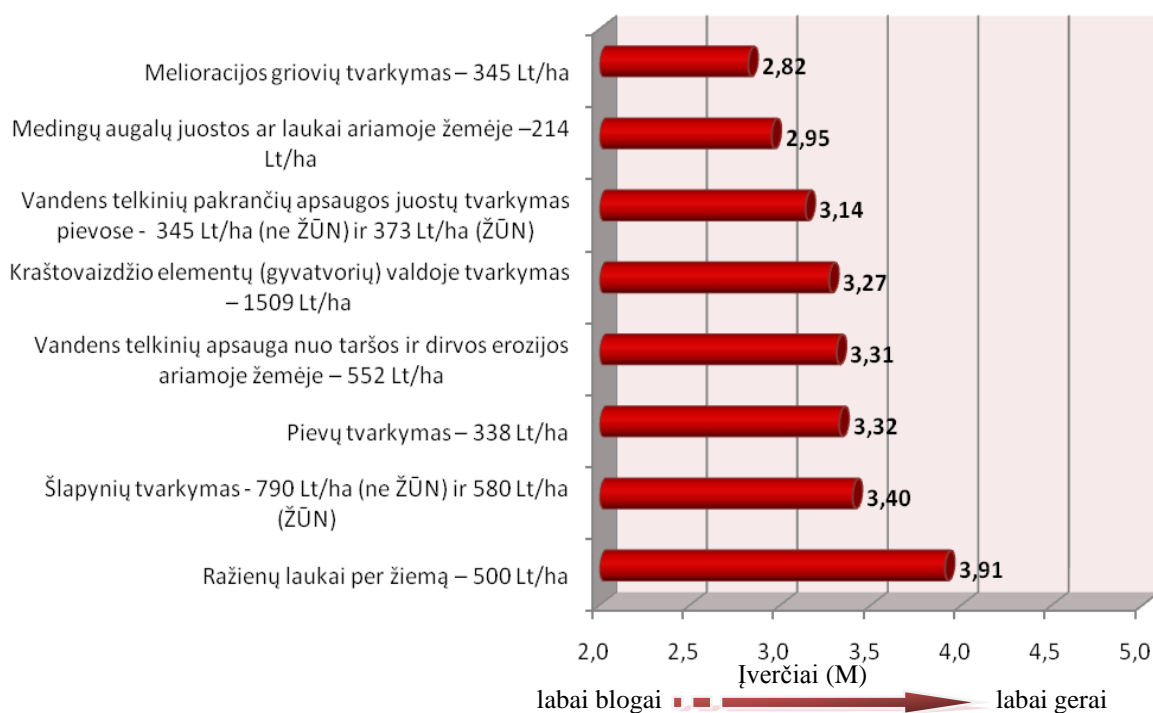
Vertinimų „*labai blogai*“ daugiausiai sulaukė „Melioracijos griovių tvarkymas“ (28,8 proc.) ir „Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje“ (15,3 proc.).

26 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal atlygio už veiklos sritis dydžio vertinimą

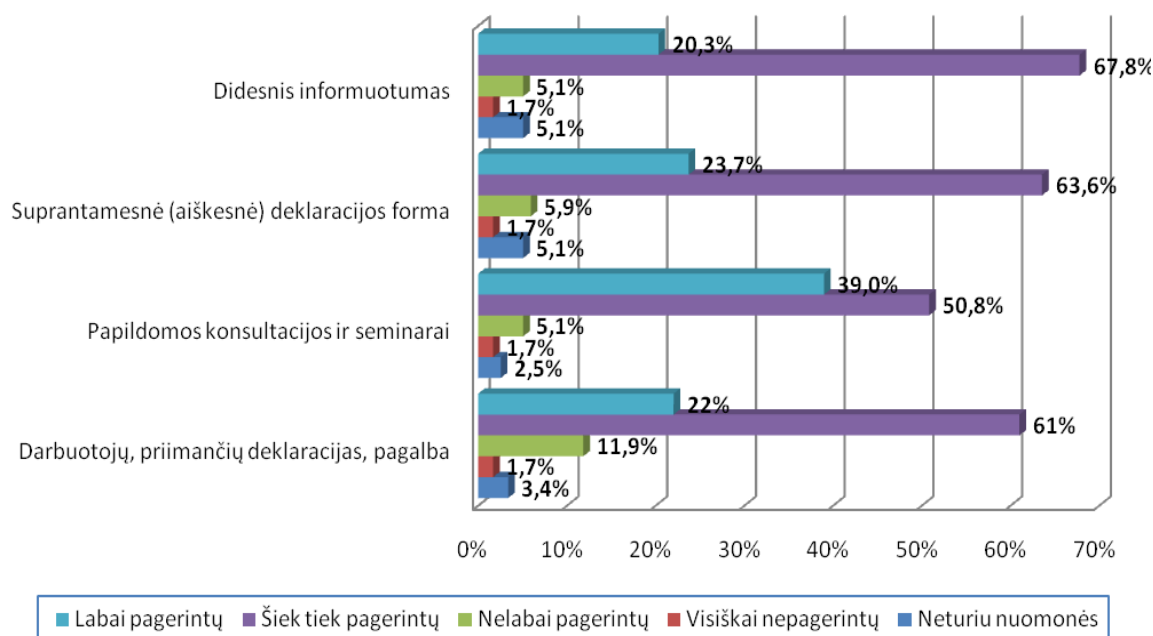
Palankiausiai vertinamoms pagal atlygio dydį veikloms nustatyti vėl buvo apskaičiuoti aprašomosios statistikos vidurkių įverčiai, atmetus neturinčius nuomonės respondentus. Matome, kad labiausiai žemdirbių, dalyvaujančių Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklose, patirtus nuostolius padengia „Ražienų laukai per žiemą“ (M=3,91) (27 pav.). Keista, tačiau už pievų tvarkymui skirtą atlygio dydį Šiaulių regiono respondentai geriau vertino atlygį už šlapynių tvarkymą. Gali būti, jog respondentai tiesiog vertino didesnę pinigų sumą, o ne veiklai vykdyti patiriamus nuostolius.

Daugiausiai blogų atsiliepimų pateikta „Melioracijos griovių tvarkymo“ veiklai, kurios įvertis (M) tesiekė 2,82 ir veiklai „Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje“ (M=2,95).

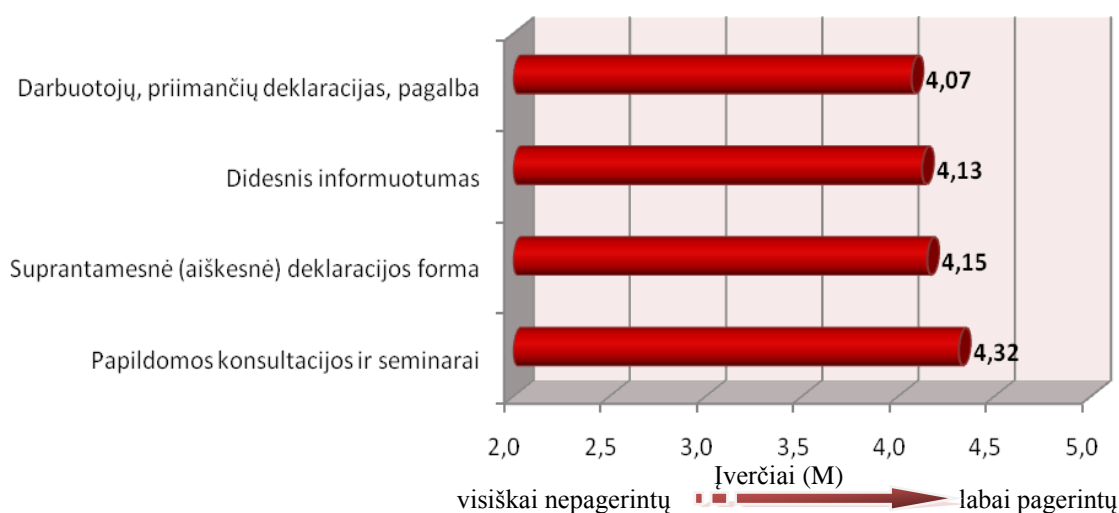
27 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal atlygio už veiklos sritis dydžio vertinimą įverčiai

Kad viena pagrindinių problema, kliudanti plisti Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklos sritims ne tik Šiaulių regione, bet ir visoje Lietuvoje, yra finansinė mes jau nustatėme, tačiau respondentų nuomone Programos įgyvendinimo pagerinimui galima rasti ir daugiau priemonių. Nuo 50 iki beveik 70 proc. apklaustųjų teigia, kad šios programos įgyvendinimą šiek tiek pagerintų visi mano pateikti argumentai (didesnis informuotumas, suprantamesnė (aiškesnė) deklaracijos forma, papildomos konsultacijos ir seminarai ir darbuotojų priimančių deklaracijas pagalba) (28 pav.). O nuo 20 iki 40 proc. mano, kad visi pateikti argumentai „labai pagerintų“ programos įgyvendinimą.

28 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą palengvinančias priemones

Apskaičiuoti aprašomosios statistikos vidurkių įverčiai parodė (**29 pav.**), kad respondentų nuomone, labiausiai Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą, iš duotų teiginių, supaprastinti padėtų papildomos konsultacijos ir seminarai ($M=4,32$), mažiausiai – darbuotojų, priimančių paraiškas, pagalba ($M=4,07$). Tačiau visi įverčiai viršijo 4 ($M>4$), kas parodo apklaustųjų bendros nuomonės vidurkį, kad visi pateikti teiginiai „šiek tiek pagerintų“ Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą.

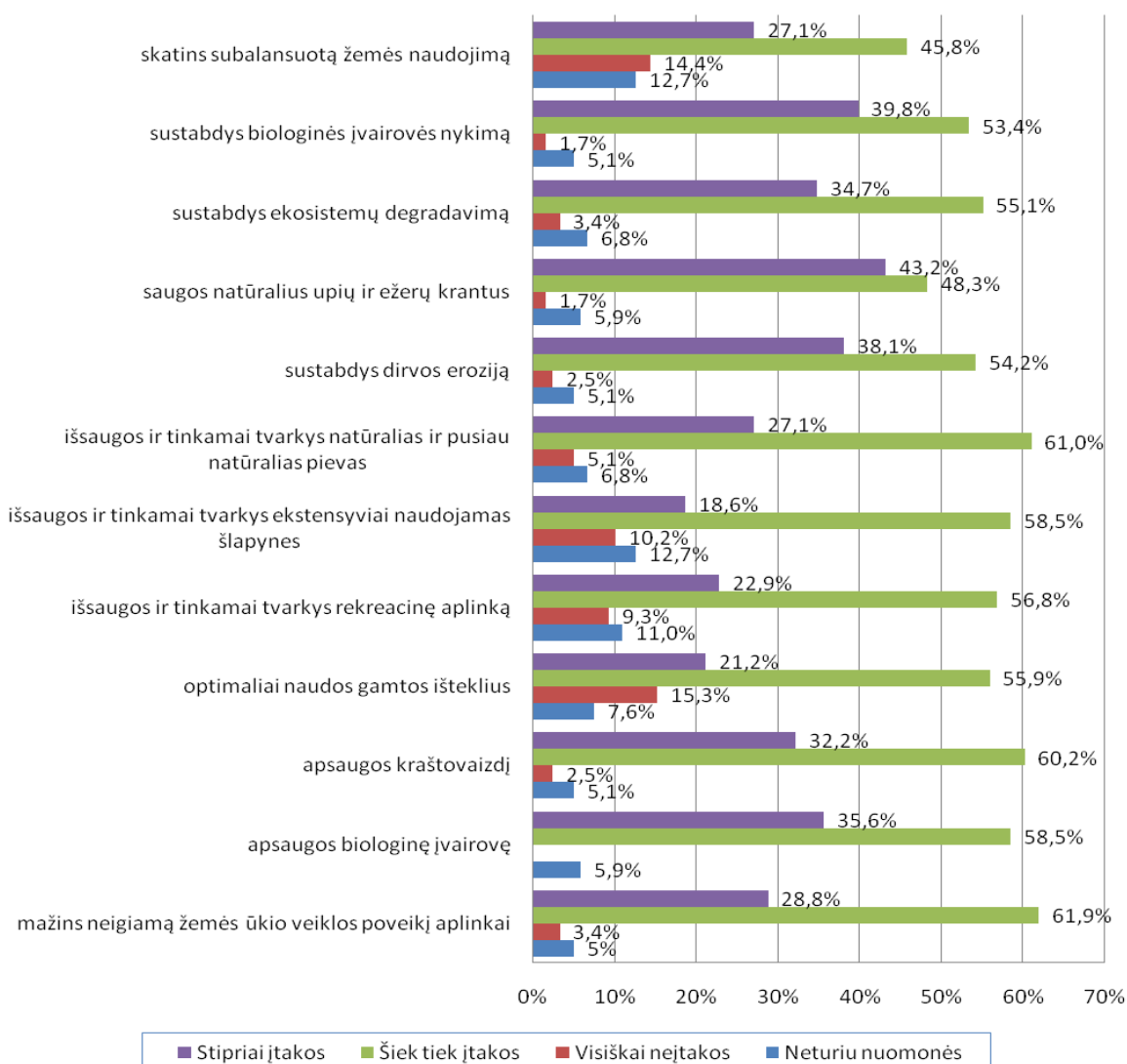
29 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą palengvinančias priemones įverčiai

Pagal UAB „Vilmorus“ atliktą apklausą paaiškėjo, kad pagrindinė priežastis, kliudanti gauti paramą pagal Kaimo plėtros programą, buvo nurodoma „nesaugumas, baimė“, t.y. ūkininkai bijo finansinių išsipareigojimų, nėra tikri dėl ateities – tą akcentavo 36 proc. apklaustųjų. Dalis jų,

31 proc., kaip jau minėjau, nurodė, kad yra sudėtingos paraiškų teikimo procedūros. Laiko stoką paminėjo 24 proc. ūkininkų, o pasyvumą – 18 proc. Rečiau buvo nurodoma, kad trūksta konsultacijų – 10 proc., nesitikima naudos – 9 proc., per sudėtinga informacija apie paraiškos teikimo procedūras – 8 proc.

Tačiau ūkininkai gana aktyviai išreiškė norą dalyvauti įvairiausiuose kursuose, jei jie vyktų jiems patogiu metu ir patogioje vietoje. Ypač daug norinčių būtų sužinoti apie naujas žemės ūkio technologijas, ūkio bei finansų valdymą, teisės aktus. Dažniau mokymuose norėtų dalyvauti jaunesni, optimistiškai vertinantys savo verslą ir jau pateikę paraiškas respondentai [8-20].

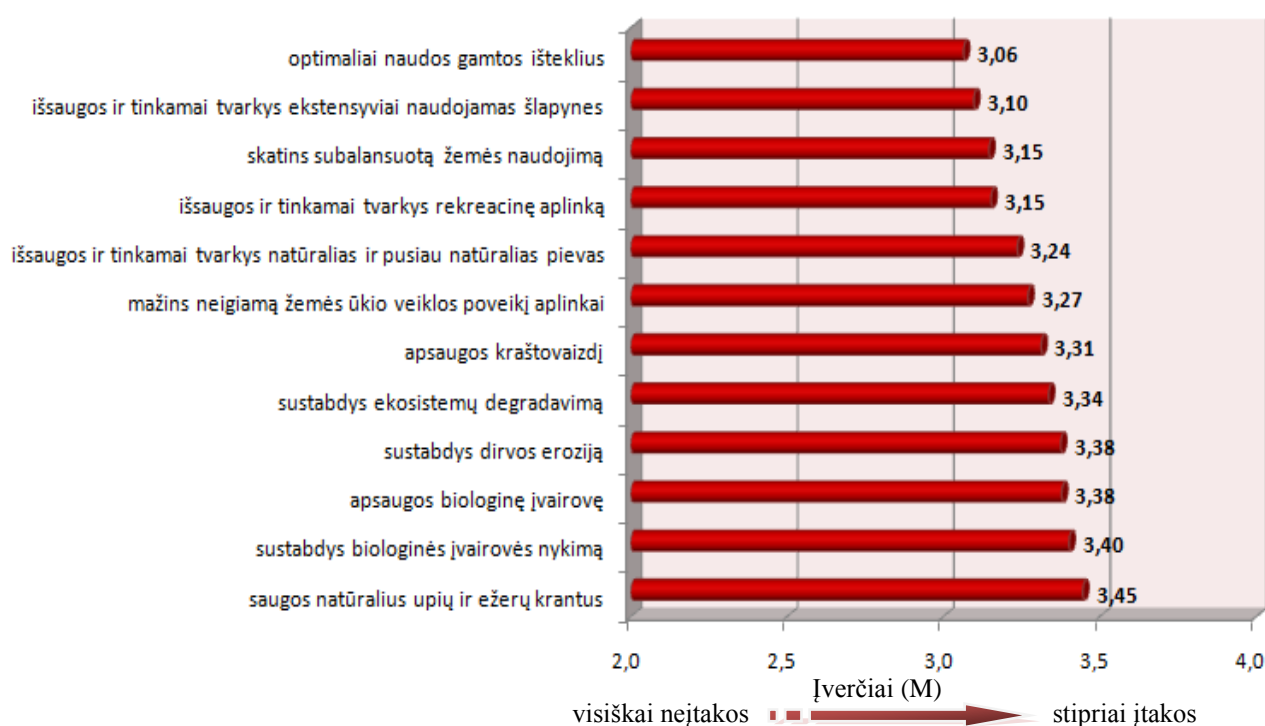
Norint tinkamai įvertinti respondentų nuomonę apie aplinkosaugą žemės ūkyje ir Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką aplinkai svarbu išsiaiškinti jų požiūrį į daugelį veiksnių. Šiam tyrimui atlikti buvo pateikti 12 argumentų, kuriuos respondentai turėjo įvertinti (**30 pav.**). Kaip matome, šalia visų teiginių daugiausiai vyravo atsakymai „šiek tiek įtakos“ (nuo 43,2 iki 61,9 proc.) ir „stipriai įtakos“ (nuo 18,6 iki 43,2 proc.), tai parodo teigiamą respondentų nuomonę vykdomoms programos veikloms.

30 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką

Analizuojant apskaičiuotus įverčius matome (**31 pav.**), kad visų teiginių įverčiai viršija 3, kas parodo, jog respondentų bendra nuomone Kraštovaizdžio tvarkymo programa „šiek tiek įtakos“ visus išdėstytus teiginius, o tai reiškia – bendrai gerins agrarinę būklę.

Aptariant teiginius atskirai galima paminėti, kad didžiausi aprašomosios statistikos vidurkių įverčiai gauti ir, respondentų nuomone, programa labiausiai teigiamai įtakos šiuos veiksnius: saugos natūralius upių ir ežerų krantus ($M=3,45$), sustabdys biologinės įvairovės nykimą ($M=3,40$), apsaugos biologinę įvairovę ($M=3,38$) ir sustabdys dirvos eroziją ($M=3,38$). Mažiausiai, apklaustųjų nuomone, programa padės optimaliai naudoti gamtos išteklius ($M=3,06$).

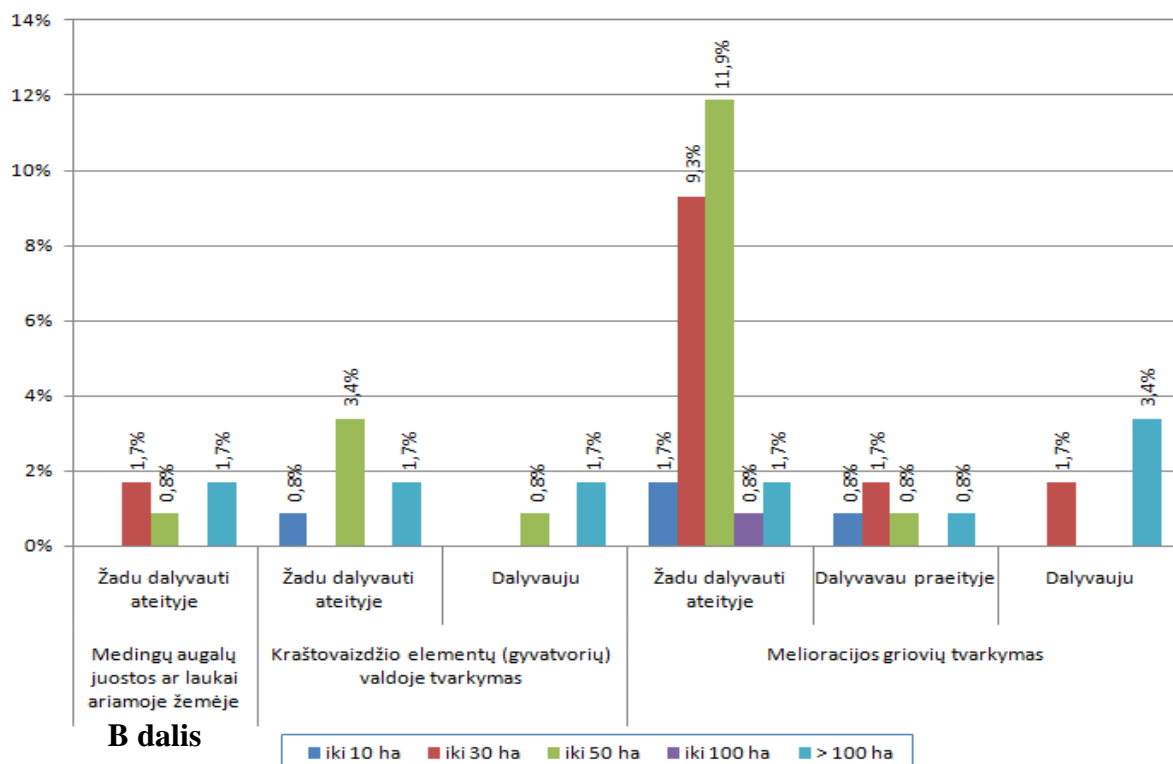
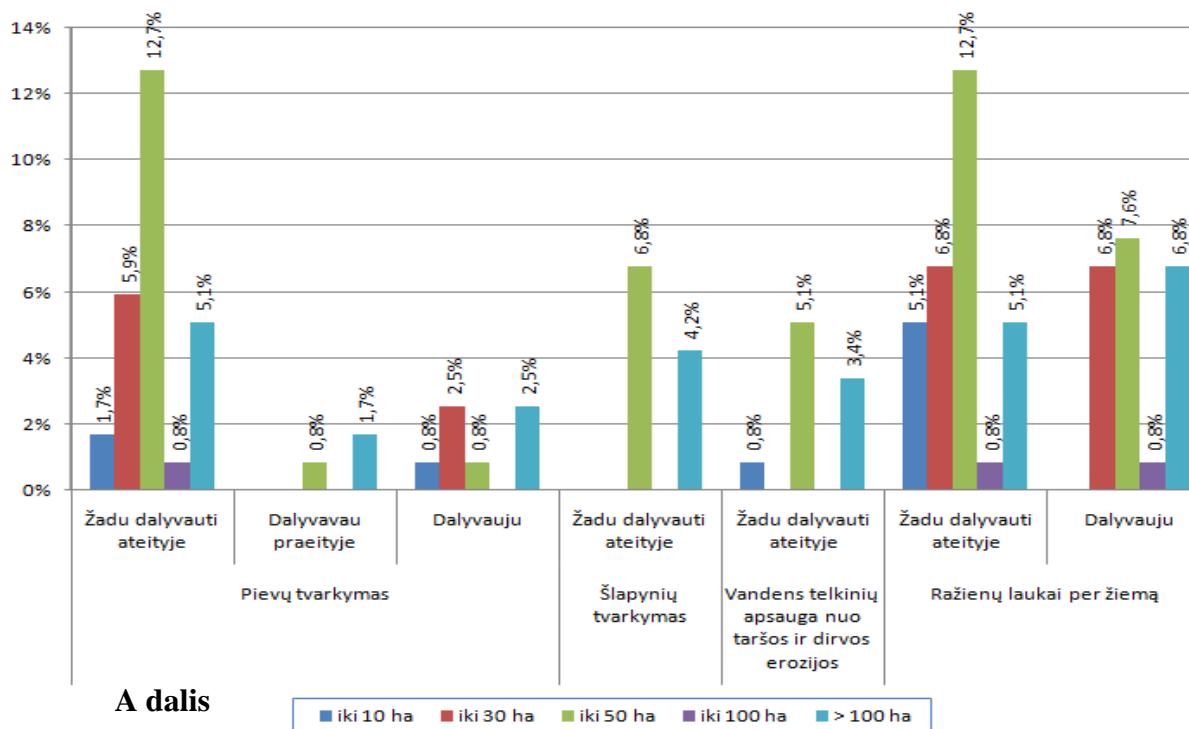
31 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymo pagal Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką įverčiai

Norint giliau išanalizuoti respondentų požiūrį į Agrarinės aplinkosaugos programos veiklos sritis, svarbu įvertinti jų nuomonės apie svarbiausius klausimus kitimą pagal tam tikrus rodiklius: amžių, išsilavinimą, ūkininkavimo metus ir t.t. Dėl didelio duomenų kiekio grafikai buvo suskaidyti į kelias dalis (pvz. A ir B). Tokiu būdu pateiktuose grafikuose aiškiau matyti analizuojami duomenys.

Taigi, kaip matome **32 paveikslo** A ir B dalyse, mažiausiai (iki 10 ha) dirbamos žemės turintys respondentai šiuo metu praktiškai nedalyvauja nei vienoje Kraštovaizdžio tvarkymo programoje, tačiau net 5,1 proc. iš jų ateityje žada dalyvauti veiklos srityje „Ražienų laukai per žiemą“. Priminsiu, jog šiemis žemdirbiams, dėl dirbamos žemės ploto kiekio, negalios ražienų palikimo per žiemą ploto ribojimai (turintys virš 10 ha žemės galės gauti paramą tik už 30 proc. ražienų nuo deklaruotų pasėlių). Iš iki 30 ha žemės turinčių apklaustųjų 6,8 proc. pasisakė jau

dalyvaujantys ir dar tiek pat ruošiasi dalyvauti minėtoje programos veikloje. Taip pat 5,9 proc. šios grupės (pagal žemės kiekį) respondentų ateityje žada tvarkyti natūralias ar pusiau natūralias pievas.

Aktyviausiai programos veiklose dalyvauja žemdirbiai turintys iki 50 ha žemės. Daugiausiai jų dalyvauja programos veikloje „Ražienų laukai per žiemą“ (7,6 proc.), o dar net 12,7 proc. šioje programos veikloje žada dalyvauti ateityje, kaip ir „natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkyme“. Nemažai (11,9 proc.) žada tvarkyti ir melioracijos griovius.

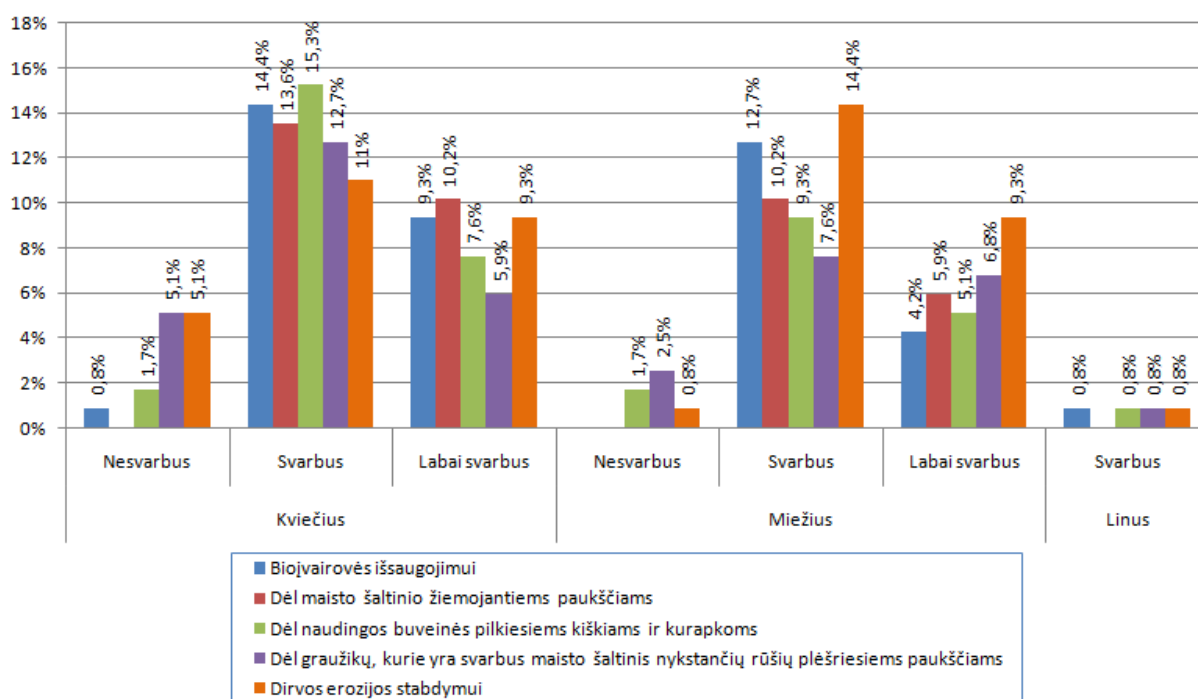
32 pav. A ir B dalys. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal dirbamos žemės kiekį, apie dalyvavimą Kraštovaizdžio tvarkymo programoje

Ganėtinai stambių ūkininkų, turinčių nuo 50 iki 100 ha žemės, apklausta tik 5 proc., todėl dalyvaujančių kuriose nors veiklos srityse jų praktiškai nėra, o stambiausi ūkininkai (turintys virš 100 ha žemės) dalyvauja tiek veikloje „Ražienų laukai per žiemą“ (6,8 proc.), tiek „Melioracijos griovių tvarkymas“ (3,4 proc.), tiek „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas“ (2,5 proc.). Taip pat dar 22,9 proc. iš jų žada dalyvauti įvairiose veiklose ateityje.

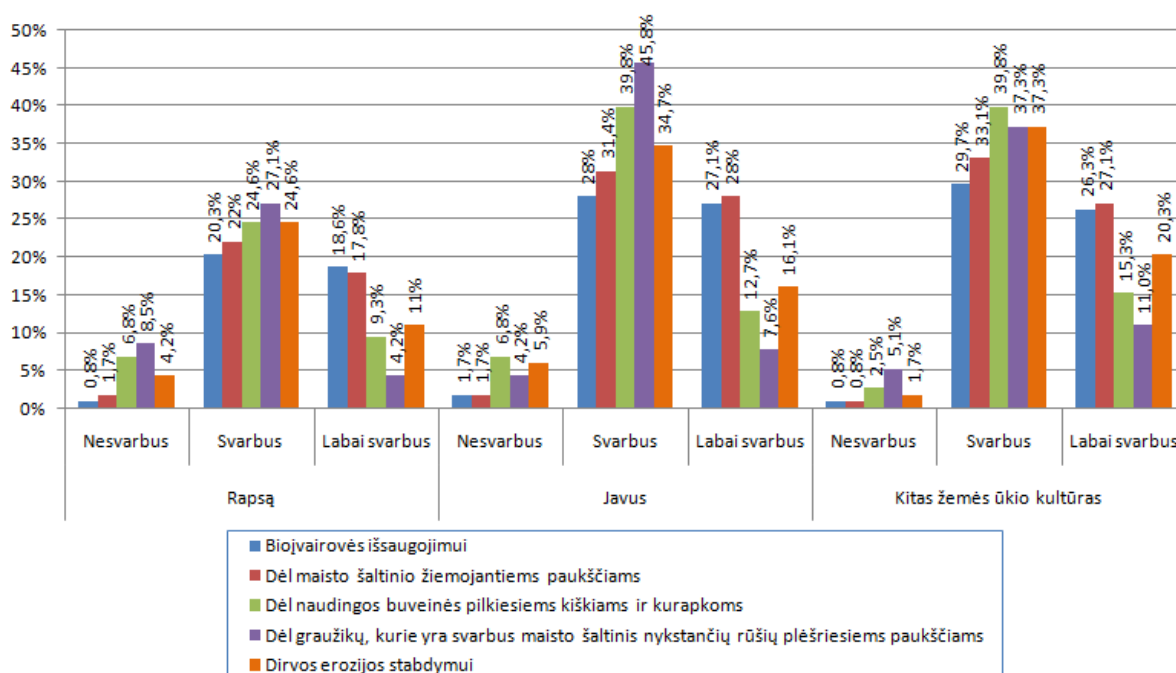
Tęsiant aplinkosaugos temą žemės ūkyje galima paanalizuoti, kaip pasiskirstė respondentų nuomonė apie neapartų ražienų palikimo per žiemą svarbą pagal jų auginamas žemės ūkio kultūras. Kaip matome **33 paveikslo A** ir B dalyse visiems žemdirbiams išvardinti teiginiai pasirodė svarbūs, tačiau auginantys skirtingas žemės ūkio kultūras nurodė skirtingus svarbiausius teiginius. Pavyzdžiui, daugiausiai miežius auginančių žemdirbių svarbų ražienų palikimą per žiemą nurodė dėl dirvos erozijos, daugiausiai rapsų ir javus auginančių – dėl graužikų, kurie yra svarbus maisto šaltinis nykstančių rūšių plėšriesiems paukščiams, o kviečius ir kitas žemės ūkio kultūras auginančių – dėl naudingos buveinės pilkiesiems kiškiams ir kurapkoms. Greičiausiai žemdirbių vertinimas priklauso nuo to, kokius gyvūnus jie dažniausiai mato dirbant savo laukuose.

Mažiausiai ražienų palikimo per žiemą svarbą pateiktiems teiginiams supranta auginantys rapsų žemdirbiai. Net 22 proc. jų prie duotųjų teiginių pasirinko atsakymo variantą „nesvarbus“.

Daugiausia miežius auginančių respondentų mano, kad neapartų ražienų palikimas per žiemą „svarbus“ (14,4 proc.) ir „labai svarbus“ (9,3 proc.) dirvožemio erozijos sustabdymui.

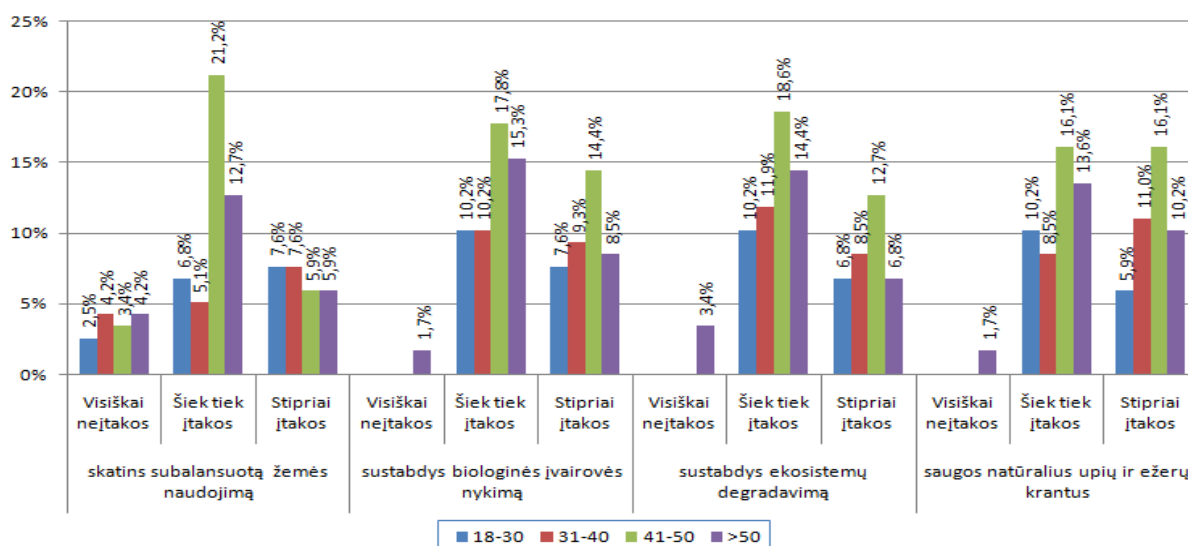
33 pav. A dalis. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal auginamas žemės ūkio kultūras apie neapartų ražienų palikimo per žiemą svarbą

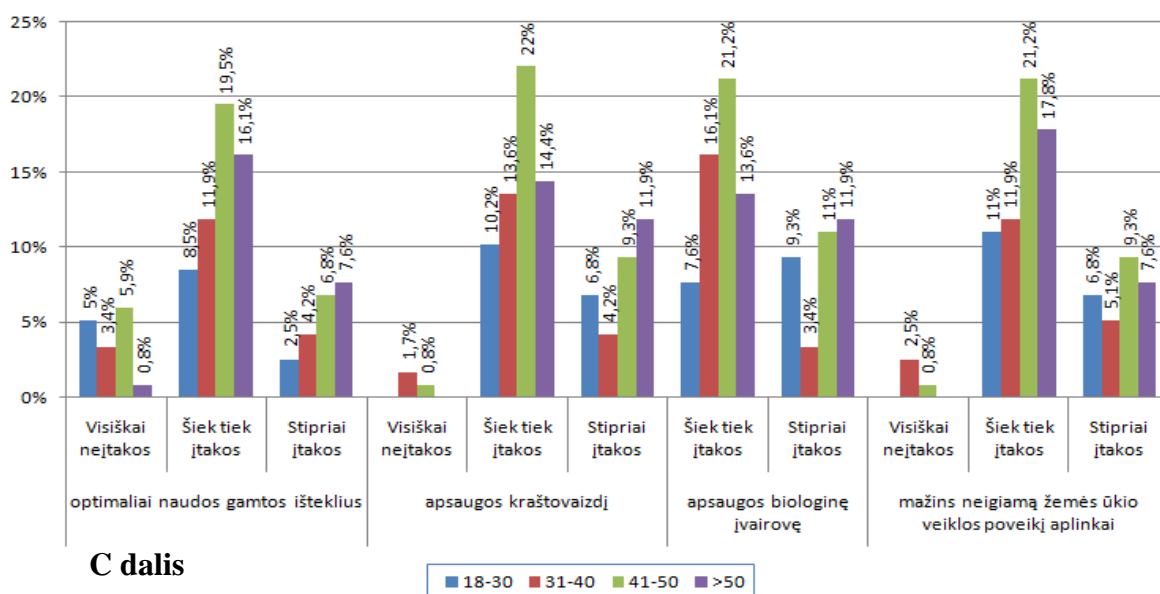
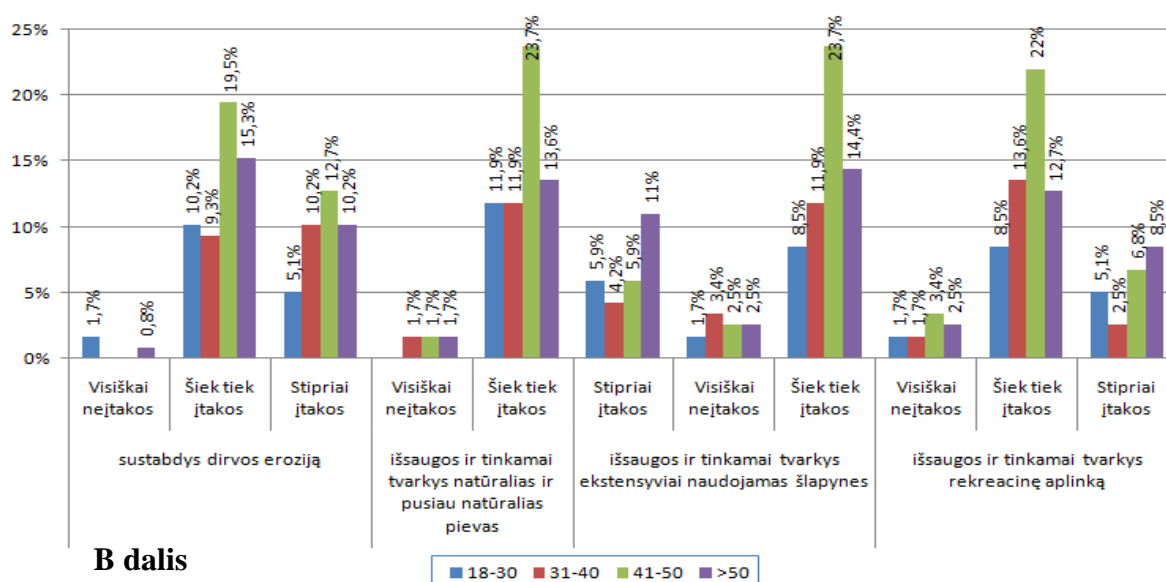
33 pav. B dalis. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal auginamas žemės ūkio kultūras apie neapartų ražienų palikimo per žiemą svarbą

Analizuojant respondentų nuomonių pasiskirstymą pagal amžių, apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką, anketoje pateiktiems, su aplinka ir bioįvairove susijusiems veiksniams, matome, kad visų amžiaus grupių respondentų nuomone Kraštovaizdžio tvarkymo programa „šiek tiek įtakos“ beveik visus pateiktus teiginius (**34 pav.**).

Pažvelgus į 34 paveikslą A, B ir C dalies grafikus matome, kad labiausiai iš kitų išsiskyrė respondentai priskirti antrajai amžiaus grupei (nuo 31 iki 40 metų). Šios amžiaus grupės didesnis apklaustųjų skaičius atsakymą „stipriai įtakos“ nurodė net prie trijų teiginių (skatins subalansuotą žemės naudojimą – 7,6 proc., saugos natūralius upių ir ežerų krantus – 11 proc., sustabdys dirvos eroziją – 10,2 proc.).

34 pav. A dalis. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal amžių apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką

34 pav. B ir C dalys. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal amžių apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką

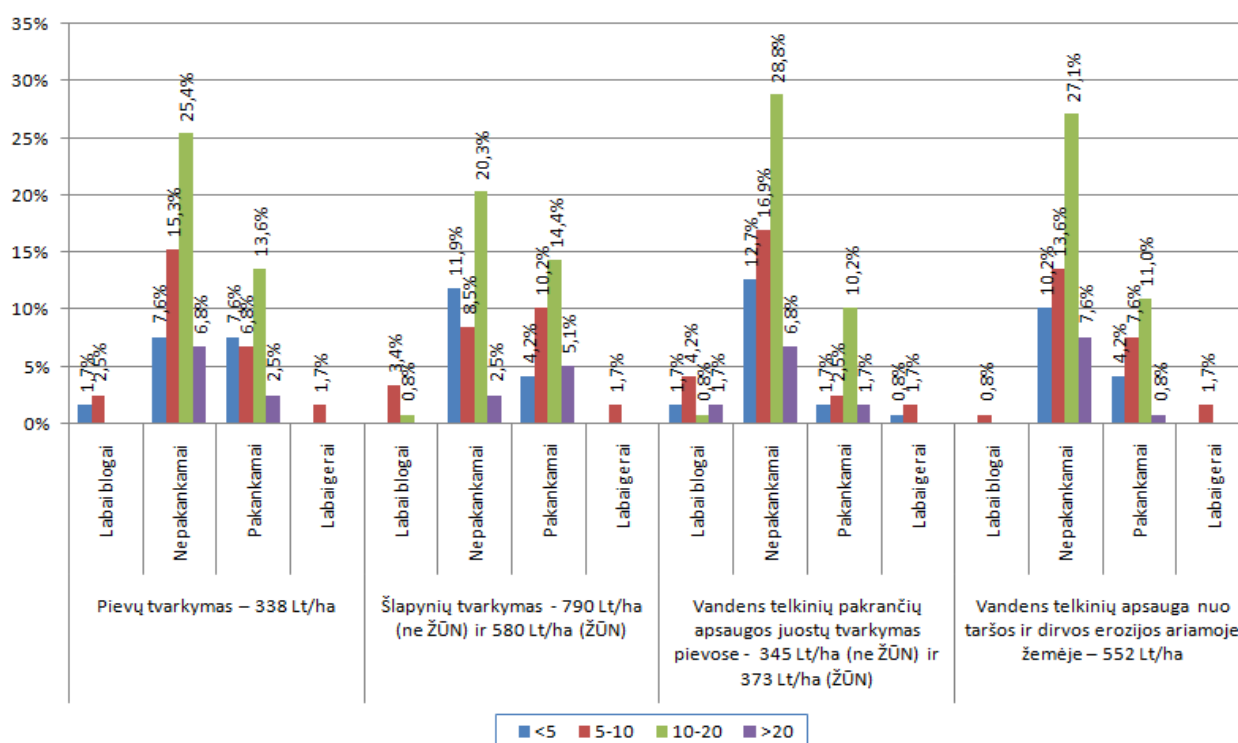
Prie visų kitų teiginių dauguma 31-40 metų respondentų pasirinko atsakymo variantą „šiek tiek įtakos“ (daugiausiai – 16,1 proc. – apsaugos biologinę įvairovę). Todėl galime teigti, kad šios amžiaus grupės respondentai labiausiai vertina teigiamą Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką aplinkos apsaugai žemės ūkyje.

Analizuojant kitų amžiaus grupių respondentus galima paminėti, kad tiek sąlyginai jauniausieji (nuo 18 iki 30 metų), tiek nuo 41 iki 50 metų amžiaus, tiek vyriausieji (perkopę 50-ies metų slenkstį) prie daugumos pateiktų veiksnių rinkosi atsakymo variantą „šiek tiek įtakos“. Tai parodo ne visišką apklaustųjų įsitikinimą, kad Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimas teigiamai įtakos aplinką ir kraštovaizdį, tačiau atsakiusiųjų „visiškai neįtakos“ prie kiekvieno teiginio sudarė vos keli procentai.

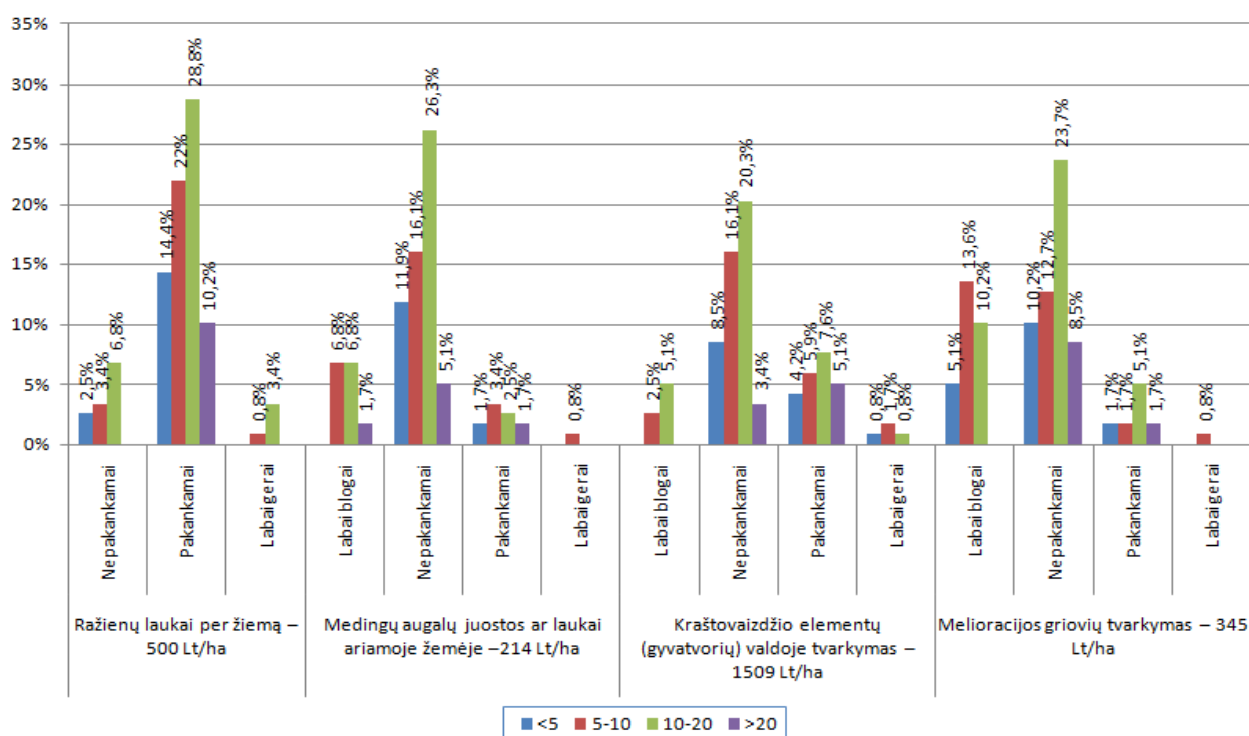
Įdomu ir tai, kad sudėjus visų amžiaus grupių respondentų atsakymus paaiškėjo, kad daugiausiai atsakymų „*visiškai neįtakos*“ pasirinko žemdirbiai virš 50 metų amžiaus (19,3 proc.). Tai parodo vyresnio amžiaus apklaustųjų didesnę domėjimąsi išmokų dydžiais, nei agrarinės aplinkosaugos nauda aplinkai.

Kaip matome **34 paveikslo C** dalyje ir kaip jau buvo nustatyta apskaičiavus aprašomosios statistikos vidurkių įverčius, daugiausiai respondentų išreiškė nuomonę, kad Kraštovaizdžio tvarkymo programa „*visiškai neįtakos*“ gamtos išteklių optimalaus naudojimo.

35 paveiksle matome, kad daugiausiai apklaustųjų, ūkininkaujančių nuo 10 iki 20 metų, pasisako už visų programos veiklos sričių, išskyrus „Ražienų laukai per žiemą“, nepakankamus atlygio dydžius. Kad šių išmokų dydžiai „*labai geri*“ daugiausiai manančių buvo grupėje, kurioje ūkininkaujama nuo 5 iki 10 metų. Taip pat šioje grupėje buvo ir daugiausiai „*labai blogai*“ įvertinusių visų veiklos sričių išmokų dydžius, todėl galima teigti, jog šiai grupei priklausantys respondentai buvo mažiausiai informuoti ir turėjo klaidingiausių nuomonę, palyginti su kitais. Daugiausiai patirties žemdirbystėje turinčių respondentų nuomone „*pakankamas*“ atlygio dydis yra ne tik už paliktas ražienas per žiemą (10,2 proc.), bet ir už šlapynių bei kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymą (po 5,1 proc.). Vėlgi galima teigti, jog buvo atsižvelgta tik į paramos sumą, bet ne į reikiamų investicijų ir darbo mastus.

35 pav. A dalis. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal ūkininkavimo metus apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklų atlygio dydžius

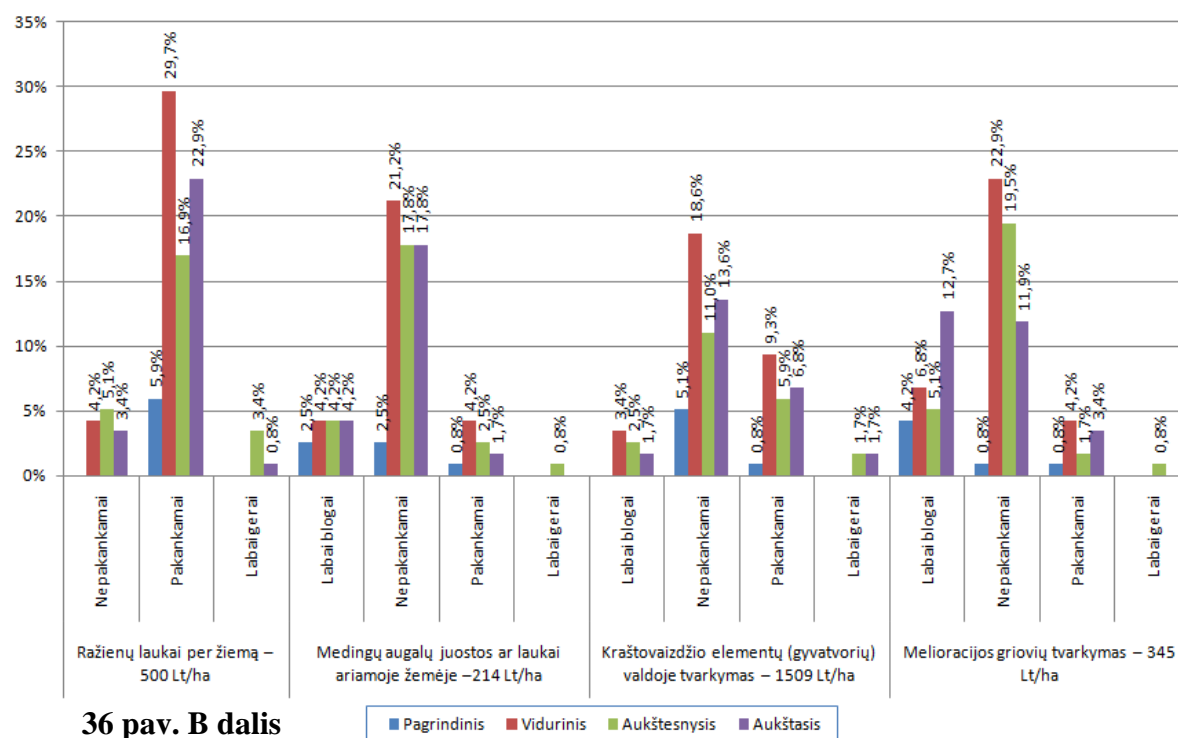
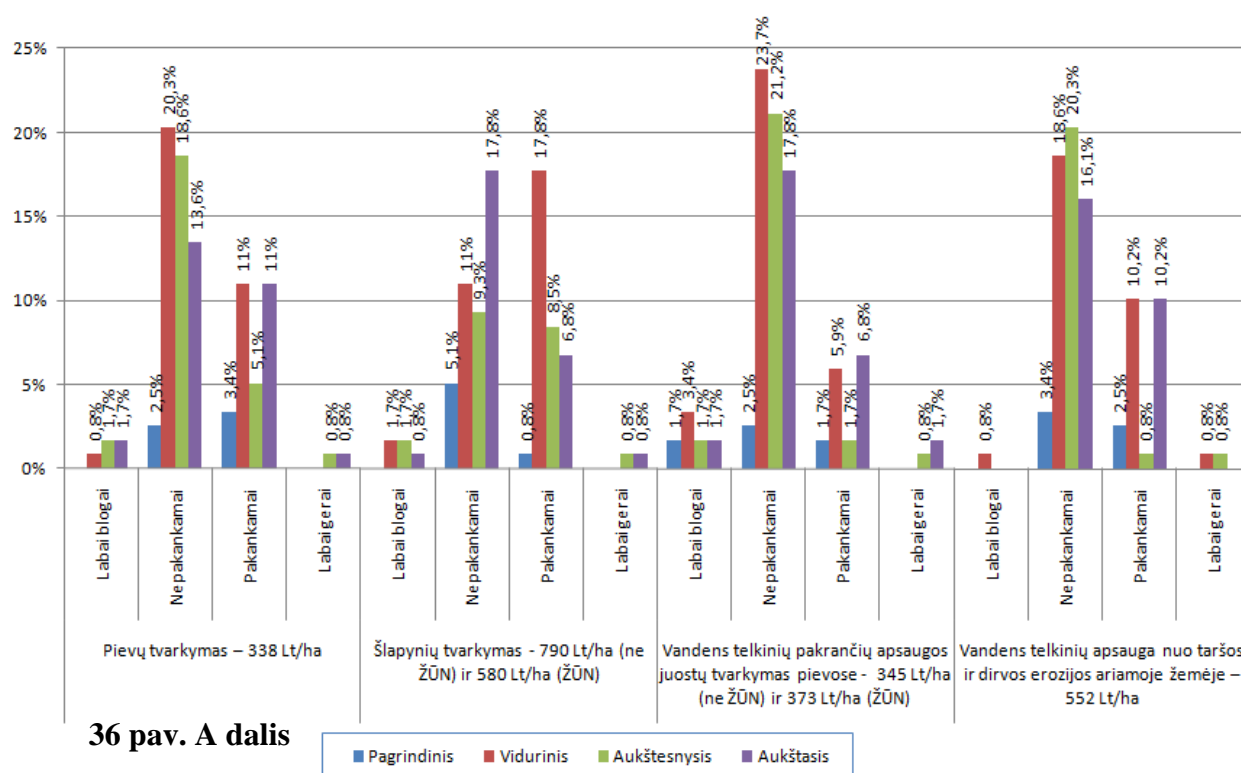

35 pav. B dalis. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal ūkininkavimo metus apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklą atlygio dydžius

Analizuojant to paties anketos klausimo respondentų nuomonių pasiskirstymą apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklą atlygio dydžius pagal išsilavinimą (**36 pav.**), matome, kad pagrindinį išsilavinimą turintys žemdirbiai daugumos veiklos sričių išmokų dydžius vertino „*nepakankamai*“, išskyrus veiklos sritis „Ražienų laukai per žiemą“ („*pakankamai*“ – 5,9 proc.), „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymą“ („*pakankamai*“ – 3,4 proc.) ir „Melioracijos griovių tvarkymas“, kur daugiausiai šios grupės respondentų atlygį vertino „*labai blogai*“ (4,2 proc.). Net 12,7 proc. respondentų baigę aukštąsias mokyklas šios srities atlygį taip pat vertino „*labai blogai*“.

Daugiausiai vidurinį išsilavinimą turinčių respondentų „*pakankamai*“, kartu su veikla „Ražienų laukai per žiemą“ (29,7 proc.), vertino ir veiklą „Šlapynių tvarkymas“ (17,8 proc.). O daugiausiai šios demografinės grupės apklaustųjų „*nepakankamai*“ vertino veiklos sritis „Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose“ – 23,7 proc., „Melioracijos griovių tvarkymas“ – 22,9 proc. ir „Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje“ – 21,2 proc.

Aukštesnį išsilavinimą turintys respondentai, kaip ir visi kiti, geriausiai vertino ražienų palikimą per žiemą („*pakankamai*“ – 18,6 proc.). Daugiausiai šių apklaustųjų paramos dydžius „*nepakankamai*“ įvertino veiklos sritims „Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose“ – 21,2 proc., „Vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje“ – 20,3 proc. ir „Melioracijos griovių tvarkymas“ – 19,5 proc.

36 pav. A ir B dalys. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal išsilavinimą apie Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklų atlygio dydžius

Nemažai aukštąjį išsilavinimą turinčių apklaustųjų žemdirbių paramos dydžius „pakankamai“ vertino ne tik ražienų laukams paliktiems per žiemą – 22,9 proc., bet ir natūralių bei pusiau natūralių pievų tvarkymui – 11 proc.

Apibendrinant apklausos anketos atsakymų duomenis galime teigti, kad paraiškų teikimo procedūros vis dar per daug sudėtingos kai kuriems ūkininkams. Taip pat daugumą ūkininkų gąsdina ganėtinai griežti Europos Sąjungos reikalavimai, ne visiškai pagrįstai pritaikyti Lietuvos agrarinės aplinkosaugos programose ir jų veiklose, bei pernelyg ilgas finansinių įsipareigojimų laikotarpis (5 metai). Ne visi ūkininkai yra tikri dėl savo ateities. Daugelio nuomone, Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklos sričių atlygiai nėra pakankami kompensuoti patiriamiems nuostoliams vykdant agrarinę aplinkosaugą, taigi būtina padidinti išmokas atsižvelgiant į žemdirbių minimalius pageidavimus arba kai kurios veiklos sritys nesusilauks pakankamai dėmesio, kad būtų bent kiek pagerinta dirbamos žemės agrarinė būklė, išsaugotas kraštovaizdis ir biologinė įvairovė. Taigi hipotezė, kad aplinkos apsaugos priemonės žemės ūkyje įgyvendinamos problematiškai: nesubalansuoti žemdirbių poreikiai ir aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas, pasitvirtino.

IŠVADOS

- Lietuvos žemės ūkis vis geriau prisitaiko prie konkurencinės ekonominės aplinkos, o vis daugiau šalies ūkininkų atsižvelgia ir į agrarinės aplinkosaugos reikalavimus, kuriuos atnešė narystė Europos Sąjungoje.

-Vertinant ES Bendrosios žemės ūkio politikos pastarųjų metų pokyčius ir atsižvelgiant į ES politikų viešai išsakomas mintis bei deklaruojamus planus, galima daryti išvadą, kad agrarinė aplinkosauga ES žemės ūkio politikoje ateityje užims vis svarbesnę vietą.

-Sėkmingai įsisavintos Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. plano lėšos suteikė gerą pagrindą naujam 2007–2013 m. finansiniam laikotarpiui.

-Per 2008 metus tiesioginių išmokų paraiškų buvo gauta 14 tūkst. mažiau nei 2007-iais ir net 55 tūkst. mažiau nei 2004-iais, tačiau deklaruotas žemės plotas beveik nesumažėjo ir sudarė 2,61 mln. ha, todėl galima daryti išvadą, jog yra vykdoma žemės konsolidacija, teigiamai paveiksianti ir krašto agrarinę aplinkosaugą.

-KPP paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis 2007-2008 m. buvo pakankamai tolygus, todėl galime teigti, kad KPP sėkmingai įgyvendinamas visoje Lietuvos teritorijoje.

-2007-2008 m. didžiausio skaičiaus paraiškų (9177) susilaukė programa „Kraštovaizdžio tvarkymas“, kuri yra svarbiausia bioįvairovės, biotopų bei natūralių ir pusiau natūralių pievų išsaugojimui.

-Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa svarbi ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos mastu, tačiau išmokų dydžiai nėra pakankami ir jie nekompensuoja visų ūkininko patiriamų nuostolių. Stebint dabartinę situaciją matyti, kad daug senųjų gyvulių ir naminių paukščių augintojų atsisako šios ūkininkavimo formos ir ateityje nenumato jos tęsti.

-Efektyviai žemės ūkio taršos kontrolei vandens telkiniuose reikia daug lėšų ir žmogiškųjų išteklių, todėl daug perspektyvesnis yra finansinis ūkininkų skatinimas mažinti šią taršą pasinaudojus „Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa.

-Agrarinio kraštovaizdžio biologinė įvairovė gali būti išsaugota ateities kartoms ne draudžiant žemės ūkio veiklą, o plečiant šimtmečiais buvusį tradicinį ūkį, kurio svarbiausia ypatybė – ekstensyvumas. Taigi ateities darnaus žemės ūkio modelis yra kiek įmanoma ekstensyvesnis mišrus ūkis mozaikiškame kraštovaizdyje su žalienomis palei vandens telkinius.

-Dėl tam tikrų priežasčių (senyvo amžiaus, sudėtingai pateiktos informacijos, laiko stokos, pasyvumo ir kitų priežasčių) vis dar yra ūkininkų, kuriems reikalingos informacijos trūksta (26,3 proc. respondentų). O dėl informacijos stygiaus teigiami rezultatai agrarinėje aplinkosaugoje bus daug sunkiau pasiekiami.

-Paramos administravimas 2007 metais buvo supaprastintas, tačiau net 70 proc. respondentų teigia, kad užpildyti paraiškas vis dar painu.

-Iš visų apklaustųjų 27,2 proc. patvirtino dalyvaujantys Kraštovaizdžio tvarkymo programoje, kas sudaro nemažą dalį. Iš jų net 22 proc. dalyvauja veikloje „Ražienų laukai per žiemą“, o ateityje šioje veikloje žada dalyvauti dar apie 30 proc. ūkininkų. Populiariausioje Lietuvoje veiklos srityje „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas“ dalyvavo ir visus reikalavimus vykdyti įsipareigojo 7,6 proc. Šiaulių regiono respondentų.

-Net 75,4 proc. apklaustųjų patvirtino, kad 500 Lt/ha ražienų laukams per žiemą yra pakankama paramos suma. Apie 30 proc. mano, kad paramos išmokos pakankamos ir pievų bei šlapynių tvarkymui, todėl šių priemonių populiarumas yra pakankamas, kad būtų pasiekti norimi agrarinės aplinkosaugos rezultatai.

-Daugiausiai respondentų (nuo 43,2 iki 65,3 proc.) nurodė nepakankamus paramos atlygio dydžius, kad apsimokėtų užsiimti vienokia ar kitokia veikla (išskyrus „Ražienų laukai per žiemą“, „Natūralių bei pusiau natūralių pievų tvarkymas“ ir, iš dalies, „Šlapynių tvarkymas“).

-Daugelis apklaustųjų (nuo 50 iki beveik 70 proc.) teigia, kad šios Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą šiek tiek pagerintų visi anketoje pateikti argumentai (didesnis informuotumas, suprantamesnė (aiškesnė) deklaracijos forma, papildomos konsultacijos ir seminarai ir darbuotojų priimančių deklaracijas pagalba).

-Respondentų nuomone, programa labiausiai teigiamai įtakos šiuos veiksnius: saugos natūralius upių ir ežerų krantus, sustabdys biologinės įvairovės nykimą, apsaugos biologinę įvairovę ir sustabdys dirvos eroziją.

-Aktyviausiai programos veiklose dalyvauja žemdirbiai turintys iki 50 ha žemės. Daugiausiai jų dalyvauja programos veikloje „Ražienų laukai per žiemą“ (7,6 proc.), o dar net 12,7 proc. šioje programos veikloje žada dalyvauti ateityje, kaip ir „Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkyme“.

REKOMENDACIJOS

-Padidinti Kraštovaizdžio tvarkymo programos veiklos sričių paramos atlygius žemdirbiams iki pilno patiriamų nuostolių kompensavimo vykdant agrarinę aplinkosaugą. Neradus galimybių tai padaryti, nesusilaukusias didesnio dėmesio veiklos sritis panaikinti, o šioms veikloms skirtas lėšas paskirstyti likusioms veiklos sritims.

-Supaprastinti Europos Sąjungos reikalavimus pritaikytus Lietuvos Agrarinės aplinkosaugos programose ir jų veiklose.

-Sutrumpinti finansinių įsipareigojimų laikotarpį (pavyzdžiui, nuo 5 iki 2-3 metų).

- Dar labiau supaprastinti tiek paraiškų teikimo procedūras, tiek pačią informaciją apie šias procedūras.

-Rengti daugiau papildomų konsultacijų ir seminarų ne tik didžiausių miestų rajonuose, bet ir mažesniuose miesteliuose ir kaimuose, ūkininkams palankesniu metu.

-Nuolatos tobulinti Agrarinės aplinkosaugos programas atsižvelgiant į esamą situaciją ir ūkininkų reikalavimus.

-Paruošti ir nemokamai išsiuntinėti leidinius su paprastesniu ir suprantamesniu informacijos pateikimu apie agrarinę aplinkosaugą ir Kraštovaizdžio tvarkymo programas.

-Žiniasklaidos priemonėse raginti ūkininkus atsižvelgti ne tik į paramos dydžius, bet ir Agrarinės aplinkosaugos daromą naudą visuomenei, kraštui, biologinei įvairovei ir visai ekosistemai.

LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI

1. *Agrarinė aplinkosauga: kas tai?* [žiūrėta 2008-05-24].
Prieiga per internetą: <<http://www.manoukis.lt/euroukis/index.php?s=72&m=1&t=1>>
2. 2006/144/EB: 2006 m. vasario 20 d. Tarybos sprendimas, *dėl kaimo plėtros Bendrijos strateginių gairių* (2007–2013 m. programavimo laikotarpis). Europos Sąjungos oficialusis leidinys
3. About SEUR. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. [žiūrėta 2009-03-15].
Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/regional/seur/about_en.htm>
4. *Agrarinė aplinkosauga – naujos galimybės žemdirbiams*. [žiūrėta 2008-09-19].
Prieiga per internetą: <<http://www.manoukis.lt/index.php?t=26&s=5397&m=2>>
5. Agrarinė aplinkosauga atveria naujas galimybes. [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą:
<<http://www.manoukis.lt/euroukis/index.php?s=28&m=1&t=1>>
6. Agrarinės aplinkosaugos priemonių įvertinimas. Santrauka. [žiūrėta 2008-10-12].
Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/measures/ex_sum_lt.pdf>
7. Aleknavičius, P. (2008). *Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Technika
8. Apie bendrąją žemės ūkio politiką televizijos laidoje „Gimtoji žemė“. [žiūrėta 2008-10-12].
Prieiga per internetą:
<http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_3036.cfm&langparam=LT>
9. *Apie struktūrinius fondus*. [žiūrėta 2008-11-29].
Prieiga per internetą: <www.lpk.lt/EFDveikla/strukt_riniai_fondai.doc>
10. *Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas – viena svarbiausių 2007–2013 m. laikotarpio žemės ūkio sričių*. [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_3339.cfm&langparam=LT>
11. *Apskričių specialistams – seminarai apie kaimo plėtrą*. [žiūrėta 2009-03-05]. Prieiga per internetą:
<http://www.alfa.lt/straipsnis/10257959/?Apskriciu.specialistams..seminarai.apie.kaimo.pletra=2009-02-05_18-59>
12. *Aptartos svarbiausios kaimo plėtros aktualijos*. [žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6691/>>
13. Baltrėnas, P., Butkus, D., Oškinis, V. ir k.t. (2008). *Aplinkos apsauga*. Vilnius: Technika
14. Baltrukėnaitė, J. (2007). *Agroaplinkosauga – iššūkis žemdirbiams 2007–2013?* [žiūrėta 2008-09-24]. Prieiga per internetą: <www.lzoo.lt/file.doc?id=18552>

15. *Bendroji žemės ūkio politika*. [žiūrėta 2009-01-20]. Prieiga per internetą:
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Bendroji_%C5%BEem%C4%97s_%C5%ABkio_politika>
16. *Deklaravimo ypatumai, naujovės*. [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą:
<<http://svencioniu.krastas.w3.lt/Archyvas/2008-04-26/docs/doc01.htm>>
17. *II kryptis. Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas*. [žiūrėta 2008-04-24]. Prieiga per internetą:
<http://www.manoukis.lt/euroukis/pdf/2_kryptis.pdf>
18. *Ekosistema*. [žiūrėta 2009-01-06]. Prieiga per internetą:
<<http://mkp.emokykla.lt/gamta5-6/lt.php/mo/436/>>
19. *ES kaimo plėtros politika*. [žiūrėta 2008-10-13]. Prieiga per internetą:
<<http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/es-kaimo-pletros-politika-puslapis1.html>>
20. *Gyventojai jaučia paramos kaimo plėtrai naudą*. [žiūrėta 2009-03-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6658/>>
21. Gražuvienė, R. (2004). *Aplinkos politika*. Vytauto didžiojo universitetas. Kaunas
22. NMA. *Informacija apie kaimo plėtros 2007-2013 m. plano priemonių lėšų panaudojimą*. [žiūrėta 2009-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?485969070>>
23. *Išmokoms gauti pasirenkama viena priemonė*. [žiūrėta 2009-03-30].
Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/print/10260643>>
24. Jagaitė, R. (2008). *Kraštovaizdžio tvarkymo programa - parama bioįvairovei išsaugoti*, Ūkininko patarėjas, data: 2008 02 26
25. *Kada deklaruoti žaizienas?* [žiūrėta 2008-11-29]. Prieiga per internetą:
<<http://www.valstietis.lt/Priedai/Ukininku-zinios/Kada-deklaruoti-razienas>>
26. *Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonė „Agrarinė aplinkosauga“*. Paruošė Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Spausdino UAB „Lodvila“. Vilnius
27. *Kaimo plėtros plano priemonė „Agrarinė aplinkosauga“*. [žiūrėta 2008-04-12].
Prieiga per internetą:
<http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=1681&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=31&list=50>
28. *Kaimo plėtros programos įgyvendinimas 2007–2008 metais*. [žiūrėta 2009-02-15].
Prieiga per internetą: <http://www.lsveikata.lt/index.php?page_id=278&s=4379>
29. *Kaimo plėtros programos įgyvendinimas*. [žiūrėta 2009-01-06].
Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/90481>>
30. Karbauskienė, E. (2006). *Agrarinės aplinkosaugos programos Lietuvos kaimui*, Alytaus naujienos, p. 6.

31. Kurlavičius, P. (2008). *Biologinės įvairovės apsauga Lietuvoje: nauji iššūkiai ir naujos galimybės*. Mano ūkis 2008/1
32. Kvedarienė, A. (2008). *Nesuartos ražienos - paukščių buveinė*. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12188296491217609668-p1-nesuartos-ra%C5%BEienos-pauk%C5%A1%C4%8Di%C5%B3-buvein%C4%97.htm>>
32. *Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonės*. Lietuvos respublikos žemės ūkio ministerija. 2007 metų rugsėjo 19 d. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.panrs.lt/news/spalis2007/kpp.pdf>>
33. *Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos įgyvendinimas*. [žiūrėta 2009-03-02].
Prieiga per internetą: <<http://www.nma.lt/index.php?-187288321>>
34. *Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijos pagrindinės nuostatos*. [žiūrėta 2008-06-09].
Prieiga per internetą:
<http://www.zum.lt/min/failai/1_2006_06_06_SRATEGIJOS_PAGRINDIN%C4%96S_NUOS_TATOS.pdf>
35. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2007). *Informacinis vadovas apie biologinės įvairovės apsaugai skirtas kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemones*. Vilnius
36. *Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų Įstatymas*. 2001 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-628 Vilnius. Valstybės žinios, 2001-12-28, Nr. 108-3902
37. *2007-2013 m. ES struktūrinių fondų reglamentų projektų poveikio vertinimas. Galutinė ataskaita*. (2004). Viešosios politikos ir vadybos institutas. Vilnius, 2004 m. gruodžio 6 d. [žiūrėta 2008-09-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.euro.lt/documents/poveikio_tyrimai/2004/Strukturiniai_fondai_ataskaita_lt.pdf>
38. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. balandžio 8 d. Įsakymas Nr. 3D-194 „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ programos „Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimas“ įgyvendinimo taisyklės. Valstybės žinios, 2008-04-12, Nr. 42-1565
39. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro Įsakymas Dėl žemės ūkio ministro 2007 m. balandžio 6 d. įsakymo Nr. 3D-152 "Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonės "Agrarinės aplinkosaugos išmokos" programų "Kraštovaizdžio tvarkymas", "Ekologinis ūkininkavimas" ir "Rizikos vandens telkinių. Nr. 3D-32 . Vilnius 2008 01 22. Valstybės Žinios, 2009.04.11, Nr.: 41, Publ. Nr.: 1581
40. *Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir paukščių išsaugojimas: reikia imtis papildomų priemonių*. [žiūrėta 2008-10-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/?url=articles/82528>>

41. *Mūsų šalyje daugėja norinčių gauti agrarinės aplinkosaugos išmokas*. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.valstieciulaikrastis.com/Priedai/ES-parama/Musu-salyje-daugeja-norinciu-gauti-agrarines-aplinkosaugos-ismokas>>
42. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (2003). *Parama pagal specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD)*. Laida: 4-as papild. leid. Vilnius: Gairės 57
43. Narkevičienė, V. (2008). *Nenatūralūs produktai mums nepatinka*. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/76413>>
44. Naujokienė, R., Čironienė, J., Čukauskienė, D. (2002). *Patarimai ūkininkams SAPARD paramai gauti*. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos. Vilnius
45. *Parama ekologiniams ūkiams – tik laikantis įsipareigojimų*. [žiūrėta 2008-10-21].
Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12212041891219786529-1-parama-ekologiniams-%C5%ABkiams-tik-laikantis-%C4%AFsipareigojim%C5%B3.htm>>
46. Paulikas, V. (2002). *Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas*. Vilnius
47. *Pirmieji paramos įsisavinimo rezultatai išties džiuginantys*. [žiūrėta 2008-11-29].
Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6639/>>
48. *Priemonės „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ naujovės ir aktualijos*. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.manoukis.lt/euroukis/index.php?s=109&m=1&t=1>>
49. *Septynerių metų ES parama Lietuvos kaimą pakeis neatpažįstamai*. [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą:
<http://www.jura.lt/contents/article_lit.php?id_year_issue=200706&id_num=4>
50. *Stebėsenos komiteto nariai aptarė Kaimo plėtros programos siūlomus pakeitimus*. [žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6702/>>
51. Stonkutė, E., Radzevičius, G., Ribašauskienė, E. (2008). Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Research papers 13 (2). *Integration of environmental concerns into agricultural policy through support for rural development in Baltic states*. Lietuvos žemės ūkio universitetas, Ekonomikos ir vadybos fakultetas
52. Stoškutė, A. (2004). *Europos Sąjungos struktūriniai fondai – Lietuvai*. Vilnius: Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras
53. *Susitarta dėl dalies 2007–2013 m. kaimo plėtros programų*. [žiūrėta 2008-10-12].
Prieiga per internetą: <<http://www.ukioklubas.lt/susitarta-del-dalies-2007%E2%80%932013-m-kaimo-pletros-programu-2/>>
54. *Šiaulių regiono 2007–2013 metų plėtros planas* (2008). Šiaulių apskrities viršininko administracija. Regioninis plėtros departamentas. Šiauliai
55. *Šlapynė*. Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos. [žiūrėta 2009-01-08].
Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/%C5%A0lapyn%C4%97>>

56. *Tobulesnei Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programai sukurti pasitarnavo 2004–2006 m. ES paramos panaudojimo patirtis. Žemės ūkio ministerija* (2008-06-09) [žiūrėta 2008-11-10].
Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80229>>
57. *Tobulinami žemės ūkio ir kaimo darbuotojų gebėjimai ir įgūdžiai.* [žiūrėta 2008-10-12].
Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6531/>>
58. *Ūkininkai domisi paraiškų pateikimo procedūromis.* [žiūrėta 2008-09-24]. Prieiga per internetą:
<http://www.alfa.lt/straipsnis/10248358/?Ukininkai.domisi.paraisku.pateikimo.proceduromis=2009-01-26_09-30>
59. *Už paliktas ražienas – ES parama.* [žiūrėta 2008-10-12]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lrytas.lt/-12217611721220343773-p1-u%C5%BE-paliktas-ra%C5%BEienas-es-parama.htm>>
60. Vaitauskaitė, A. Projektas. *Biologinės įvairovės apsauga žemės ūkio kraštovaizdyje.* Lietuvos ornitologų draugija. [žiūrėta 2008-04-24]. Prieiga per internetą:
<<http://www.birdlife.lt/index.php/projektai/zemesukis/>>
61. *Vyriausybei pristatyta Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa.* [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.ukioklubas.lt/vyriausybei-pristatyta-lietuvos-kaimo-pletros-2007%E2%80%932013-m-programa/>>
62. Vrubliauskienė – Žvirblienė, S. (2008). *Reikalavimus įvykdyti gana sunku.* [žiūrėta 2008-09-11].
Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/77734>>
63. Zdanienė, G. (2006). *Turėkite naudos ir tausokite gamtos išteklius.* Pajūrio naujienos, p. 2
64. *Žemdirbių profesinis mokymas tampa vis aktualesnis.* [žiūrėta 2008-11-29].
Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6665/>>
65. *Žemės ūkis. Tenkinti ūkininkų ir vartotojų poreikius.* [žiūrėta 2008-10-12].
Prieiga per internetą: <http://europa.eu/pol/agr/overview_lt.htm>

PRIEDAI

**APLINKOS APSAUGOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS
ŠIAULIŲ REGIONE:
AGRARINĖ APLINKOSAUGA**

APKLAUSOS ANKETA

Jums tinkančius atsakymus pažymėkite varnele ψ , kryželiu \oplus arba ikseliu \otimes :

1) Jūsų amžius:
☐ 18-30; ☐ 31-40; ☐ 41-50; ☐ > 50

2) Kiek metų ūkininkaujate?
☐ < 5; ☐ 5-10; ☐ 10-20; ☐ > 20

3) Kiek dirbamos žemės turite?
☐ iki 10 ha; ☐ iki 30 ha; ☐ iki 50 ha; ☐ iki 100 ha; ☐ > 100 ha

4) Koks Jūsų išsilavinimas?
☐ Pagrindinis; ☐ Vidurinis; ☐ Aukštesnysis; ☐ Aukštasis

5) Kokias žemės ūkio kultūras dažniausiai auginate?
☐ Rapsą; ☐ Javus; ☐ Miežius; ☐ Kviečius; ☐ Linus; ☐ Kitas žemės ūkio kultūras

6) Ar užtenka informacijos apie visas Agrarinės aplinkosaugos programas?
☐ Informacijos pakankamai; ☐ Jei kultų klausimų žinau kur ieškoti; ☐ Informacijos trūkta; ☐ Nesu girdėjęs (-usi) apie tokias programas

7) Ar nėra per daug painu ūkininkui, norinčiam dalyvauti Agrarinės aplinkosaugos programoje, pagal nustatytus reikalavimus užpildyti paraiškas?
☐ Painu; ☐ Painu, tačiau darbuotojai priimančys paraiškas visada pasirengę padėti; ☐ Ganėtinai paprasta; ☐ Niekada nepildžiau

8) Ar esate girdėję apie žemiau pateiktas Agrarinės aplinkosaugos programas?	girdėjau	negirdėjau
Kraštovaizdžio tvarkymo	☐	☐
Ekologinio ūkininkavimo	☐	☐
Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo	☐	☐
„Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo	☐	☐

9) Ar naudojate Kraštovaizdžio tvarkymo programa? Jei <u>Taip</u> , tai kokia veikla? (galite žymėti kelis ats.)	
☐ Taip:	☐ natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas
	☐ šlapynių tvarkymas
	☐ vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose
	☐ vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje
	☐ ražienų laukai per žiemą
	☐ medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje
	☐ kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymas
	☐ melioracijos griovių tvarkymas
☐ Ne	
☐ Nežinau, kas tai yra	

10) Ar žinote kokie yra išmokų dydžiai Kraštovaizdžio tvarkymo programos veikloms?	☐ Taip
	☐ Ne
	☐ Žinau, tačiau ne visų

11) Kuriose Agrarinės aplinkosaugos veiklose dalyvaujate? (kiekvienoje eilutė pažymėkite po 1 atsakymą)	Dalyvauju	Dalyvavau praeityje	Žadu dalyvauti ateityje	Nedalyvauju	Nežinau kas tai yra
Pievų tvarkymas	☐	☐	☐	☐	☐
Šlapynių tvarkymas	☐	☐	☐	☐	☐
Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose	☐	☐	☐	☐	☐
Vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje	☐	☐	☐	☐	☐
Ražienų laukai per žiemą	☐	☐	☐	☐	☐
Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje	☐	☐	☐	☐	☐
Kraštovaizdžio elementų (gyvatvorių) valdoje tvarkymas	☐	☐	☐	☐	☐
Melioracijos griovių tvarkymas	☐	☐	☐	☐	☐

12) Kaip manote, kuo svarbus neapartų ražienų laukų palikimas per žiemą?	Labai svarbus	Svarbus	Nesvarbus	Neturiu nuomonės
Bioįvairovės išsaugojimui				
Dėl maisto šaltinio žiemojantiems paukščiams				
Dėl naudingos buveinės pilkiesiems kiškiams ir kurapkoms				
Dėl graužikų, kurie yra svarbus maisto šaltinis nykstančių rūšių plėšriesiems paukščiams				
Dirvos erozijos stabdymui				

13) Kaip vertinate šių veiklų atlygio dydį:	Labai gerai	Pakankamai	Nepakankamai	Labai blogai	Neturiu nuomonės
Pievų tvarkymas – 338 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐
Šlapynių tvarkymas - 790 Lt/ha (ne ŽŪN) ir 580 Lt/ha (ŽŪN)	☐	☐	☐	☐	☐
Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų tvarkymas pievose - 345 Lt/ha (ne ŽŪN) ir 373 Lt/ha (ŽŪN)	☐	☐	☐	☐	☐
Vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje – 552 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐
Ražienų laukai per žiemą – 500 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐
Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje –214 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐
Kraštovaizdžio elementų (gyvatvorių) valdoje tvarkymas – 1509 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐
Melioracijos griovių tvarkymas – 345 Lt/ha	☐	☐	☐	☐	☐

14) Kaip manote, kokios priemonės pagerintų Kraštovaizdžio tvarkymo programos įgyvendinimą?	Labai pagerintų	Šiek tiek pagerintų	Nelabai pagerintų	Visiškai nepagerintų	Neturiu nuomonės
Didesnis informuotumas	☐	☐	☐	☐	☐
Suprantamesnė (aiškesnė) deklaracijos forma	☐	☐	☐	☐	☐
Papildomos konsultacijos ir seminarai	☐	☐	☐	☐	☐
Darbuotojų, priimančių deklaracijas, pagalba	☐	☐	☐	☐	☐

15) Pažymėkite Kraštovaizdžio tvarkymo programos įtaką šiems veiksniams:	Stipriai įtakos	Šiek tiek įtakos	Visiškai neįtakos	Neturiu nuomonės
skatins subalansuotą žemės naudojimą	☐	☐	☐	☐
sustabdys biologinės įvairovės nykimą	☐	☐	☐	☐
sustabdys ekosistemų degradavimą	☐	☐	☐	☐
apsaugos natūralius upių ir ežerų krantus	☐	☐	☐	☐
sustabdys dirvos eroziją	☐	☐	☐	☐
išsaugos ir tinkamai tvarkys natūralias ir pusiau natūralias pievas	☐	☐	☐	☐
išsaugos ir tinkamai tvarkys ekstensyviai naudojamas šlapynes	☐	☐	☐	☐
išsaugos ir tinkamai tvarkys rekreacinę aplinką	☐	☐	☐	☐
optimaliai naudos gamtos išteklius	☐	☐	☐	☐
apsaugos kraštovaizdį	☐	☐	☐	☐
apsaugos biologinę įvairovę	☐	☐	☐	☐
mažins neigiamą žemės ūkio veiklos poveikį aplinkai	☐	☐	☐	☐

Dėkojame už dalyvavimą apklausoje ir linkime sėkmės!

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Aplinkosaugos vadybos spec. studentas Aivaras Laurinavičius.
Tyrimą kuruoja Šiaulių universiteto doc. dr. Kęstutis Ališauskas
Iškilus klausimams galite kreiptis tel.: 8675 11151

2 priedas

Struktūrinių fondų principai

1989 m., siekiant padidinti struktūrinių fondų teikiamos paramos efektyvumą, buvo priimti pagrindiniai jų veiklą reguliuojantys principai:

1. **Atitiktis.** Aiškiai numatyti administracinės atitikties, tinkamumo ir kokybės kriterijus, kuriuos taikant bus priimamas sprendimas dėl paramos suteikimo.
2. **Nuoseklumas.** Suderinti visus dokumentus (gaires, paraiškos formas, t.t.) tarpusavyje, kad nebūtų nenuoseklumo ir dubliavimo. Suderinti vienodų reikalavimų taikymą atskirose tarpinėse ir įgyvendinančiose institucijose, kad jie nebūtų skirtingai interpretuojami [37].
3. **Partnerystė.** Rengiant aukščiau minėtus programinius dokumentus bei administruojant struktūrinius fondus, glaudžiai bendradarbiaujama tarp Europos Komisijos struktūrų bei šalių narių nacionalinio, regioninio bei vietinio lygmens institucijų. Šio principo priešingybė - centralizuotas ekonominės veiklos planavimas (Briuselis tiesiog neturi galimybių užsiimti tokio pobūdžio veikla - dėl biudžetinių, politinių ir kt. sumetimų).
4. **Papildomumas.** Struktūrinių fondų parama yra skirta ne pakeisti pačių valstybių išlaidas konkrečiose srityse, o jas papildyti. Teikiant pagalbą konkretiems ekonomikos sektoriams, iš nacionalinių vyriausybių reikalaujama, kad struktūrinių fondų parama nenaudojama kaip dingstis buvusias valstybines išlaidas šiuose sektoriuose "permesti" į kitas sritis. Remdamasi šiuo principu, Europos Komisija užsitikrina efektyvesnę savo vykdomos politikos rezultatų kontrolę. Praktikoje papildomumo principas paprastai reiškia bendrą projektų finansavimą iš Europos Sąjungos ir valstybių narių pusės [9].

3 priedas

Tinkamumo kriterijai ir reikalavimai paramai gauti

Ekologinio ūkininkavimo programa

- Laikytis ekologinės žemės ūkio gamybos taisyklių, patvirtintų Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės aktais, ne trumpiau kaip pareiškėjo įsipareigojimuose numatytą agrarinės aplinkosaugos laikotarpį.

- Pateikti ekologinio ūkio sertifikata, išduotą ekologinių ūkių sertifikavimo įstaigos;
- Kasmet deklaruoti žemės ūkio naudmenas.

- Bent dalį produkcijos parduoti ir teikti į rinką. Šio reikalavimo taikymo taisyklės pavirtintos žemės ūkio ministro įsakymu, kuriame nurodoma, kad šios programos dalyvis gaus išmokas tik tuomet, kai Nacionalinei mokėjimo agentūrai pristatys dokumentus apie parduotą produkciją.

Nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių išsaugojimo programa

- Pareiškėjas privalo laikyti bent 1 gyvulį ar 10 naminių paukščių, priklausančių Lietuvos senosioms veislėms, kurioms gresia išnykimas.

- Gyvulius veisti galima tik grynuoju veisimu, t. y. veisimui galima naudoti tik tos pačios veislės gyvulius.

- Gyvulių bandą leidžiama papildyti tik gyvuliais iš nykstančių senųjų veislių gyvulių bandų ar naminių paukščių būrių arba gyvuliais, kurių priklausomumas tai bandai patvirtinamas genetiškai.

- Laikytis gyvūnų gerovės, gyvulių registravimo ir identifikavimo reikalavimų.

- Išlaikyti paraiškoje nurodytą nykstančių Lietuvos senųjų veislių gyvulių ir naminių paukščių skaičių per visą programos įgyvendinimo laikotarpį, t. y. ne trumpiau kaip 5 metus.

„Rizikos“ vandens telkinių būklės gerinimo programa

- Daugiamete ganykla (pieva) verčiamas ariamos žemės plotas turi būti ne mažesnis kaip 1 ha ir būti „rizikos“ vandens telkinio baseino teritorijoje.

- Paramos gavėjas, įsipareigojęs įgyvendinti šią priemonę, privalo pirmaisiais programos dalyvavimo metais iki liepos 1 d. įsėti daugiametes žoles.

- Daugiamete ganykla (pieva) paverstame lauke leidžiama ganyti ne daugiau kaip 1 SGV/ha, jei šis plotas naudojamas gyvulininkystės tikslams.

- Draudžiama naudoti pesticidus ir trąšas.

- Pirmą žolę privaloma nupjauti ir pašalinti iki rugpjūčio 1 d. Antrą žolės pjovimą galima pradėti ne anksčiau kaip rugpjūčio 15 d. ir baigti iki rugsėjo 30 d..

- Antros pjūties žolę išvežti iki rugsėjo 30 d.

Natūralių ir pusiau natūralių pievų tvarkymas

- pievose nenaudoti pesticidų ir trąšų.
- pievas kasmet šienauti arba ganyti jose gyvulius, laikydamasis šių reikalavimų (pareiškėjas gali laisvai nuspręsti, ar pievas ganyti, ar šienauti, ar vykdys abi veiklas):
- šienavimas pradamas ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigiamas ne vėliau kaip rugsėjo 30 d.;
 - ganymas leidžiamas ne anksčiau kaip nuo birželio 15 d.
 - ganant gyvulius, gyvulių tankis iki rugpjūčio 1 dienos neturi viršyti 1 SGV/ha.
 - nežaloti dirvos paviršiaus šienavimo technika.
- nearti pievų ir jų nepersėti kultūrinėmis žolėmis.
- pašalinti nušienautą žolę iki rugsėjo 30 dienos (jei nacionalinės teisės aktai nenurodo kitaip).
- neįrengti naujų drenažo ar laistymo sistemų.

Šlapynių tvarkymas

- šlapynėse nenaudoti pesticidų ir trąšų.
- šlapynes kasmet šienauti arba ganyti jose gyvulius, laikydamasis šių reikalavimų (pareiškėjas gali laisvai nuspręsti, ar ganyti, ar šienauti):
 - šienavimas pradamas ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigiamas ne vėliau kaip rugsėjo 30 d.;
 - gyvulių ganymas pradamas ne anksčiau kaip liepos 1 d..
 - ganant galvijus, galvijų tankumas nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 1 d. neturi būti didesnis kaip 1 SGV/ha.
- pašalinti nušienautą žolę ir iškirstus krūmus iki rugsėjo 30 dienos (jei nacionaliniai teisės aktai nenurodo kitaip).
- neįrengti naujų drenažo sistemų.

Vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos tvarkymas pievose

- nearti, nenaudoti trąšų ir pesticidų, nekalkinti.
- kartą per metus nušienauti žolę iki pat vandens arba ganyti gyvulius pakrantės juostoje pagal nacionaliniuose teisės aktuose nustatytus reikalavimus (pareiškėjas gali laisvai nuspręsti, ar ganyti, ar šienauti):
 - šienauti pradėti ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigti ne vėliau kaip rugsėjo 30 d.
 - nušienautą žolę pašalinti iki rugsėjo 30 d.
 - ganydamas gyvulius, laikytis teisės aktų nustatytų atstumų iki vandens telkinio kranto ir pradėti ganyką ne anksčiau kaip birželio 15 d. ir ne didesniu intensyvumu kaip 1 SGV/ha.

Vandens telkinių apsauga nuo taršos ir dirvos erozijos ariamoje žemėje

- paversti ariamą žemę daugiamete pieva papildomoje 5 m. pločio juostoje greta privalomos pagal teisės aktus pakrantės apsaugos juostos, apsėjant ją daugiamečių žolių mišiniu iki liepos 1 d.

- nearti, nenaudoti trąšų ir pesticidų.

- nušienauti iki vandens linijos kartą per metus arba ganyti gyvulius pagal nacionalinės teisės aktuose nurodytus reikalavimus (pareiškėjas gali laisvai nuspręsti, ar ganyti, ar šienauti):

- šienauti pradėti ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigti ne vėliau kaip rugsėjo 30 d.

- nušienautą žolę pašalinti iki rugsėjo 30 d.

- ganydamas gyvulius, išlaikyti teisės aktų numatytus atstumus iki vandens telkinio kranto ir pradėti ganymą ne anksčiau kaip birželio 15 d. ir ne didesniu intensyvumu kaip 1 SGV/ha.

Ražienų laukai per žiemą

- Po derliaus nuėmimo sutvarkyti šiaudus, surišdamas juos į ryšulius (ritinius) arba susmulkindamas ir paskleisdamas dirvos paviršiuje.

- Lengvas paviršiaus kultivavimas, siekiant paskatinti piktžolių sėklas sudygti ar supurenti suslėgtą dirvą, leidžiamas tik iki rugsėjo 30 d..

- nepurkšti pesticidų ir herbicidų po derliaus nuėmimo.

- ant ražienų nepurkšti trąšų, nekalkinti, neganyti gyvulių ir neskusti ražienų.

Medingų augalų juostos ar laukai ariamoje žemėje

- Liepos – rugpjūčio mėn. arba balandžio – gegužės mėn. pasėti medingų augalų mišinį, susidedantį iš ne mažiau kaip 3 rūšių (pvz., raudonojo dobilo, rausvojo dobilo, paprastojo gargždenio).

Mišiniu užsėjami atskiri laukai arba ne siauresnės kaip 6 m pločio juostos. Nei viena iš medingųjų augalų rūšių negali sudaryti daugiau kaip 70 proc. mišinio. Mišinio sudėtyje gali būti neagresyvių varpinių augalų (pvz., tikrasis eraičinas, avinis eraičinas, pievinė miglė ir kt.), padedančių išvengti vienmečių piktžolių plitimo.

- Medingųjų augalų mišiniu užsėti laukai ar juostos vienoje vietoje negali užimti didesnę kaip 0,5 ha plotą. Kiekviename 10 ha ariamos žemės plote įrengiamas ne daugiau kaip vienas medingųjų augalų mišinio laukas.

- Lokaliai invazinių piktžolių (pvz. usnių, rūgštynių, pievinių žilių) naikinimui gali būti naudojamas tik rankų darbas.

- Nenaudoti pesticidų, trąšų, nekalkinti.

- Paskatinti vėlyvą augalų žydėjimą, birželio mėnesį nupjaunant pusę ploto, o rugsėjo mėn.– visą plotą. Nupjautą ar nušienautą žolę būtina išvežti.

- Medingojo mišinio plotas negali būti naudojamas privažiavimui, žemės ūkio technikos apsisukimams ar sandėliavimui.

- Medingojo mišinio plotuose nuo rugsėjo 15 dienos gali būti ganomi gyvuliai.

Kraštovaizdžio elementų valdoje tvarkymas

- per vegetacijos laikotarpį gyvatvoretis karpyti bent 2 kartus.

- negalima karpyti gyvatvorių paukščių perėjimo laikotarpiu (nuo kovo 1 d. iki liepos 31 d.)

- draudžiama arti dirvą 1 metro pločio juostoje išilgai gyvatvorės.

- gyvatvorė turi būti ne žemesnė kaip 1 m ir ne trumpesnė kaip 1.

- gyvatvorės turi būti šalia deklaruojamų laukų.

Melioracijos griovių tvarkymas

- nušienauti melioracijos griovių šlaitus kartą per metus (pradėti šienavimą ne anksčiau kaip liepos 15 d. ir baigti iki rugsėjo 30 d.)

- iškirsti krūmus, augančius melioracijos griovių šlaituose.

- nušienauta žolė ir iškirsti krūmai turi būti pašalinti iki rugsėjo 30 d.

4 priedas

Ražienų laukams tinkamų augalų sąrašas

1. Avižos;
2. Grikiai;
3. Kviečiai (vasariniai);
4. Kviečiai (žieminiai);
5. Kvietrugiai (vasariniai);
6. Kvietrugiai (žieminiai);
7. Miežiai (salykliniai);
8. Miežiai (vasariniai, nesalykliniai);
9. Miežiai (žieminiai, nesalykliniai);
10. Rugiai;
11. Sojų pupelės;
12. Sorgas (grūdinis);
13. Soros;
14. Strypainių sėklos (kanarėlių lesalas);
15. Rapsai (vasariniai);
16. Rapsai (žieminiai);
17. Rapsukai;
18. Lubinai saldieji;
19. Lubinai pašarui ;
20. Žirniai;
21. Pupos (lauko);
22. Varpinių-baltyminių (žirnių, lauko pupų ir saldžiųjų lubinų)-aliejinių augalų mišiniai (kuriuose baltyminiai augalai yra vyraujantys);
23. Energetiniai augalai (javai), skirti biokuro gamybai:
 - 23.1. Kviečiai (vasariniai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.2. Kviečiai (žieminiai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.3. Kvietrugiai (vasariniai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.4. Kvietrugiai (žieminiai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.5. Rapsai (vasariniai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.6. Rapsai (žieminiai), kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.7. Rugiai, kurių grūdai skiriami biokuro gamybai;
 - 23.8. Kukurūzai, kurių žalioji masė skirta biokuro gamybai;
24. Varpinių-baltyminių (kitų nei žirnių, lauko pupų ar saldžiųjų lubinų)-aliejinių augalų mišiniai;
25. Varpinių-baltyminių (žirnių, lauko pupų ir saldžiųjų lubinų)-aliejinių augalų mišiniai (kuriuose baltyminiai augalai nėra vyraujantys);
26. Varpinių-ankštinių (išskyrus vikius) javų mišiniai;
27. Vikiai ir jų mišiniai;
28. Kiti varpiniai javai, įskaitant jų mišinius;
29. Ruginiai vikiai sėklai;
30. Sėjamieji vikiai sėklai.

5 priedas

Medingų augalų sąrašas

1. Facelija (*Phacelia tanacetifolia* Benth.).
2. Paprastasis ežėinis (*Echium vulgare* L.).
3. Vaistinė agurklė (*Borago officinalis* L.).
4. Darželinė žiomenė (*Dracocephalum moldavicum* L.).
5. Vaistinė melisa (*Mellisa officinalis* L.).
6. Vaistinė juozažolė (*Hyssopus officinalis* L.).
7. Kvapioji aniužė (*Elscholtzia cristata* Willd.).

Gyvatvorėms veisti rekomenduojami medžiai ir krūmai

1. Paprastasis skroblas (*Carpinus betulus*).
2. Grauzelinė gudobelė (*Crataegus laevigata*).
3. Vienapiestė gudobelė (*Crataegus monogyna*).
4. Mažalapė liepa (*Tilia cordata*).
5. Paprastasis putinas (*Viburnum opulus*).
6. Vakarinė tuja (*Thuja occidentalis*).
7. Europinis kukmedis (*Taxus baccata*).
8. Raudonoji sedula (*Cornus sanguinea*).
9. Baltoji sedula (*Cornus alba*).
10. Juodauogis šėivamedis (*Sambucus nigra*).
11. Raudonuogis šėivamednis (*Sambucus racemosa*).